

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΠΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία
«Το ταξίδι στην ποίηση της γενιάς του 1920»

Μιλάτου Πόπη, ΑΜ: 528284

Επιβλέπων Καθηγητής: ΦΑΛΑΓΚΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Πάτρα, Ιούνιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Το ταξίδι στην ποίηση της γενιάς του 1920»

Μιλάτου Πόπη

Επιτροπή Κρίσης

Επιβλέπων Καθηγητής:

Νικόλαος Φαλαγκάς

Συνεπιβλέπων Καθηγητής:

Αθανάσιος Κούγκουλος

Καθηγητές Νεοελληνικής Φιλολογίας

Στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Δημιουργικής Γραφής» του ΕΑΠ

Πάτρα, Ιούνιος 2026

Θα ήθελα προπάντων να ευχαριστήσω την οικογένεια μου για την ψυχολογική τους υποστήριξη καθ' όλη την διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών.

Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Νικόλαο Φαλαγκά για την βοήθεια του κατά την διάρκεια της εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας.

Περίληψη

Ένα από τα θέματα της ποίησης της γενιάς του 1920 που εντοπίζει η κριτική είναι το ταξίδι. Στη πραγματική ζωή των ποιητών, με εξαίρεση τον Ουράνη και σε κάποιο βαθμό ίσως τον Κ.Γ. Καρυωτάκη, το ταξίδι δεν φαίνεται να διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο. Στη ποίηση τους όμως, το ταξίδι αποτέλεσε σταθερό και επαναλαμβανόμενο μοτίβο το οποίο κινείται προς δύο αντίθετες κατευθύνσεις. Από τη μία, είναι ένα ταξίδι επιστροφής και, από την άλλη, ένα ταξίδι φυγής. Η επιστροφή παίρνει αρκετές μορφές και συνδέεται με τον τόπο της νιότης, την πατρίδα, τη νοσταλγία και το θάνατο. Η φυγή αναφέρεται σε πραγματικά αλλά και ονειρικά ταξίδια τα οποία δεν πραγματοποιούνται, με αποτέλεσμα συχνά θέμα να γίνεται, αντί για το ταξίδι, η επιθυμία για το ταξίδι. Στα ονειρικά ταξίδια οι ποιητές της γενιάς του 1920 αδυνατούν να πετάξουν, σέρνουν τα σπασμένα φτερά τους, εγκλωβίζονται στην πλήξη και την ανία, μένουν προσηλωμένοι στις χίμαιρες και τα ιδανικά που τους τρέφουν και πλησιάζουν το θάνατο. Τα πλοία στα ποιήματά τους συχνά γίνονται σύμβολα του έρωτα, του θανάτου, του ίδιου του ποιητή, της απώλειας και του ακυρωμένου ταξιδιού. Τέλος, το ταξίδι μπορεί να προσλαμβάνει στα ποιήματά τους μεταφορική διάσταση. Γίνεται συνώνυμο της ποιητικής πορείας –ενός δρόμου γεμάτου δυσκολίες–, της πορείας μέσα στη ζωή ή της φανταστικής φυγής που πραγματοποιείται μέσω των βιβλίων.

Λέξεις κλειδιά: Ταξίδι, γενιά του 1920, Καρυωτάκης, Ουράνης, Παπανικολάου, Σκαρίμπας, πλοίο, καράβι, γυρισμός, φυγή

Abstract

Critics often point out that one of the prevailing themes in the poetry of the generation of the 1920s is the travel. Even though most of these poets — apart from Ouranis and maybe Karyotakis — did not actually travel much, the idea of travel appears again and again in their work. It usually takes two forms: a return or an escape. The return can mean many things: going back to one's childhood, reconnecting with the homeland, revisiting memories, or even approaching death. The escape, on the other hand, refers to journeys that are half-real, half-dreamed — trips that never actually happened, leaving behind a lingering sense of longing. In these imaginary voyages, the poets can't truly take off; they drag their broken wings, they feel trapped in monotony, cling to their ideals and illusions, and they come closer to death. Ships in their poems become symbols: of love, of loss, of themselves as poets, of death, of the journey that never happened. Sometimes the journey becomes a metaphor of— the difficult path of poetry, the passage through life, or the imaginary escape offered by books.

Key words: Travel, the 1920s generation, Karyotakis, Ouranis, Papanikolaou, Skaribas, ship, return, escape

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	v
Abstract.....	vi
Περιεχόμενα.....	vii
Εισαγωγή.....	1
Το ταξίδι στη ζωή των ποιητών της γενιάς του 1920.....	2
Το ταξίδι από τη σκοπιά της κριτικής.....	4
Το θέμα του ταξιδιού.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Το ταξίδι στην ποίηση της γενιάς του 1920.....	10
1.1 Το ταξίδι ως επιστροφή.....	10
1.2 Το ταξίδι ως επιθυμία.....	17
1.3 Το ταξίδι που αναβάλλεται.....	23
1.4 Ταξίδι ως πέταγμα.....	27
1.5 Το ονειρικό ταξίδι.....	35
1.6 Ταξίδι ως αντίδοτο στη πλήξη.....	41
1.7 Ταξίδι ως θάνατος.....	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Το πλοίο ως σύμβολο στην ποίηση της γενιάς του 1920.....	55
2.1 Το Πλοίο του Έρωτος.....	55
2.2 Το Πλοίο του Θανάτου.....	63
2.3 Ο Ποιητής Πλοίο.....	73
2.4 Άλλοι συμβολισμοί του Πλοίου.....	76
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Το ταξίδι ως μεταφορά.....	80
3.1 Το ταξίδι ως ποιητική πορεία.....	80
3.2 Τα ταξίδια μέσω των βιβλίων.....	84
3.3 Το ταξίδι της ζωής.....	87
Συμπέρασμα.....	91
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	93

Εισαγωγή

Η ποίηση της γενιάς του 1920 χαρακτηρίζεται από μια σειρά θεματικών μοτίβων που αποτυπώνουν τις υπαρξιακές αναζητήσεις, τις ψυχικές διαθέσεις και τις καλλιτεχνικές ανησυχίες των δημιουργών της. Ανάμεσα σε αυτά, ιδιαίτερη θέση κατέχει το μοτίβο του ταξιδιού, το οποίο η φιλολογική κριτική έχει αναδείξει ως έναν από τους βασικούς θεματικούς άξονες της ποιητικής παραγωγής της περιόδου. Παρότι στη πραγματική ζωή των περισσότερων ποιητών της γενιάς το ταξίδι δεν φαίνεται να διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο –με εξαίρεση κυρίως τον Κώστα Ουράνη και, σε έναν βαθμό, τον Κ.Γ. Καρυωτάκη–, στην ποίηση τους αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα και λειτουργεί ως επαναλαμβανόμενο σύμβολο με ποικίλες σημασιοδοτήσεις.

Το ποιητικό ταξίδι κινείται κυρίως προς δύο αντίθετες κατευθύνσεις: την επιστροφή και τη φυγή. Η πρώτη συνδέεται με την αναζήτηση του τόπου της νιότης, της πατρίδας, της νοσταλγίας και, τελικά, του θανάτου, προσλαμβάνοντας διαφορετικές εκφάνσεις ανάλογα με την οπτική του κάθε ποιητή. Η δεύτερη εκφράζει την επιθυμία διαφυγής προς πραγματικούς ή φανταστικούς προορισμούς, οι οποίοι συχνά παραμένουν ανεκπλήρωτοι. Έτσι, το ενδιαφέρον μετατοπίζεται από το ίδιο το ταξίδι στην επιθυμία για το ταξίδι, η οποία αναδεικνύεται σε κυρίαρχο βίωμα των ποιητών.

Στα ονειρικά αυτά ταξίδια κυριαρχεί το αίσθημα της αδυναμίας και της ματαίωσης. Οι ποιητές αδυνατούν να πετάξουν, σέρνουν τα «σπασμένα φτερά» τους, εγκλωβίζονται στην πλήξη και την ανία, παραμένουν προσκολλημένοι στις χίμαιρες και στα ιδανικά που τους συντηρούν πνευματικά, ενώ η πορεία τους φαίνεται να οδηγεί σταδιακά προς τον θάνατο. Παράλληλα, τα πλοία, ως κατεξοχήν σύμβολα του ταξιδιού, αποκτούν πολυδιάστατο συμβολισμό, καθώς συνδέονται με τον έρωτα, τον θάνατο, την απώλεια, τον ίδιο τον ποιητή ή ακόμα και το ακυρωμένο ταξίδι.

Τέλος, το ταξίδι υπερβαίνει τη κυριολεκτική του σημασία και αποκτά μεταφορική διάσταση. Λειτουργεί ως σύμβολο της ποιητικής δημιουργίας, μιας δύσκολης και επίπονης πορείας, της ίδιας της ανθρώπινης ζωής, αλλά και της φανταστικής φυγής που επιτυγχάνεται μέσα από την ανάγνωση και τον κόσμο των βιβλίων. Με αυτόν τον τρόπο, το ταξίδι αναδεικνύεται σε ένα από τα πλέον γόνιμα και πολυεπίπεδα μοτίβα της ποίησης της γενιάς του 1920, αποκαλύπτοντας τις βαθύτερες υπαρξιακές και αισθητικές αναζητήσεις των δημιουργών της.

Το ταξίδι στη ζωή των ποιητών της γενιάς του 1920

Αν και το θέμα που εξετάζεται είναι η παρουσία του ταξιδιού, έχει ενδιαφέρον να αναφερθεί ποιο ρόλο γνωρίζουμε πως έπαιξαν τα ταξίδια στις ζωές των ποιητών τα ποιήματα των οποίων εξετάζονται παρακάτω. Αρχικά, ο Κ.Γ. Καρυωτάκης, γεννημένος στην Τρίπολη στις 30 Οκτωβρίου του 1896, ταξιδεύει σε μικρή ηλικία με την οικογένεια του λόγω των μεταθέσεων του πατέρα του και έτσι περνά τα παιδικά του χρόνια σε διάφορες πόλεις: Λευκάδα, Αργοστόλι, Λάρισα, Πάτρα, Καλαμάτα, Αθήνα. Σύμφωνα με την *Χρονογραφία Κ.Γ. Καρυωτάκη*, όπου καταγράφονται με χρονολογική σειρά τα γεγονότα της ζωής του ποιητή, η τελευταία πόλη της εφηβικής του ηλικίας ήταν τα Χανιά απ' όπου και αποφοίτησε από το γυμνάσιο το Σεπτέμβριο του 1913.¹ Από κει θα φύγει για την Αθηνά, για να σπουδάσει νομικά και μετά την ολοκλήρωση των σπουδών του θα μετακινηθεί σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας λόγω της δημοσιοϋπαλληλικής του ιδιότητας.² Εκτός Ελλάδος ταξίδεψε τρεις φορές. Η πρώτη το 1924 με προορισμό τη Γερμανία (Βερολίνο, Λειψία) και την Ιταλία (Νεάπολη, Ρώμη, Βενετία). Η δεύτερη, το 1926 στη Ρουμανία και η Τρίτη τον Απρίλιο του 1928 στο Παρίσι.³

Ο ποιητής Κώστας Ουράνης από την άλλη εμφανίζεται πολυταξιδεμένος. Οι πληροφορίες για τη ζωή του αναφέρουν ότι πέρασε τα παιδικά του χρόνια στο Λεωνίδιο της Αρκαδίας. Στη συνέχεια, φοίτησε στο Γυμνάσιο του Ναυπλίου και αποφοίτησε από το λύκειο Χατζηχρήστου και τη Ροβέρτειο σχολή στην Κωνσταντινούπολη. Το 1908, σε ηλικία 18 ετών, εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου εργάστηκε σε εφημερίδες της εποχής. Από τότε ξεκινούν τα ταξίδια του. Θα μεταβεί για σπουδές στη Γαλλία, την Ελβετία και το Βέλγιο. Ωστόσο, εξαιτίας της αγάπης του για ταξίδια παραμέλησε τις σπουδές του, ακολούθησε μια πιο κοσμοπολίτικη ζωή και μπήκε στους κύκλους των μποέμ. Βρέθηκε και στο Παρίσι, όπου προσβλήθηκε από φυματίωση. Έτσι, χρειάστηκε να νοσηλευτεί στο Νταβός της Ελβετίας για 2 χρόνια. Το 1920 πραγματοποιεί άλλο ένα ταξίδι, αφού εγκαθίσταται στη Λισαβόνα, ως πρόξενος. Το 1924 επιστρέφει στην Αθήνα, όπου εργάζεται ως δημοσιογράφος, χρονογράφος, συντάκτης, ανταποκριτής ή έκτακτος απεσταλμένος. Σαν ανταποκριτής και δημοσιογράφος ταξίδεψε σ' όλο τον κόσμο και με αφορμή τα ταξίδια του

¹ Γ.Π. Σαββίδης, Ν.Μ. Χατζηδάκη, Μαριλίζα Μητσού, *Χρονογραφία Κ.Γ. Καρυωτάκη*, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1989, σσ. 19, 25.

² Στο ίδιο, σσ. 64-66, 78, 80-82, 97, 134, 154.

³ Στο ίδιο, σσ. 29, 104, 114, 115, 116, 117, 118, 119.

έγραψε και τύπωσε τέσσερα ταξιδιωτικά βιβλία: «Soly Sombra» (1934), «Σινά, το Θεοβάδιστον όρος» (1944), «Γλαυκοί δρόμοι» (1947), «Ταξίδια στην Ελλάδα» (1944).⁴

Για έναν ποιητή που η ποίηση του βρίθει, όπως θα φανεί στη συνέχεια, από εικόνες πλοίων, θαλασσινές περιγραφές και ναυτικούς, όπως ο Γιάννης Σκαρίμπας, ξαφνιάζει το γεγονός ότι το ταξίδι δεν διαδραμάτισε κανέναν σπουδαίο ρόλο στην πραγματική ζωή του. Σύμφωνα με βιογραφικά στοιχεία, ο Γιάννης Σκαρίμπας γεννήθηκε στην Αγία Ευθυμία Παρνασσίδος, στις 28 Σεπτεμβρίου 1893. Ξεκίνησε τις εγκύκλιες σπουδές του στο Αίγιο και τις τέλειωσε στην Πάτρα. Από το 1915 εγκαταστάθηκε στη Χαλκίδα ασκώντας το επάγγελμα του εκτελωνιστή. Έζησε όλη του τη ζωή στη Χαλκίδα, ταξίδεψε ελάχιστα και έφυγε οριστικά στις 21 Ιανουαρίου του 1984, σε ηλικία 91 χρόνων.⁵ Για την προσκόλληση του στη Χαλκίδα γράφει χαρακτηριστικά: «Εδώ (στη Χαλκίδα) ελθόντας για στρατιώτης (κληρωτός) το 1914 παντρεύτηκα (εξ' έρωτος). Έκτοτε, σχεδόν δεν "το κούνησα" από την πόλη ετούτη= τη Χαλκίδα».⁶

Ο Μήτσος Παπανικολάου γεννήθηκε στην Ύδρα, στις 23 Μαρτίου του 1900 και έζησε το μεγαλύτερο μέρος του βίου του στον Πειραιά και στην Αθήνα, πραγματοποιώντας ελάχιστα ταξίδια. Το πιο μεγάλο όμως ήταν αυτό που έκανε με τους γονείς του στην Τύνιδα, όπου διήρκησε τέσσερις μήνες. Στη διάρκεια του ταξιδιού αυτού πέρασε από τη νότια Ιταλία, τη Μάλτα και τη Τριπολίτιδα.⁷

Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι από τους τέσσερις αυτούς ποιητές της γενιάς του 1920, μόνο ο Κώστας Ουράνης ακολουθεί μια πιο κοσμοπολίτικη ζωή, ταξιδεύοντας σε πολλές χώρες και ζώντας άλλοτε σαν μποέμ και άλλοτε σαν δημοσιογράφος-ανταποκριτής. Σε μικρότερο βαθμό παρατηρούμε ότι ταξιδεύει ο Κ.Γ. Καρυωτάκης. Από την άλλη πλευρά, τόσο ο Γιάννης Σκαρίμπας όσο και ο Μήτσος Παπανικολάου δεν πραγματοποιούν ταξίδια, αλλά ζουν τη ζωή τους ο ένας στη Χαλκίδα και ο άλλος στον Πειραιά και την Αθήνα, δηλαδή κοντά σε λιμάνια.

⁴ Κώστας Στεργιόπουλος, «Κώστας Ουράνης», *Η ελληνική ποίηση. Ανθολογία, γραμματολογία: Ανανεωμένη παράδοση*, Σοκόλη, 1980, σσ. 286-287.

⁵ Γιάννης Σκαρίμπας, *Απαντες οι στίχοι 1936-1970*, επιμ. Κατερίνα Κωστίου, Νεφέλη, Αθήνα 2010, αντί εξωφύλλου.

⁶ Ανακτήθηκε στις 14 Ιουνίου 2026 από: <http://www.topontiki.gr/article/65437/ego-o-giannis-skarimpas>.

⁷ Μήτσος Παπανικολάου, *Τα ποιήματα (1916-1942)*, επιμ. Μιχ. Γ. Μπακογιάννης, Σμίλη, Αθήνα 2024, σσ. 15-16.

Το ταξίδι από την σκοπιά της κριτικής

Το μοτίβο του ταξιδιού κατέχει ιδιαίτερη θέση στην ποίηση της γενιάς του 1920 για αυτό και έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης από αρκετούς κριτικούς, οι οποίοι έχουν αναδείξει τις ποικίλες εκφάνσεις και λειτουργίες του στο έργο των ποιητών της γενιάς. Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται συνοπτικά οι βασικές κριτικές προσεγγίσεις σχετικά με το ταξίδι, όπως αυτές διαμορφώνονται μέσα από το έργο του Κ.Γ. Καρυωτάκη, του Κώστα Ουράνη, του Γιάννη Σκαρίμπα και του Μήτσου Παπανικολάου.

Σύμφωνα με τον Ευριπίδη Γαραντούδη οι ποιητές που γεννήθηκαν την τελευταία δεκαετία του 19^{ου} αιώνα και εμφανίστηκαν στα ελληνικά γράμματα τη δεκαετία του 1910, ονομάστηκαν «γενιά του 1920».⁸ Ανάμεσα τους συγκαταλέγονται ο Κώστας Ουράνης, ο Μήτσος Παπανικολάου, ο Γιάννης Σκαρίμπας και ο Κ. Γ. Καρυωτάκης, που θεωρείται καλύτερος και πιο αντιπροσωπευτικός. Τα κοινά χαρακτηριστικά που συγκεντρώνουν οι ποιητές αυτοί, σύμφωνα με τον κριτικό, είναι:

ο χαμηλόφωνος λυρισμός, η χρήση της καθημερινής γλώσσας, η επιλογή ταπεινών θεμάτων, η πικρία για την απώλεια των ιδανικών και η απογοήτευση από την αδιάφορη και μίζερη ζωή της πόλης, η αίσθηση της αποξένωσης από το κοινωνικό περιβάλλον, η νοσταλγία των περασμένων και η διάθεση φυγής στη φύση, στο πραγματικό ή ονειρικό ταξίδι.⁹

Ό,τι ξέραμε μέχρι σήμερα για Το ταξίδι στη γενιά του 1920 αναφέρεται στα κείμενα των κριτικών της νεοελληνικής λογοτεχνίας που μελέτησαν το έργο των ποιητών της γενιάς του 1920.

Ειδικότερα, με τα ταξίδια του Κ.Γ. Καρυωτάκη έχει ασχοληθεί η Θάλεια Ιερωνυμάκη στο κείμενο της «Με αφορμή ένα ταξίδι στη Ρουμανία. Ο Καρυωτάκης και τα ταξίδια του».¹⁰ Ο Καρυωτάκης

---

⁸ Ευριπίδης Γαραντούδης, «Ι. Ποιητές των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Εισαγωγή», στο *Και με τον ήχον των για μια στιγμή επιστρέφουν... Η ελληνική ποίηση τον εικοστό αιώνα. Επίτομη ανθολογία*, επιμ. Δ. Μέντη & Ε. Γαραντούδης, Gutenberg, Αθήνα 2016, σ. 40.

⁹ Στο ίδιο.

¹⁰ Θάλεια Ιερωνυμάκη, «Με αφορμή ένα ταξίδι στη Ρουμανία. Ο Καρυωτάκης και τα ταξίδια του», στο: *Η Απήχηση του Ελληνικού Λόγου*, επιμ. Μουζακίτη, Α., Ράδος, Α. & Βόικου, Α., Iasi: Editura Universitatii 2016, σσ. 137-143.

ταξιδεύει στην Ρουμανία τον Οκτώβριο του 1926 μαζί με το ξάδερφο του Θόδωρο. Πληροφορίες για το ταξίδι του αυτό αντλεί η Ιερωνυμάκη από την αλληλογραφία του με τον φίλο του και πρώτο εκδότη του έργου του Χαρίλαο Σακελλαριάδη. Ο ποιητής επισκέπτεται επτά πόλεις της Ρουμανίας και το ταξίδι του διαρκεί τρεις εβδομάδες. Στις επιστολές του προς το φίλο του παραθέτει περιγραφές τόπων και τοπίων αλλά και της κοινωνικής διαστρωμάτωσης και συμπεριφοράς των ανθρώπων, κάποιες φορές με χιουμοριστικό και σατιρικό τρόπο.

Παράλληλα, μέσα από τις επιστολές δίνονται χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με την σημασία του ταξιδιού για τον ίδιο. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ίδιος ο ποιητής βλέπει το ταξίδι σαν ένα τρόπο να ξεφύγει από την πραγματικότητα, ως διέξοδο, αφού όπως αναφέρει χαρακτηριστικά στις 22 Νοεμβρίου του 1926: «Τα μέρη που είδα, δε με ικανοποίησαν βέβαια αναλόγως της όλης διαδικασίας, αλλά πάντως, με τη διαρκή εναλλαγή των εντυπώσεων και την περιέργεια που μ' απασχολούσε, κατόρθωσα ν' αποσπαστώ από τον εαυτό μου. Κι αυτό είναι πολύ».¹¹

Στο τέλος της επιστολής ο Καρυωτάκης αναφέρεται στην πιθανότητα ενός νέου ταξιδιού, μιας νέας φυγής από την δύσκολη πραγματικότητα που βιώνει: «Όταν ήρθα, ήβρα αναστατωμένο το Υπουργείο [...] Τώρα φοβούμε καμιά μετάθεση. Αν μου σκαρώσουν τίποτε τέτοιο, εννοείται, θα παραιτηθώ. Τα τυχοδιωκτικά σχέδια συσσωρεύονται στο μυαλό μου. Σκέφτομαι να... πάρω ένα δίπλωμα σωφέρ και ν' απέλθω εις Παρισίους. Τι λες; Πάμε μαζί;».¹²

Συμπληρωματικά, η Θάλεια Ιερωνυμάκη εκτός από τα παραπάνω, εντοπίζει στην ποίηση του Καρυωτάκη το μοτίβο του εγκλωβισμού στην οδυνηρή πραγματικότητα, την αδυναμία, δηλαδή, του ποιητικού υποκειμένου να αφηθεί στο ονειρικό ταξίδι, το ταξίδι ως γυρισμό, το ταξίδι ως επιθυμία απραγματοποίητη και ως πραγματωμένη ενέργεια και τέλος το ταξίδι προς το θάνατο.¹³

Αναφορικά με την ποίηση του Κ. Ουράνη, ο κριτικός Τάσος Κόρφης περιγράφει τον Ουράνη ως έναν ακούραστο εραστή της περιπέτειας, έναν κυνηγό του αγνώστου. Ειδικότερα, αναφέρει ότι ο ποιητής αυτός ταξίδεψε με βραδυκίνητα πλοία, στάθηκε σε πολυάριθμα λιμάνια, έμεινε σε

¹¹ Γ.Π. Σαββίδης, Ν.Μ. Χατζηδάκη, Μαριλίτσα Μητσού, ό.π., σ. 117.

¹² Στο ίδιο, σ. 119.

¹³ Θάλεια Ιερωνυμάκη, ό.π., σσ. 140-143.

πολυτελή ξενοδοχεία και περπάτησε σε έρημους δρόμους. Το ταξίδι ήταν για αυτόν τρόπος ζωής. Έτσι, στη ποίηση του είναι εμφανές το πάθος της φυγής όταν βρισκόταν στην πατρίδα και η νοσταλγία της επιστροφής όταν περιδιάβαζε στα ξένα.¹⁴

Η Έλλη Φιλοκύπρου, εξετάζοντας την συλλογή *Spleen* (1912), εντοπίζει ανάμεσα σε άλλες θεματικές την λαχτάρα του ποιητή για το ταξίδι «προς καινούργιους, διαρκώς, τόπους, και προς άγνωστες κατευθύνσεις ως το θάνατο».¹⁵ Μάλιστα, η ίδια θεωρεί ότι το παραπάνω χαρακτηριστικό σχετίζεται με τον τρόπο με τον οποίο ο Ουράνης αντιλαμβάνεται την ίδια του την ποιητική ιδιότητα:

Ο ποιητής αδυνατεί να συμβιβαστεί με την πραγματικότητα και, ακόμη περισσότερο, να βιώσει το παρόν, γιατί είναι καταδικασμένος (ή και ευλογημένος) να αντικρίζει πάντα μια άλλη, ανύπαρκτη πραγματικότητα, που βρίσκεται συχνά σε αντιδιαστολή με την υπαρκτή. Ο κόσμος είναι άδειος από νόημα και ενδιαφέρον επειδή ο ποιητής δεν τον αντιλαμβάνεται ως αληθινό. Τον συγκινούν μονάχα οι κόσμοι της φαντασίας του, αλλά γνωρίζει πως, αν και αληθινοί για αυτόν, δεν μπορούν να ζωντανέψουν.¹⁶

Ο Ευριπίδης Γαραντούδης επισημαίνει τέσσερα βασικά στοιχεία που συνδέονται με το μοτίβο του ταξιδιού στην ποίηση του Ουράνη. Το πρώτο είναι ο εξωτικός περιηγητισμός ή, διαφορετικά, ο κοσμοπολιτισμός, τον οποίο θεωρεί πρωτότυπο και «ιδιοσυστασιακό στοιχείο» του ποιητή στη συλλογή *Spleen* (1912). Το δεύτερο είναι η περιπλάνηση στο μουντό κόσμο των λιμανιών του ευρωπαϊκού Βορρά, ενός χώρου που έως τότε ήταν άγνωστος στην ελληνική ποίηση. Το τρίτο στοιχείο είναι ο πόθος για το διαρκές ταξίδι που εκφράζεται στα ποιήματα του και το τέταρτο η πικρή ανάμνηση και νοσταλγία από τα ταξίδια του στους νοτισμένους από την υγρασία τόπους των πολιτειών του Βορρά.¹⁷ Σχολιάζοντας μάλιστα, τον κοσμοπολιτισμό του Κ. Ουράνη, ο

¹⁴ Τάσος Κόρφης, «Κώστας Ουράνης», *Ματιές στη λογοτεχνία του μεσοπολέμου*, Πρόσπερος, Αθήνα 1991, σ. 101.

¹⁵ Έλλη Φιλοκύπρου, *Η γενιά του Κρυωτάκη. Φεύγοντας από τη μάστιγα του λόγου*, Νεφέλη, Αθήνα 2009, σ. 59.

¹⁶ Στο ίδιο, σσ. 60-61.

¹⁷ Ευριπίδης Γαραντούδης, «Ο ποιητής Ουράνης από τη σημερινή σκοπιά: “κρिनόδαχτυλες οπτασίες” ή μια ανθεκτική λυρική “χαμηλή φωνή”;», *Νέα Εστία*, Τόμος 167^{ος} (τεύχος 1831), Μάρτιος 2010, σ. 474.

Γαραντούδης επισημαίνει ότι παρόλο που ο ποιητής έκανε πολλά ταξίδια με αποτέλεσμα να αποκτήσει πληθώρα παραστάσεων και εμπειριών, αυτό δεν αποτυπώνεται στα ποιήματα του, στα οποία ο κοσμοπολιτισμός και ο περιηγητισμός έχουν μικρός εύρος. Αυτό το αποδίδει στην αδυναμία του ποιητή να απαλλαγεί από το spleen, τη ρομαντική αφαίρεση και το ρεμβασμό τα οποία θολώνουν τις εμπειρίες του. Για τον κριτικό, ο Ουράνης είναι ένας αιώνια κουρασμένος, αιώνια μελαγχολικός και αιώνια έτοιμος για νέα ταξίδια, ο οποίος όμως όπου και αν βρεθεί αντικρίζει τον ίδιο του τον εαυτό.¹⁸

Ιδιαίτερη σημασία, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, έχει το ταξίδι για την ποίηση του Σκαρίμπα, κάτι που εντόπισαν σχεδόν όλοι οι κριτικοί του. Αρχικά, η Λίζυ Τσιριμώκου αναφέρει ότι μετά την δημοσίευση της πρώτης ποιητικής συλλογής *Ουλαλούμ*, η κριτική της εποχής εντόπισε στην ποίηση του Σκαρίμπα ανάμεσα σε άλλα μοτίβα τη δίψα για απόδραση και τη τάση φυγής. Ένας άλλος κριτικός, ο Κώστας Στεργιόπουλος αναφέρει χαρακτηριστικά: «Ο Σκαρίμπα κατά βάθος αναζητεί μ' όλους τους τρόπους τη φυγή απ' την "τρικυμία αυτού του κόσμου" ακόμη και αν η φυγή αυτή, μισοσοβαρά-μισοαστεία, καταλήγει κάποτε να ναι κι ο θάνατος».¹⁹ Το μοτίβο τόσο της φυγής όσο και του πλοίου εντοπίζει, τέλος, και η Χριστίνα Ντούνια, το οποίο σύμφωνα με την ίδια φτάνει στη γενιά του μεσοπολέμου διαμεσολαβημένο από τον Μπωντλαίρ. Ειδικότερα, η κριτικός επισημαίνει ότι στο «Σπασμένο καράβι» ο ποιητής «μας εισάγει στην θεματική του πλοίου φέρετρου, ενώ μια σειρά από ποιήματα με θέμα τους το μοναχικό ή το ματαιωμένο ταξίδι εντοπίζονται και στις τρεις ποιητικές συλλογές του».²⁰

Το μοτίβο της φυγής, που απαντά στους ποιητές της γενιάς του 1920, κατέχει σημαντική θέση και στην ποίηση του Παπανικολάου. Ο Τάσος Κόρφης το συνδέει με τη λειτουργία της μνήμης, επισημαίνοντας ότι: «Η μνήμη, μοναδική φυγή, οδηγεί τα κουρασμένα βήματά του προς την όμορφη στιγμή που χάθηκε, προς τον παιδικό κόσμο, ή έστω, στο χθες, στο κοντινό παρελθόν». Σε άλλο σημείο τονίζει ότι ο Παπανικολάου εγκλωβισμένος στη δύσκολη πραγματικότητα της

¹⁸ Ευριπίδης Γαραντούδης, ο.π., σσ. 482-483.

¹⁹ Κώστας Στεργιόπουλος, «Γιάννης Σκαρίμπα», *Η ελληνική ποίηση. Ανθολογία, γραμματολογία: Ανανεωμένη παράδοση*, Σοκόλη, 1980, σσ. 506-507.

²⁰ Χριστίνα Ντούνια, «Απηχήσεις του Ε. Α. Πόε στο έργο του Γιάννη Σκαρίμπα», *Πρακτικά Α' πανελληνίου συνεδρίου για τον Γιάννη Σκαρίμπα 11-13 Νοεμβρίου 2005*, Διάμετρος, Χαλκίδα 2007, σ. 252.

καθημερινής ζωής, αναζητά μια μορφή φυγής που δεν πραγματοποιείται μέσα από το πραγματικό ταξίδι, αλλά μέσα από τα βιβλία:

Παγιδευμένος στο άδειο περίγραμμα του καθημερινού, με μόνα του ταξίδια τις περιπλανήσεις των βιβλίων, που τ' αγαπούσε με πάθος, δεσμώτης μιας αστικής αξιοπρέπειας που δεν του επέτρεπε να εκφράσει όσα απαγορευμένα διάβαζε ή ζούσε, δεν αναζητεί μια συγκεκριμένη διέξοδο. Καμιά δύναμη για επανάσταση, για ερωτικούς στίχους, για μίαν απόδραση προς το υπεραισθητό. Αντίθετα, η διέξοδος προς το γενικό, η μέθη προς το ανεκπλήρωτο ή ακόμα η φυγή, μια φυγή με δεμένα τα μάτια προς την τέχνη, προς τη στιγμή της δημιουργίας.²¹

Ο ποιητής γίνεται φίλος με το ανεκπλήρωτο και αναζητά τη μάταιη φυγή μέσα από την ποιητική τέχνη προκειμένου να υπερβεί την ασφυκτική πραγματικότητα. Η φυγή δεν πραγματοποιείται στον εξωτερικό κόσμο, αλλά συντελείται στον εσωτερικό, πνευματικό χώρο της τέχνης και της φαντασίας.

Το θέμα του ταξιδιού

Παρόλο που η κριτική έχει εντοπίσει το ταξίδι, ως θεματικό μοτίβο στη γενιά του 1920, αυτό δεν έχει διερευνηθεί διεξοδικά, γιατί δεν είναι ένα το ταξίδι, αλλά όπως φάνηκε, παίρνει πολλές μορφές.

Στις σελίδες που ακολουθούν εξετάζονται, λοιπόν, τα διαφορετικά είδη ταξιδιού που απαντώνται στα ποιήματα των τεσσάρων ποιητών της γενιάς του 1920. Υπάρχουν ποιήματα όπου το ταξίδι είναι ταξίδι επιστροφής, μιας και η λέξη γυρισμός επανέρχεται στα ποιήματα που εξετάζονται. Η έννοια του ταξιδιού θα συνδεθεί στη συνέχεια του πρώτου κεφαλαίου με την επιθυμία για πραγματικά ταξίδια, τα οποία όμως μένουν απραγματοποίητα. Μάλιστα, εντοπίζεται και η

---

²¹ Τάσος Κόρφης, «Μήτσος Παπανικολάου», *Ματιές στη λογοτεχνία του μεσοπολέμου*, Πρόσπερος, Αθήνα 1991, σ. 57.

περίπτωση των ταξιδιών που την τελευταία στιγμή αναβάλλονται παρόλη την λαχτάρα για φυγή. Κατόπιν εξετάζονται συγκριτικά ποιήματα που το ταξίδι έχει τη μορφή πτήσης με κοινή συνιστώσα την αδυναμία των ποιητικών υποκειμένων να πετάξουν εξαιτίας των φτερών τους. Μια άλλη μορφή ταξιδιού, που κυριάρχησε στα ποιήματα και των τεσσάρων ποιητών, είναι αυτή του ονειρικού ταξιδιού, που αποτελεί μέσο διαφυγής από τη δύσκολη πραγματικότητα. Υπάρχουν ακόμα ποιήματα στα οποία το ταξίδι μπορεί να αποτελέσει αντίδοτο στην πλήξη. Τέλος, ο θάνατος, μια θεματική άρρηκτα συνδεδεμένη με τη γενιά του 1920, εντοπίζεται και σε ποιήματα με αντικείμενο το ταξίδι.

Αντικείμενο του δεύτερου κεφαλαίου είναι το πλοίο και οι συμβολισμοί που αποκτά στο ποιητικό έργο των τεσσάρων ποιητών της γενιάς του 1920. Στα πλοία που συμβολίζουν τον έρωτα το ταξίδι αποκτά χαρακτήρα ονειρικό ή περιπετειώδη με συνδηλώσεις θανάτου, σε ορισμένες περιπτώσεις. Τα πλοία που συμβολίζουν το θάνατο συμπληρώνουν την ενότητα του πρώτου κεφαλαίου που μελετά το ταξίδι ως θάνατο, με πλοία-φαντάσματα, με καράβια που συμμετέχουν σε τοπία θανάτου, και με προορισμούς, όπως το χάος και η άβυσσος, επιβεβαιώνοντας έτσι την έλξη που ασκεί ο θάνατος στους ποιητές της γενιάς αυτής. Παρόμοια λειτουργεί το σύμβολο και για τα ποιήματα που ο ποιητής ταυτίζεται με το πλοίο ή που το πλοίο αποκτά άλλους συμβολισμούς. Ο ποιητής-πλοίο επιθυμεί τη φυγή, τα ταξίδια προς το χάος και το πλοίο γίνεται σύμβολο του συναισθηματικού κόσμου του ποιητικού υποκειμένου.

Το τρίτο κεφάλαιο έχει ως αντικείμενο τις μεταφορικές διαστάσεις που αποκτά το ταξίδι στο ποιητικό έργο των τεσσάρων ποιητών. Εκεί το ταξίδι γίνεται δρόμος ποιητικός. Τα μεταφορικά ταξίδια είναι όπως και στα προηγούμενα κεφάλαια, θαλασσινά, χερσαία αλλά και αεροπορικά. Είναι, τέλος, και αυτά φανταστικά και συσχετίζονται με τη ποίηση και τη ζωή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Το ταξίδι στην ποίηση της γενιάς του 1920

Στο κεφάλαιο αυτό διερευνάται το μοτίβο του ταξιδιού στην ποίηση της γενιάς του 1920, μέσα από την ανάλυση ποιημάτων των Κώστα Ουράνη, Κ.Γ. Καρυωτάκη, Μήτσου Παπανικολάου και Γιάννη Σκαρίμπα. Αρχικά εξετάζεται το ταξίδι ως επιστροφή, όπου η νοσταλγία για τον τόπο της νιότης και η αναμέτρηση με το πέρασμα του χρόνου οδηγούν στην συνειδητοποίηση της απώλειας και της ματαιώσης. Στη συνέχεια, αναλύεται το ταξίδι ως ανεκπλήρωτη επιθυμία, καθώς και ως διαρκώς αναβαλλόμενη πράξη, η οποία παραμένει στη σφαίρα του ονείρου και της προσδοκίας. Ακολουθεί η διερεύνηση του ταξιδιού ως πετάγματος, μιας μορφής φυγής που εκφράζει την επιθυμία υπέρβασης της πραγματικότητας, αλλά συνήθως σκοντάφτει στην αδυναμία του ποιητικού υποκειμένου να αποδράσει. Τέλος, εξετάζεται το ονειρικό ταξίδι, όπου το όνειρο, η φαντασία και η ποιητική δημιουργία συνδέονται με την αναζήτηση ενός ιδανικού τόπου ή μιας διαφορετικής πραγματικότητας. Μέσα από αυτές τις επιμέρους εκφάνσεις αναδεικνύεται η πολυσημία του ταξιδιού και η στενή σύνδεση του με βασικές θεματικές της ποίησης της γενιάς του 1920, όπως η νοσταλγία, η φυγή, η μοναξιά, η ματαιώση, η ελπίδα και ο θάνατος.

1.1 Το ταξίδι ως επιστροφή

Το ταξίδι, όπως φάνηκε παραπάνω από την αναφορά στις παρατηρήσεις των μελετητών της ποίησης της γενιάς του 1920, είναι ένα από τα σημαντικά θέματα της ποίησης την περίοδο αυτή. Και, όπως θα φανεί και στη συνέχεια, μπορεί να πάρει πολλές διαφορετικές μορφές. Η πρώτη μορφή που θα εξεταστεί είναι εκείνη του ταξιδιού που αποτελεί μια επιστροφή, για την οποία μάλιστα χρησιμοποιείται συχνά η λέξη «γυρισμός». Τέτοια ποιήματα εντοπίστηκαν στο έργο μόνο δύο ποιητών από τους τέσσερις που εξετάζονται, του Κώστα Ουράνη και του Κ. Γ. Καρυωτάκη.

Στην ποιητική συλλογή *Νοσταλγίες* (1920) του Ουράνη περιλαμβάνονται τρία σονέτα με τον κοινό τίτλο «Επιστροφές». Αρχικά, θα εξεταστεί το δεύτερο (II) από τα ποιήματα αυτά στο οποίο η επιστροφή στον τόπο της νιότης δεν παρουσιάζεται θετικά αλλά αρνητικά:

*Τα χρόνια που περάσανε, μάταια κανείς το νιώθει
και πιότερο για τη φυγή της νιότης του πονάει,
όταν στις πόλεις που έζησε κι αγάπησε, κ' εχάρη,
νοσταλγικός προσκυνητής μετά καιρούς γυρνάει.
Κανένας πλέον γνώριμος δεν τον θυμάται κι όλα:
τα κέντρα όπου σύχναζε κ' οι δρόμοι όπου περνούσε,
τα πάρκα όπου ζευγαρωτός άλλοτε συργιανούσε,
του φαίνονται αλλιώτικα, κι απρόσωπα, και ξένα.
Ω! τι πικρός ο σπαραγμός να βλέπεις πως ακόμα
κι αυτά τα πράγματα ξεχνάν και πως το πέρασμά σου
στα μέρη που εσύ άφησες και κάτι απ' την καρδιά σου
κυλάει τυφλή κι αδιάφορη γύρω η ζωή των άλλων!
Θαρρείς πως τότε η νιότη μας που πια είναι πεθαμένη
Μέσα μα για μια δεύτερη φορά ξαναπεθαίνει.²²*

Το ποιητικό υποκείμενο επιστρέφει μετά από καιρό στις πόλεις όπου έχει ζήσει, γυρίζει ως «νοσταλγικός προσκυνητής». Η νοσταλγία είναι το συναίσθημα που ωθεί το άτομο να επιστρέψει στο ιερό τόπο της πατρίδας του («προσκυνητής»). Ωστόσο, ερχόμενος συνειδητοποιεί ότι όλα έχουν αλλάξει, ότι κανείς δεν τον αναγνωρίζει, ενώ παράλληλα και σε εκείνον φαίνονται όλα ξένα. Τα μέρη μου «έζησε, κι αγάπησε, κ' εχάρη», τα σημεία «όπου σύχναζε», «όπου περνούσε» και «όπου ζευγαρωτός άλλοτε συργιανούσε», δεν είναι πια τα ίδια. Το αποτέλεσμα είναι πικρία και σπαραγμός να κατακλύζουν τον ταξιδιώτη. Η επιστροφή αυτή κάνει το ποιητικό εγώ να συνειδητοποιεί το πέρασμα του χρόνου και να θρηνεί για την απώλεια της νιότης του. Μάλιστα, κατά την επιστροφή η ήδη πεθαμένη νιότη, πεθαίνει για δεύτερη φορά λόγω της συνειδητοποίησης στην οποία οδηγεί η επιστροφή τον ταξιδιώτη.

---

²² Κώστας Ουράνης, *Ποιήματα*, επιμ. Δημήτρης Δημηρούλης, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνης, Αθήνα 2025, σ. 144.

Όμοια βλέπει την επιστροφή ο Καρυωτάκης στο ποίημα «Σε παλιό συμφοιτητή», που συμπεριλαμβάνεται στη δεύτερη ποιητική του συλλογή *Νηπενθή* (1921):

*Φίλε, η καρδιά μου τώρα σα να εγέρασε.
Τελείωσεν η ζωή μου της Αθηνάς,
που όμοια γλυκιά και με το γλέντι επέρασε
και με την πίκρα κάποτε της πείνας.*

*Δε θα ρθω πια στον τόπο που πατρίδα μου
τον έδωκε το γιόρτασμα της νιότης,
παρά περαστικός, με την ελπίδα μου,
με τ' όνειρο που εσβήσθη, ταξιδιώτης.*

*Προσκυνητής θα πάω κατά το σπίτι σου
και θα μου πουν δεν ξέρουνε τι εγίνης.
Μ' άλλον μαζί θα ιδώ την Αφροδίτη σου
κι άλλοι το σπίτι θα 'χουν της Ειρήνης.*

*Θα πάω προς την ταβέρνα, το σαμιώτικο
που επίναμε για να ξαναζητήσω.
Θα λείπεις, το κρασί τους θα 'ναι αλλιώτικο,
όμως εγώ θα πιώ και θα μεθύσω.*

*Θ' ανέβω τραγουδώντας και τρεκλίζοντας
στο Ζάππειο 'που ετραβούσαμε αντάμα.
Τριγύρω θα 'ναι ωραία πλατύς ο ορίζοντας,
και θα 'ναι το τραγούδι μου σαν κλάμα.²³*

---

²³ Κ.Γ. Καρυωτάκης, *Τα Ποιήματα (1913-1928)*, επιμ. Γ.Π. Σαββίδης, Νεφέλη, Αθήνα 1992, σ. 59.

Το ποίημα ξεκινάει με την προσφώνηση «Φίλε». Ο ποιητής απευθύνεται στον φίλο του Χαρίλαο Σακελλαριάδη, αφού, όταν το ποίημα πρωτοδημοσιεύτηκε στον *Νουμά* τον Οκτώβριο του 1920, είχε την αφιέρωση «Στον ποιητή Χαρίλαο Σακελλαριάδη, που φοιτητές, γλεντούσαμε μαζί».²⁴

Ειδικότερα, βασικό θέμα και εδώ είναι η απώλεια της νιότης που συνταιριάζεται με την νοσταλγία για τα φοιτητικά χρόνια στην Αθήνα με τις χαρές (τα γλέντια) αλλά και τις πίκρες (πεινά). Όμοια με το ποίημα του Ουράνη, ο ταξιδιώτης είναι και προσκυνητής που επιστρέφει πρόσκαιρα, σαν περαστικός, και αναζητά τον φίλο του στο σπίτι του. Ωστόσο, η τύχη του φίλου του αγνοείται και όλα έχουν αλλάξει, αφού η Αφροδίτη είναι με άλλον και στο σπίτι της Ειρήνης κατοικούν άλλοι.²⁵ Στην τέταρτη στροφή, το ποιητικό υποκείμενο παραθέτει στιγμιότυπα της φοιτητικής τους ζωής με αναφορά στα στέκια που σύχναζαν. Όμως, αυτή η επιστροφή στα παλιά μέρη δεν γεμίζει με χαρά και ελπίδα το ποιητικό υποκείμενο. Στην τελευταία στροφή φτάνει στο Ζάππειο μεθυσμένος, βιώνει την μελαγχολία για το πέρασμα του χρόνου, τη μοναξιά αλλά και τη ματαιώση, με αποτέλεσμα να γίνεται μια φιγούρα τραγική («και θα 'ναι το τραγούδι μου σαν κλάμα»).

Στα δύο ποιήματα που εξετάστηκαν το ταξίδι παρουσιάζεται ως γυρισμός στον τόπο της νιότης. Η διαφορά είναι πως στον Καρυωτάκη έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: «Αθηνά», «Αφροδίτη», «Ειρήνη», «Ζάππειο». Επομένως, ο χειρισμός του ίδιου θέματος υπογραμμίζει τις ήδη γνωστές από την κριτική διαφορές των δύο ποιητών, από τη μία ο ρεαλισμός του Καρυωτάκη και από την άλλη το ονειρικό στοιχείο του Ουράνη. Με όποια μορφή και αν αποδίδεται, η επιστροφή είναι μια επίπονη διαδικασία, γιατί φέρει τη συνειδητοποίηση ότι η περίοδος της νιότης έχει παρέλθει ανεπιστρεπτί. Τίποτα δεν είναι πια το ίδιο στους τόπους όπου επιστρέφουν με αποτέλεσμα και οι δύο να οδηγούνται από την νοσταλγία στη ματαιώση.

Ωστόσο, και στην ποίηση του Κ. Ουράνη, όπως και στο ποίημα «Σε παλιό συμφοιτητή» του Καρυωτάκη που εξετάστηκε παραπάνω, ο τόπος της επιστροφής αποκτά συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, αν και στην πορεία μπορεί και αυτά να απολήγουν πάλι στο όνειρο. Στο πρώτο (Ι) ποίημα από την ενότητα «Επιστροφές», το δεύτερο ποίημα της οποίας εξετάστηκε παραπάνω,

²⁴ Κ.Γ. Καρυωτάκης, ό.π., σ. 321.

²⁵ Ο Καρυωτάκης σε επιστολή προς το φίλο του Χαρίλαο, απαντά ως εξής σε σχετική απορία του: «Την Αφροδίτη την έβαλα και για την ανάγκη της ρίμας, και συμβολικά, και με τη βεβαιότητα ότι μέσα στις τόσες θα 'χες κάποια και μ' αυτό το όνομα». Από την άλλη, η Ειρήνη ήταν παλιά φίλη του Καρυωτάκη. Βλ. Στο ίδιο, σ. 321.

ο Ουράνης επιστρέφει ένα πρωινό στο Παρίσι, σε έναν, όπως φαίνεται από τους αγαπημένους του προορισμούς:

*Πρωί. Η ομίχλη σέρνεται μέσα στους έρημους τους δρόμους,
όπου το βήμα μου αργό και άσκοπο αντηχάει.
Κοιμάται μέσα στο τεφρό πένθος του το Παρίσι·
μόνο ένα αμάξι γέρικο τρικλίζοντας περνάει.
Του Σηκουάνα τα νερά, γυαλιστερά και κρύα,
μεσ' απ' τις όχθες τις νεκρές κι απέραντες κυλάνε
και κάτω από των έρημων των γεφυριών τα τόξα
βαριές μαούνες σιγανά, φασματικά περνάνε.
Η Παναγία του Παρισιού, μαύρη, τεράστια μάζα,
υψώνεται στον ουρανό με παγερή ηρεμία
κι όλα τα σπίτια γύρω μου κατάκλειστα και κρύα...*

Σε όλο το ποίημα το ποιητικό εγώ περιγράφει τη στιγμή της επιστροφής του, περιγράφοντας διάφορα σημεία του Παρισιού: τους άδειους δρόμους, τον ποταμό Σηκουάνα και την Παναγία των Παρισίων. Τα αξιοθέατα αυτά έχουν χάσει τη μαγεία τους. Παράλληλα, σε όλες τις γωνιές του Παρισιού υπάρχουν συνδηλώσεις θανάτου: «τεφρό πένθος», «αμάξι γέρικο», «νερά κρύα», «όχθες νεκρές», «έρημα γιοφύρια», «βαριές μαούνες», «μαύρη, τεράστια μάζα», «παγερή ηρεμία», «σπίτια γύρω μου κατάκλειστα και κρύα». Η επίσκεψη στο Παρίσι δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες του ποιητικού υποκειμένου. Ήσυχο και μελαγχολικό καθώς είναι, αποκτά και ονειρικές αποχρώσεις με την ομίχλη, τα τόξα των έρημων γεφυριών και τις μαούνες που φασματικά περνάνε. Το ποίημα καταλήγει:

*Όπως, σαν την ξαναβρούμε, μας είναι πλέον ξένη
μια γυναίκα που είχαμε τρελλά άλλοτε αγαπήσει,
έτσι σε βρίσκω σήμερα, γυρίζοντας, Παρίσι.*

*Κι όμως με της επιστροφής τ' όνειρον είχα ζήσει!*²⁶

Το Παρίσι υποδέχεται τον ποιητή σαν μια γυναίκα για την οποία είχε άλλοτε αισθήματα. Επιστρέφει δηλαδή σε κάτι που έχει αγαπήσει και στο οποίο λαχταρούσε να επιστρέψει, ωστόσο οι εικόνες της πόλης του σήμερα δεν είναι ίδιες με αυτές του χθες και δεν θα βιώσει ξανά τις ίδιες εμπειρίες. Έτσι, και σε αυτό το ποίημα η επιστροφή συνδυάζεται με το θέμα της νοσταλγίας και της ματαιώσης. Η τελευταία εντοπίζεται στη φράση «σαν ξένο». Όπως και στα προηγούμενα δύο ποιήματα που εξετάστηκαν, η επιστροφή είναι σκληρή, τίποτα δεν είναι το ίδιο, γι' αυτό και το Παρίσι τον υποδέχεται σαν ξένο. Ακολουθεί ο τελευταίος στίχος στον οποίο κυριαρχεί το όνειρο. Αυτό είναι η δύναμη που κινητοποιεί το ποιητικό υποκείμενο για να ταξιδέψει, να αντικρίσει την πόλη, όπως την θυμόταν. Ακόμα και τη στιγμή της ματαιώσης, της διάψευσης των προσδοκιών, αυτό που ενδιαφέρει είναι το όνειρο, αυτό τρέφει το ποιητικό υποκείμενο, δίνοντας του ζωή.

Τέλος, ο γυρισμός εντοπίζεται σε ακόμα ένα ποίημα του Κ. Ουράνη, την «Επιστροφή στην πατρίδα» που συγκαταλέγεται στην ενότητα «Ανένταχτα». Αρχικά, στις δύο πρώτες στροφές η επιστροφή στο χωριό-πατρίδα ταυτίζεται με μια επίσκεψη στους νεκρούς και επομένως με ένα ταξίδι στον κάτω κόσμο.

*Χωριό μου εσύ, όσο περνάν τα χρόνια και γερνάω,
καθώς λιμάνι απάνεμο γλυκά σ' αποθυμάω:
μ' αυτοί που θα με καρτεράν, σα θάρθω, στο λιμάνι,
οϊμέ, δε θάναι οι ζωντανοί, μα όσοι έχουνε πεθάνει...*

*Μια μέρα θάρθω, μια γλυκιά του χινοπόρου ημέρα,
που αργές καμπάνες θα χτυπάν στον άτρεμον αγέρα
και που όλα θάναι ακίνητα και σοβαρά και θάναι
όχι ως να υποδέχονται, μα ως να ξεπροβοδάνε...*

Οι νεκροί είναι αυτοί που θα υποδεχθούν το ποιητικό υποκείμενο στην πατρίδα μια φθινοπωρινή μέρα. Το ποιητικό εγώ επιλέγει το φθινόπωρο, την κατεξοχήν μελαγχολική εποχή για να γυρίσει

---

²⁶ Κώστας Ουράνης, ό.π., σ. 143.

στη γενέτειρα του, όπου οι καμπάνες θα χτυπούν αργά και οι συμπολίτες του θα τον ξεπροβοδάνε. Στην τρίτη στροφή, το ποιητικό εγώ ταυτίζει τον εαυτό του με τους ασιίγγανους, βασικό χαρακτηριστικό των οποίων είναι ότι δεν μένουν σε έναν τόπο αλλά περιπλανιούνται συνέχεια. Έτσι, εκφράζει την επιθυμία του να επιστρέψει στην πατρίδα του και να στήσει το τσαντίρι του.

*Αυλές με πόρτες ανοιχτές να ιδούν όποιον περνάει,
βασιλικοί που ανθίζετε σε κάποια παραθύρια
η νοσταλγία μου κ' εγώ θα 'ρθουμε μιαν ημέρα:
ασιίγγανοι, πλανητικοί να στήσουμε τσαντίρια...*

Στην τέταρτη στροφή διαφαίνονται οι ίδιες ιδέες που αναφέρθηκαν και στα προηγούμενα ποιήματα. Η μια αφορά την αλλαγή που επιφέρει το πέρασμα του χρόνου στο χώρο-πατρίδα επιστροφής του ποιητικού υποκειμένου και η άλλη την εξιδανίκευση του χώρου-πατρίδας μέσω της νοσταλγίας. Η επιστροφή αποδεικνύει ότι τα πράγματα δεν είναι όπως τα άφησε, τόσο εξιδανικευμένα όσο τα θυμόταν.

*Ποιος ξέρει τάχα τι θα βρω κι αν θάβρω ό,τι προσμένω,
αν θα βρω αυτά που νοσταλγώ κι ό,τι είχα αγαπημένο:
– όσα μια μέρα ο Θάνατος άξαφνα δεν τ' αρπάζει,
είν' η Ζωή, η πιο άπονη, οϊμένα, που τ' αλλάζει.*

Η ζωή αποδεικνύεται πιο σκληρή από τον θάνατο, αφού το πέρασμα του χρόνου αλλάζει τα πάντα, με αποτέλεσμα το ποιητικό υποκείμενο να αμφιβάλλει για το αν θα βρει τα πράγματα όπως τα προσδοκά. Στη τελευταία στροφή, το ποιητικό εγώ παρομοιάζει τον εαυτό του και την επιστροφή του στην πατρίδα με ένα καράβι θαλασσοδαρμένο που επιστρέφει. Με μια διαφορά όμως: θα είναι σαν απόμαχος καπετάνιος. Αυτός ο καπετάνιος ενώ έχει αποσυρθεί από τα ταξίδια δεν μπορεί μια μέρα να μην πάει στο λιμάνι, αποκαλύπτοντας έτσι την επιθυμία του ποιητικού υποκειμένου για ταξίδια:

*Μια μέρα θάρθω απ' τα μακρυνά κι από τα πλάνα ξένα,
σαν τα καράβια τα παλιά, τα θαλασσοδαρμένα:
– μα θάμαι ως οι απόμαχοι –το ξέρω!– καπετάνιοι,*

*που δε μπορούνε να μην παν μια μέρα ως το λιμάνι...*²⁷

Σε μια τελείως διαφορετική επιστροφή αναφέρεται ο Κ.Γ. Καρυωτάκης στη τελευταία στροφή του ποιήματος «Επιστροφή», που συμπεριλαμβάνεται στην τρίτη και τελευταία του ποιητική συλλογή *Ελεγεία και Σάτιρες* (1927). Στο σημείο αυτό, το ποιητικό υποκείμενο εκφράζει την επιθυμία να επιστρέψει εκεί απ' όπου προήλθε, στη γη, στο χώμα και δηλώνει ότι θα πει ναι, σε ένα και μόνο ταξίδι, στο «τελευταίο»:

*Και τη φωνή σου ακούγοντας, τη μυστική, τη δυνατή,
ω φύση, θα 'ρθω κάποτε φέρνοντας το σταυρό μου.
Θα 'ναι το χώμα σου ελαφρό, και θα 'ναι πάντα ονειρευτή
η ώρα με τ' ανεπάντεχο τέλος του μάταιου δρόμου!*²⁸

Συνοψίζοντας, τόσο στον Ουράνη όσο και στον Καρυωτάκη, το ταξίδι ως επιστροφή έχει διαφορετικές συνδηλώσεις. Αρχικά, ταυτίζεται με τον γυρισμό στον τόπο της νιότης, στα ποιήματα «Επιστροφές II» και «Σε παλαιό συμφοιτητή». Σε αυτά παράλληλα εντοπίζεται το στοιχείο της νοσταλγίας και της ματαίωσης που βιώνει το ποιητικό υποκείμενο μέσω του ταξιδιού, τα οποία εντοπίζονται και στα ποιήματα «Επιστροφή I» και «Επιστροφή στην πατρίδα». Τέλος, η επιστροφή γίνεται και ταξίδι θανάτου στα ποιήματα «Επιστροφή» και «Επιστροφή στην πατρίδα».

1.2 Το ταξίδι ως επιθυμία

Στην ενότητα αυτή θα εξεταστούν ποιήματα τα οποία έχουν ως κοινό στοιχείο την επιθυμία του ποιητικού υποκειμένου για ταξίδια, μια επιθυμία όμως που δεν μπορεί να γίνει πραγματικότητα. Τρία από τα τέσσερα ποιήματα που εξετάζονται εδώ ανήκουν στον ποιητή Κώστα Ουράνη και ένα στον ποιητή Μήτσο Παπανικολάου. Αρχικά, η επιθυμία για ταξίδι εντοπίζεται στο ποίημα του Ουράνη «Φθινόπωρο Εξορίας» από τη συλλογή *Νοσταλγίες* (1920), με το ποιητικό υποκείμενο να

---

²⁷ Κώστας Ουράνης, ό.π., σ. 341.

²⁸ Κ.Γ. Καρυωτάκης, ό.π., σ. 114.

αναφέρεται σε ένα του ταξίδι στο Βέλγιο. Σύμφωνα με τον Τάσο Κόρφη οι χώρες του Βορρά εμφανίζονται συνεχώς στην ποίηση του Ουράνη. Ο ποιητής, σύμφωνα με τον κριτικό, όχι μόνο τις τραγουδάει στην ποίηση του αλλά τις περιγράφει και στα ταξιδιωτικά κείμενα του:

Άρχισε να βρέχει... Δεν ξέρω τίποτα θλιβερότερο από τη βροχή που πέφτει μονότονη και μάταιη στις βορινές αυτές χώρες, που τις σκεπάζει ένας ουρανός αιώνια μολυβένιος, που ανασαίνουν υπομονετικά μέσα στη νέκρα και την εγκατάλειψη και που τις αμμουδερές, εγκαταλειμμένες ακτές τους τις δέρνει η ατέρμονη θάλασσα του Βορρά, ψυχρή, μαύρη, και διαρκώς τρικυμισμένη...²⁹

Έτσι, το ποιητικό υποκείμενο κατά την άφιξη του στο Βέλγιο παρουσιάζει εικόνες που συνθέτουν το τοπίο του Βορρά:

*Σε μια του Βέλγιου ακτή ερημική και κρύα,
κάποια νυχτιά οικουμενική μ' έβγαλεν ένα τρένο
και χάθηκε σφυρίζοντας στριγγά μεσ' στα σκοτάδια,
αφήνοντας με στο σταθμό κατάμονο και ξένο.
Ω! πόσο ήταν πένθιμός κι αγριωπός ο τόπος...³⁰*

Πρόκειται για ένα ταξίδι εξορίας, σύμφωνα με τον τίτλο. Η εξορία αυτή δεν σημαίνει εκδίωξη του ποιητικού υποκειμένου από κάποιον τόπο, αντίθετα σχετίζεται με την εμπειρία που βιώνει και η οποία αρχίζει όταν ένα τραίνο τον αφήνει σε μια έρημη ακτή του Βελγίου. Η μοναξιά του τόπου, που προβάλλεται μέσω των επιθέτων «ερημική», «κρύα», «κατάμονο» και «ξένο», είναι αυτή που κάνει τον προορισμό αυτόν να μοιάζει με εξορία. Επιπλέον, σε αυτό το ταξίδι οι γλάροι, ο ήχος των κυμάτων και το φως του φάρου είναι αυτά που κρατούν συντροφιά στο ποιητικό υποκείμενο:

*Τις μέρες μόνη συντροφιά οι κρύες κραζιές του γλάρου·
τις νύχτες, ο αδιάκοπος ο ρόχος των κυμάτων
και το λευκό κι απόκοσμο το φως αγνώστου φάρου.*

²⁹ Τάσος Κόρφη, «Κώστας Ουράνης», ό.π., σ. 101.

³⁰ Κώστας Ουράνης, ό.π., σ. 128.

Στη συνέχεια του ποιήματος ο ποιητής μας πληροφορεί ότι έμεινε σε αυτόν τον τόπο εξόριστος ένα χειμώνα. Όλο αυτό το διάστημα η μόνη ανθρώπινη παρέα του ήταν μερικοί ψαράδες που μοιράζονταν μαζί του τις περιπέτειες τους. Ακόμη, όμως και με αυτή την παρέα των ψαράδων δεν υπάρχει ανθρώπινη επικοινωνία, υπάρχει μόνο το άκουσμα μιας διήγησης. Σύμφωνα με τον Τάσο Κόρφη, ο κόσμος του Βορρά «είναι ένας κόσμος που υποφέρει από έλλειψη επικοινωνίας, ανθρώπινης ζεστασιάς, κοιταγμένος ίσως λίγο ρομαντικά με την αίσθηση του ανεκπλήρωτου».³¹

*Κ' έζησα εκεί ένα θλιβερό φθινόπωρο εξορίας,
ανάμεσα σ' απλοϊκούς ψαράδες που ιστορνούσαν
τα κοντινά ταξίδια τους τα βράδια που γυρνούσαν
ενώ ρεμβός, απ' τα θαμπά των καλυβιών τους τζάμια
εκοίταζα τα φωτεινά και ξενικά καράβια
που μακριά παλεύανε με τα υγρά σκοτάδια...*

Στους τελευταίους στίχους, το ποιητικό υποκείμενο κοιτάζει «ρεμβός» από το παράθυρο την καλύβα τα καράβια, γιατί ο ίδιος είναι εγκλωβισμένος σε εκείνον τον τόπο ενώ αυτά μπορούν και ταξιδεύουν. Μέσω, λοιπόν, της εικόνας του ανθρώπου που βλέπει τα πλοία από μακριά γίνεται φανερή η λαχτάρα του ποιητικού υποκειμένου για τα ταξίδια.

Στην ίδια ποιητική συλλογή ανήκει και το επόμενο ποίημα που εξετάζεται. Στο ποίημα «Νοσταλγίες», το ταξίδι συνεχίζει να αποτελεί μια απραγματοποίητη επιθυμία. Στην πρώτη στροφή του ποιήματος, η ποιητική φωνή παρομοιάζει τον εαυτό της με τους γέρους ναυτικούς που είχε συναντήσει σε ένα από τα ταξίδια του στην Ολλανδία:

*Μοιάζω τους γέρους ναυτικούς με τις ρυτιδωμένες
και τις σφιγγώδες τις μορφές που είδα στην Ολλανδία,
παράμερα στων λιμανιών τους φάρους καθισμένους,
να βλέπουνε αμίλητοι να φεύγουνε τα πλοία.³²*

³¹ Τάσος Κόρφη, «Κώστας Ουράνης», ό.π., σ. 102.

³² Κώστας Ουράνης, ό.π., σ. 104.

Το ποιητικό υποκείμενο μεταφέρει μια ανάμνησή από ένα ταξίδι του στην Ολλανδία. Θυμάται του γέρους ναυτικούς που κάθονταν στον λιμανιών τους φάρους και έβλεπαν τα πλοία να φεύγουν. Στη συνέχεια του ποιήματος δίνονται κι άλλες πληροφορίες για τους γέρους ναυτικούς:

*Τα μάτια τους, που αναμνήσεις κρατούσαν ναυαγίων,
λαχταριστά, νοσταλγικά τα παρακολουθούσαν,
καθώς σηκώναν τις βαριές που τρίζαν άγκυρές τους
και από το φάρο ήρεμα, πελώρια περνούσαν.*

Ειδικότερα, οι ναυτικοί περιγράφονται ως έμπειροι θαλασσοπόροι, οι οποίοι δεν ταξιδεύουν πια για αυτό και «λαχταριστά» και «νοσταλγικά» παρακολουθούν τα πλοία να σηκώνουν τις άγκυρες τους και να φεύγουν. Τα επίθετα χρησιμοποιούνται για να εκφράσουν από τη μία, τη νοσταλγία τους που αφορά το παρελθόν και τα περασμένα ταξίδια και από την άλλη, την λαχτάρα που σχετίζεται με το μέλλον και την επιθυμία τους να ταξιδέψουν ξανά. Με τη χρήση του επιθέτου «πελώρια» στα πλοία, τα τελευταία ανάγονται σε αντικείμενα θαυμασμού από μέρους των ναυτικών. Το ποίημα ολοκληρώνεται με την οριστική φυγή των πλοίων και την εικόνα των ναυτικών να τα κοιτούν καθώς χάνονται στον ορίζοντα:

*Σε λίγο μεσ' στην άπειρη τη θάλασσα αλαργεύαν
και χάνονταν αφήνοντας στην ρόδινη τη δύση
ένα καπνό που αυλάκωνε τον ουρανό πριν σβήσει·
κι όμως οι γέροι ναυτικοί, ακίνητοι στους φάρους,
με τη μεγάλη πίπα τους σβησμένη πια στο στόμα,

προς τα καράβια πούφυγαν κοιτάζαν – ακόμα...*

Στην τελευταία αυτή ενότητα είναι έκδηλη η αντίθεση («κι όμως») ανάμεσα στα πλοία που κινούνται και στους γέρους ναυτικούς που παραμένουν «ακίνητοι στους φάρους». Μέσω της αντίθεσης τονίζεται η αδυναμία των γέρων ναυτικών να ταξιδέψουν ξανά. Το ποίημα ολοκληρώνεται με τη χρήση αποσιωπητικών μετά το «ακόμα» τα οποία αφήνουν το ποίημα σε εκκρεμότητα, δίνοντας την αίσθηση του ανολοκλήρωτου, της επιθυμίας που δεν εκπληρώνεται.

Συμπερασματικά, το ποιητικό υποκείμενο ταυτίζει τον εαυτό του με τους γέρους ναυτικούς για να εκφράσει τη λαχτάρα του για τα ταξίδια που δεν πραγματώνονται.

Στο ποίημα «Οι γέροι ναυτικοί» απαντούν θέματα που έχουν ήδη αναφερθεί. Το ποίημα εντάσσεται στην ενότητα «Αποδημίες» και παρουσιάζει τους γέρους ναυτικούς που έχουν αποσυρθεί από τα ταξίδια και ζουν πλέον στη στεριά («[...] που πια να ταξιδεύουν δεν μπορούνε/ κι αράζαν στο νησί τους – και τις μέρες τους / ανώφελοι και άνεργοι περνούνε»). Εκεί νιώθουν ξένοι («πουναι σαν ξένοι στη ζωή τη γύρω τους») και φυλακισμένοι («και στο νησί τους σα φυλακισμένοι») και το μόνο που σκέφτονται είναι τα ταξίδια («κι ο νους τους στα ταξίδια τους πηγαίνει») για αυτό και καθημερινά πηγαίνουν στο λιμάνι («που κι ούτε μιαν ημέρα δεν αφήνουνε/ χωρίς να κατεβούνε ως το λιμάνι»). Το ποίημα κλείνει με μια τρυφερή στιγμή της καθημερινότητας τους που αποκαλύπτει τη νοσταλγία τους για τα ταξίδια:

*και που όταν ο χειμώνας μεσ' στο σπίτι τους
τους κλείνει, μπρος στο τζάκι τους, τα βράδια,
μ' υπομονή κι αγάπη (για τα αγγόνια τους
είτε γι' αυτούς) μικρά φτιάνουν καράβια...³³*

Σε αυτό το ποίημα, όπως και στο ποίημα «Νοσταλγίες», ο ποιητής παρουσιάζει τους γέρους ναυτικούς που έχουν αποσυρθεί από την ενεργό δράση.³⁴ Μέσα από τα ποιήματα του φαίνεται η συμπάθεια αλλά και η ταύτιση του μαζί τους. Ο διακαής πόθος για τα ταξίδια είναι το συναίσθημα που κυριαρχεί.

Τέλος, στο ποίημα «Νοσταλγία» του Μήτσου Παπανικολάου εκφράζεται η λαχτάρα ενός ξενιτεμένου για επιστροφή στην πατρίδα:

*Ένα σπιτάκι μου 'ρχεται στο νου μου κάθε βραδύ,
στη γειτονιά που υψώνεται μια πληχτική εκκλησία,*

³³ Κώστας Ουράνης, ό.π., σ. 211.

³⁴ Αυτός ο απόμαχος καπετάνιος που ενώ έχει αποσυρθεί δεν μπορεί μια μέρα να μην πάει στο λιμάνι εμφανίζεται και στην τελευταία στροφή του ποιήματος του Ουράνη «Γυρισμός στην πατρίδα» το οποίο εξετάστηκε στην ενότητα «Το ταξίδι ως επιστροφή».

*που ζει και που ονειρεύεται με την ανησυχία
κάποιου ξενιτεμένου.*

*Πόσο βαθιά η ανάμνηση στην ώρα τη θλιμμένη
την ώρα που τα σύγνεφα φωτοπεριχυμένα
απ' τα στερνά ηλιοχρώματα παν και έρχονται στα ζένα
με τα βαριά βαπόρια.*

*Με τα βαπόρια που έρχονται κι αράζουν στο λιμάνι
κι απ' την καρδιά μου κλέβουνε τον γυρισμού τον πόθο
κι όταν σε λίγο φεύγουνε πάντοτ' εγώ τα νιώθω
χωρίς εμέ να φεύγουν.*

*Και μέσα στην ανάμνηση που 'ρχεται κάθε βράδυ
του άσπρου σπιτιού που είναι κοντά στην πληχτική εκκλησία
περνάει σε μian ατέλειωτη και θλιβερή οπτασία
όλ' η παλιά ζωή του.³⁵*

Για τον Μήτσο Παπανικολάου η πατρίδα αυτή θα μπορούσε ενδεχομένως να απηχεί την Ύδρα, όπου γεννήθηκε και πέρασε τα πρώτα χρόνια της ζωής του, προτού εγκατασταθεί οριστικά στον Πειραιά.³⁶ Το ποίημα ανοίγει και κλείνει κυκλικά με την βραδινή ανάμνηση του σπιτιού και της πατρίδας του ποιητικού υποκειμένου ενώ αναπολεί όλη του την περασμένη ζωή.³⁷ Στη δεύτερη και τρίτη στροφή διατυπώνεται τόσο η επιθυμία όσο και αδυναμία του ξενιτεμένου να επιστρέψει. Ειδικότερα, στη δεύτερη στροφή η εικόνα είναι όμοια με αυτή που συναντάμε στα ποιήματα του Ουράνη: το ποιητικό υποκείμενο παρακολουθεί τα βαπόρια που πάνε και έρχονται και αράζουν στο λιμάνι αλλά εκείνος μένει εκεί να τα κοιτά, χωρίς να μπορεί να φύγει.

³⁵ Μήτσος Παπανικολάου, ό.π., σ. 103.

³⁶ Στεργιόπουλος Κώστας, *Η ελληνική ποίηση. Ανθολογία, γραμματολογία: Ανανεωμένη παράδοση*, τομ. 4^{ος}, Σοκόλη, Αθήνα 1980, σ. 378.

³⁷ Σύμφωνα με τον Τάσο Κόρφη, η Ύδρα υπήρξε ο χώρος των ονείρων του ποιητή. Ο ίδιο ο ποιητής έγραψε κάποτε: «Η εικόνα της Ύδρας έχει γίνει πια μέσα μου ένα όνειρο και φοβάμαι την πραγματικότητα» και σε άλλο σημείο «Τη βλέπω πολύ συχνά στον ύπνο μου κι αυτά είναι τα γλυκύτερα όνειρα μου». Βλ. Τάσος Κόρφης, «Μήτσος Παπανικολάου», ό.π., σ. 53.

Το «πληχτικό» παρόν την πρώτης και της τελευταίας στροφής κάνει την ποιητική φωνή να νοσταλγεί κάθε βράδυ την πατρίδα του.³⁸ Νοσταλγία και μνήμη είναι άρρηκτα συνδεδεμένες και τροφοδοτούν τις τάσεις φυγής του ποιητικού υποκειμένου, οι οποίες τονίζονται και μέσα από τις επαναλήψεις της λέξης βαπόρια («με τα βαριά βαπόρια», «με τα βαπόρια») και της λέξης βράδια («Ένα σπιτάκι μου ρχεται στο νου μου κάθε βράδυ», «Και μέσα στην ανάμνηση που ρχεται κάθε βράδυ»).

Συμπερασματικά, η επιθυμία για ταξίδι αποτυπώνεται σε όλα τα ποιήματα μέσω ενός επαναλαμβανόμενου μοτίβου, αυτού της εικόνας των ανθρώπων που κοιτούν τα πλοία να φεύγουν. Στην περίπτωση του Ουράνη σχετίζεται με την επιθυμία για φυγή από την εξορία αλλά και με την νοσταλγία των γέρων ναυτικών που έχουν αποσυρθεί από τα ταξίδια. Από την άλλη στον Παπανικολάου το «ταξίδι-επιθυμία» συνδέεται με την νοσταλγία για την πατρίδα και την ξενιτιά.

1.3 Ταξίδι που αναβάλλεται

Αφού διερευνήθηκε το ταξίδι ως γυρισμός και ως επιθυμία, στην ενότητα αυτή θα συνεξεταστούν δύο ποιήματα στα οποία η επιθυμία για ταξίδι είναι και εδώ κυρίαρχο στοιχείο, με το ποιητικό υποκείμενο όμως να αναβάλλουν την τελευταία στιγμή το ταξίδι. Το πρώτο ποίημα ανήκει στον ποιητή Κώστα Ουράνη και το δεύτερο στο Γιάννη Σκαρίμπα. Αρχικά, στο ποίημα «Ταορμίνα», που ανήκει στην ενότητα «Αποδημίες», το ποιητικό εγώ εκφράζει την επιθυμία να πραγματοποιήσει ένα ταξίδι:

*Όλο λέω να φύγω μιαν ημέρα,
όλο λέω να πάω στην Ταορμίνα...
Σε πέλαο γαλάζιας νοσταλγίας
τ' Όνειρο τραγουδάει σα σειρήνα:*

---

³⁸ Στο ποίημα «Πόθος» η σχέση του ποιητικού εγώ με την πατρίδα του είναι αντίστροφη αφού: «*Ήμουν παιδάκι ονειροπόλο και μια πόλη/ μικρή, σαν τη δική μας, δε χωρούσε/ τη Φαντασία μου, που αδιάκοπα ποθούσε/ ν' απλώσει τα φτερά της στη Γη όλη...*».

– Ταορμίνα! Ταορμίνα! Ταορμίνα!...

*Ω κάλεσμα γλυκό σαν των πουλιώνε
σε πρωϊνές βραγιές το Μάη το μήνα!*

Ήδη από την πρώτη στροφή δηλώνεται ο επιθυμητός προορισμός του ποιητικού υποκειμένου. Η Ταορμίνα συνδέεται με το όνειρο του, που σαν άλλη σειρήνα του τραγουδάει «Ταορμίνα! Ταορμίνα! Ταορμίνα!». Το κάλεσμα αυτό πραγματοποιείται την άνοιξη και είναι μεθυστικό για τον ποιητή με αποτέλεσμα να τον παρακινεί να εγκαταλείψει το μέρος όπου βρίσκεται. Υπό αυτές τις συνθήκες, λοιπόν, γεννιέται η έντονη επιθυμία για ταξίδι προς ένα προορισμό που, ενώ είναι πραγματικός, αντιμετωπίζεται ως φανταστικός. Πιο συγκεκριμένα, η Ταορμίνα είναι κωμόπολη της βορειοανατολικής Σικελίας στην Ιταλία. Μάλιστα, η ανάγνωση του ονόματος στο ποίημα προσδίδει ένα εξωτικό στοιχείο και παραπέμπει λόγω του θηλυκού γένους και σε γυναικείο όνομα. Ωστόσο, το ποιητικό υποκείμενο προσδίδει στη Ταορμίνα χαρακτηριστικά ενός φανταστικού και ιδανικού προορισμού πράγμα που θα γίνει περισσότερο έκδηλο στη συνέχεια του ποιήματος.

Το ποίημα συνεχίζεται ως εξής:

*Κι όλο λέω να φύγω, κι όλο λέω
τα πάντα στη ζωή μου ναν τ' αφήσω,
να διπλομανταλώσω όλες τις πόρτες
και δίχως καν τα μάτια να γυρίσω,
μ' άτρεμα τα φτερά – ν' αποδημήσω.*

*Πώς τρικυμίζει μέσα μου η λαχτάρα
ν' αφήσω τη ζωή μου για να ζήσω.*

Στη θέληση του ποιητικού υποκειμένου προστίθεται όμως και η αναβλητικότητα με την επανάληψη της φράσης «κι όλο λέω». Παρά την έντονη επιθυμία για φυγή, το ταξίδι αναβάλλεται ξανά και ξανά. Η ποιητική φωνή φαντάζεται τον εαυτό της να αφήνει τα πάντα πίσω της και δίχως να γυρίσει να κοιτάξει τι αφήνει αλλά με αποφασιστικότητα («μ' άτρεμα τα φτερά») σαν πουλί να φεύγει. Τα φτερά εδώ συμβολίζουν την ελευθερία και μέσω αυτών θα ξεφύγει από την τωρινή

ζωή που μοιάζει πιο πολύ με θάνατο παρά με ζωή, αφού όπως λέει χαρακτηριστικά επιθυμεί «ν' αφή[σει] τη ζωή [τ]ου για να ζή[σει]».

Το ποίημα συνεχίζεται με τις προετοιμασίες που κάνει ο ποιητής για το ταξίδι του αυτό:

*Τα βράδια, πλάι στη λάμπα μου σκυμμένος,
ξέθωρους χάρτες ναυτικούς κοιτάω,
μπροστά μου έχω παμπάλαια βιβλία,
που κάθε τόσο τα φυλλομετρώ:
το δρόμο που θα πάρω μελετάω.*

*Μα τα χρόνια περνάνε κι όλο μένω,
πάντα κάτι τυχαίνει – και δεν πάω...*

Στη παραπάνω ενότητα περιγράφεται η διαδικασία μέσω της οποίας το ποιητικό υποκείμενο θα επιλέξει το δρόμο που θα πάρει. Αυτό που αναζητά είναι ένα ταξίδι περιπέτειας και έτσι, λοιπόν, μελετάει, ανοίγει χάρτες και παμπάλαια βιβλία για να βρει τον προσορισμό του. Η Ταορμίνα ταυτίζεται εδώ με μια νέα ζωή, ευτυχισμένη που αντιδιαστέλλεται με την τωρινή του κατάσταση. Όμως, όλα όσα σκέφτεται και σχεδιάζει δεν υλοποιούνται αντίθετα παραμένουν στη σφαίρα το ονείρου και του επιθυμητού. Ο ίδιος δεν μπορεί τώρα, αλλά ούτε και στο μέλλον θα μπορέσει να κάνει πράξη όσα επιθυμεί και ονειρεύεται και το δηλώνει ρητά:

*Κι ούτε θα πάω ποτές! Η Ταορμίνα
(κι αν υπάρχει) για μένα θε να μένει
του εξόριστου τ' Ονείρου μου η Πατρίδα,
σα μια Ευτυχία που μου 'ναι ταγμένη
και που, ό,τι κι αν συμβεί – με περιμένει,*

*ενώ αν είχα πάει τι θάχα τώρα
την άχαρη ζωή μου να γλυκαίνει;³⁹*

³⁹ Κώστας Ουράνης, ό.π., σσ. 184-185.

Αναφερόμενος στην Ταορμίνη ως προορισμό, ο ποιητής δεν αποβλέπει σε ένα ταξίδι σε έναν πραγματικό τόπο. Η Ταορμίνη ταυτίζεται με ένα χώρο του ονείρου, έναν ιδεατό τόπο, μια πατρίδα, μιάν άλλη Ιθάκη, όπου εκεί τον περιμένουν όσα επιθυμεί, η ευτυχία. Στους δύο τελευταίους στίχους, η αδυναμία φυγής και ταξιδιού σημαίνεται θετικά. Η ελπίδα του ταξιδιού στη Ταορμίνη, «γλυκαίνει» την τωρινή πικρή ζωή του και του δίνει θάρρος. Προτιμά τελικά το ταξίδι του ονείρου και της ανεκπλήρωτης επιθυμίας.

Εν αναμονή ενός ταξιδιού είναι και το ποιητικό υποκείμενο στο ποίημα «Το εισιτήριο» από τη συλλογή *Εαυτούληδες* (1950) του Σκαρίμπα. Ειδικότερα, βρίσκεται στο λιμάνι, διαρκώς έτοιμο να αναχωρήσει, όμως το ταξίδι του δεν πραγματοποιείται. Η θάλασσα είναι φουρτουνιασμένη και έξω από το λιμάνι βρίσκεται ένα από τα τερατόμορφα καράβια του Σκαρίμπα μέσα στους καπνούς:

*Νάναι σαν νάμουν έτοιμος. Και νάναι
σαν νάχω χάσει το εισιτήριο. Οι κάβοι
ν' αφροκοπάν, κι οι αφροί να το κουνάνε
μέσ' στους καπνούς του –όρνιο– ένα καράβι.*

*Κι εγώ να ψάχνουμαι εδωχάμω. Και όλο-όλο
...το... ΕΙΣΙΤΗΡΙΟ να λέω σύντροφοι ωραίοι!...
Και να μην έρχεται μια βάρκα έως το μώλο,
να μην φαινώνται πουθενά οι βαρκαρέοι...*

*Οι βαρκαρέοι!... Το εισιτήριο!... Να τρέμει
–ζαγάρι εντός μου– η Χαλκίδα και τα όρη.
Κι εκεί να τόχουν συνεπάρει οι ανέμοι
μετέωρο –μές στις αχλές του– το βαπόρι...*

*Ω διάολε!... Όλα νάχουν χαθεί και νάχουν πάει
κι οι άνθρωποι δραπετεύσει από τους τόπους,
κι αυτό το πλοίο να τραβάει και να τραβάει
χωρίς μηχανικούς, χωρίς ανθρώπους...*

*Και χωρίς φώτα. Ακυβέρνητο! Και όλο
να χλιμιτράει στο χάος. Κι ως θα κλαίω
- κιόλας να ψάχνουμαι, να ψάχνουμαι στο μώλο
κι όλο για κείνο το εισιτήριο να λέω...⁴⁰*

Το βαπόρι είναι μετέωρο «μές στις αχλές του» και το κουνούν οι άνεμοι. Πρόκειται για ένα πλοίο φάντασμα, ακυβέρνητο που σαν άλογο «χλιμιτράει στο χάος». Κεντρικό θέμα του ποιήματος είναι η απώλεια του εισιτηρίου. Το ποιητικό υποκείμενο ψάχνει απεγνωσμένα –σε σημείο που κλαίει– το μαγικό χαρτί που θα του επιτρέψει να ξεκινήσει το ταξίδι του. Ωστόσο, όχι μόνο δεν έχει εισιτήριο αλλά ούτε έρχεται κάποια βάρκα στο μώλο να τον πάρει. Όλο το ποίημα περιγράφει μια κατάσταση υποθετική, αφού το ποιητικό υποκείμενο φαντάζεται να βρίσκεται στην αναμονή για ένα ταξίδι το οποίο φαντάζεται ότι θέλει να κάνει, χωρίς όμως να μας πείθει ότι επιθυμεί πραγματικά αυτό το ταξίδι («Νάναι σαν νάμουν έτοιμος», «Και νάναι σαν νάχω χάσει το εισιτήριο»).

Και τα δύο ποιήματα, λοιπόν, αναφέρονται σε ένα ταξίδι το οποίο αναβάλλεται. Η αναβλητικότητα είναι χαρακτηριστικό των ποιητικών υποκειμένων. Στην πραγματικότητα, κανένα από τα δύο ποιητικά εγώ δεν έχει σκοπό να ταξιδέψει. Στο «Εισιτήριο», ο ποιητής επαναλαμβάνοντας τις φράσεις «Νάναι σαν νάμουν έτοιμος», «Και νάναι σαν νάχω χάσει το εισιτήριο», προσποιείται ότι επιθυμεί ταξιδέψει. Παράλληλα, και στην «Ταορμίνη», αναβάλλει συνεχώς το ταξίδι, γιατί όπως μας αποκαλύπτει στο τέλος του ποιήματος, προτιμάει το ταξίδι του ονείρου και της ανεκπλήρωτης επιθυμίας από το πραγματικό ταξίδι, το οποίο απορρίπτει. Στον Σκαρίμπα το ταξίδι που χάνει το ποιητικό υποκείμενο έχει στοιχεία θανάτου, με το πλοίο-όρνιο να ταξιδεύει προς το χάος ενώ στον Ουράνη η Ταορμίνη γίνεται ένας ιδεατός τόπος ευτυχίας. Στο «Εισιτήριο» το ταξίδι μοιάζει επικίνδυνο ενώ στην «Ταορμίνη» περιπετειώδες.

1.4 Το ταξίδι ως πέταγμα

---

⁴⁰ Γιάννης Σκαρίμπας, ό.π., σ. 51.

Σε αντίθεση με την προηγούμενη ενότητα όπου υπήρχε η δυνατότητα ταξιδιού αλλά το ταξίδι δεν πραγματοποιούνταν, σε αυτή την ενότητα με τίτλο «Το ταξίδι ως πέταγμα», θέμα αποτελεί η αδυναμία κάποιου να ταξιδέψει, αν και το επιθυμεί. Σε όλα τα ποιήματα που εξετάζονται στην ενότητα αυτή το ταξίδι έχει την μορφή πετάγματος. Πρόκειται για ποιήματα που ανήκουν στους τέσσερις ποιητές της γενιάς του 1920, που εξετάζονται σε αυτήν την εργασία, δηλαδή στον Μ. Παπανικολάου, στον Κ.Γ. Καρυωτάκη, στον Γ. Σκαρίμπα και στον Κ. Ουράνη.

Ειδικότερα, στο ποίημα του Μ. Παπανικολάου «Λαλήματα της σιωπής μου II», παρόλο που δεν υπάρχει η έννοια του θαλασσινού ταξιδιού, η ποιητική φωνή εκφράζει την έντονη λαχτάρα της για φυγή από την πραγματικότητα υπό τη μορφή πετάγματος:

*Απόψ' εφύσα μανιακό
τ' αγέρι του βοριά
κι όσα ξερόφυλλα στη γης
απάντησε πεσμένα,
η ορμή του τα συνέπηρε,
τα σήκωσε ψηλά
και σ' άλλα μέρη μακρινά
τα πέταξε - οϊμένα!*

*Φύλλο ξερό, φύλλο φτωχό,
πεσμένο απ' το δεντρί,
κι εγώ, με φόβο κι ηδονή,
προσμένω τέτοιο αγέρι,
που μίαν ημέραν άγνωστη,
απ' αυτή εδώ τη Γη,
θα με πατάξει μακριά·
ποιος ξέρει, σε ποια μέρη!⁴¹*

---

⁴¹ Μήτσος Παπανικολάου, ό.π., σ. 75.

Ειδικότερα, ο ψυχισμός του ποιητικού υποκειμένου ταυτίζεται με το φυσικό τοπίο, με τον ίδιο να γίνεται φύλλο ξερό που το παρασέρνει ο άνεμος. Ο τελευταίος – όπως και στο ποίημα «Φαντασία» του Σκαρίμπα⁴² αποτελεί εδώ την κινητήρι δύναμη που απεγνωσμένα περιμένει το ποιητικό εγώ για να τον απομακρύνει σε άγνωστα μέρη. Αυτό το πέταγμα – ταξίδι προκαλεί αντιφατικά συναισθήματα στον ποιητή, φόβο αλλά ταυτόχρονα και ηδονή θυμίζοντάς μας τη φωνή που «που χαϊδεύει το αυτί κι όμως το τρομάζει» στον πρόλογο της δεύτερης ποιητικής συλλογής *Νηπενθή* του Κ. Γ. Καρυωτάκη.⁴³

Μια παρόμοια κατάσταση, ένα ταξίδι-πέταγμα περιγράφει ο ίδιος ποιητής στο ποίημα «Φτερουγίσματα Ι». Ειδικότερα, το ποιητικό υποκείμενο προτρέπει τον Αετό να φύγει, να πετάξει προς το άγνωστο σφιχταγκαλιασμένος με το όνειρο του, μακριά από την πραγματικότητα που μπορεί να το μολύνει:

*Αϊτέ, γοργοπετούμενε στην έκταση του απείρου,
κλείσ' στις φτερούγες σου σφιχτά, μί' Αγάπη ενός ονείρου·
και πέταξε προς τ' Άγνωστο γοργά, μαζί μ' εκείνη,
μη, καμιά εγκόσμια πνοή φυσώντας, τη μολύνει!...*⁴⁴

Στη συνέχεια ακολουθεί το ποίημα «[Σαν δέσμη από τριαντάφυλλα...]» που ανήκει στην ποιητική συλλογή *Ελεγεία και Σάτιρες* του Κ.Γ. Καρυωτάκη. Το ποίημα ξεκινάει με το ποιητικό εγώ να περιγράφει μια σπάνια στιγμή χαράς:

*Σαν δέσμη από τριαντάφυλλα
είδα το βράδυ αυτό.
Κάποια χρυσή, λεπτότατη*

⁴² «Νάναι σα να μας σπρώχνει ένας αέρας μαζί/ προς έναν δρόμο φιδωτό που σβει στα χάη,/ και σένα του καπέλου σου πλατεία και φανταιζί/ κάποια κορδέλα του, τρελά να χαιρετάει. [...] Κι όλο να πνέει, να μας ωθεί αυτός ο αέρας μαζί/ πέρ' από τόπους και καιρούς, έως ότου –φος μου–/ (καθώς τρελά θα χαιρετάει κειν' η κορδέλα η φανταιζί)/ βγούμε απ' την τρικυμία αυτού του κόσμου...». Βλ. Γιάννης Σκαρίμπα, ό.π., σ. 24.

⁴³ Δύο φωνές μου μιλούσαν. Η πρώτη, ύπουλη και σταθερή, έλεγε: «Η Γη είναι ένα γλύκισμα ωραίο· Μπορώ (και η ευχαρίστηση σου θα 'ναι τότε χωρίς τέλος!) να σου δώσω μιάν όρεξη παρόμοια μεγάλη.» Και η δεύτερη: «Ελα! ω, έλα στο ταξίδι των ονείρων, πέρα από το δυνατό, πέρα από το γνωρισμένο!» Και η φωνή αυτή ετραγουδούσε όπως ο άνεμος στις ακρογιαλιές, φάντασμα που κλαυθυρίζει και κανείς δεν ξέρει πούθε ήρθε, που χαϊδεύει το αυτί κι όμως το τρομάζει. Σου απάντησα: «Ναι! γλυκιά φωνή!». Βλ. Κ.Γ. Καρυωτάκης, ό.π., σ. 41.

⁴⁴ Μήτσος Παπανικολάου, ό.π., σ. 79.

*στους δρόμους ευωδιά.
Και στην καρδιά
αιφνίδια καλοσύνη.
Στα χέρια το παλτό,
στ' ανεστραμμένο πρόσωπο η σελήνη.
Ηλεκτρισμένη από φιλήματα
θα 'λεγες την ατμόσφαιρα.
Η σκέψις, τα ποιήματα,
βάρος περιττό.*

Το θετικό συναίσθημα –σπάνιο για τον Καρυωτάκη– αποδίδεται με τη χρήση μιας παρομοίωσης στους δύο πρώτους στίχους. Το βράδυ μοιάζει σαν μια δέσμη από τριαντάφυλλά, αφού στους δρόμους είναι διάχυτη «κάποια χρυσή, λεπτότατη» ευωδιά. Το συναίσθημα έπεται: την καρδιά πλημμυρίζει μια αναπάντεχη καλοσύνη. Πρόκειται για μια μαγευτική βραδιά. Ακόμα και το παλτό βρίσκεται στα χέρια του, σαν να έχει αποβάλει από πάνω του την βαριά ψυχολογία που συνήθως τον ακολουθεί. Η σελήνη γίνεται κομμάτι αυτής της μαγευτικής στιγμής, προσθέτοντας ρομαντικό τόνο στο ποίημα. Μέχρι αυτό το σημείο το ποίημα είναι ατμοσφαιρικό και σε αυτό συμβάλλει και η έννοια του ηλεκτρισμού που υπάρχει στην ατμόσφαιρα. Η στιγμή, λοιπόν, είναι τόσο πλήρης που οι σκέψεις και τα ποιήματα περισσεύουν. Με το που κάνει όμως αυτή τη σκέψη το ποιητικό υποκείμενο όλα αλλάζουν. Η στιγμή χάνεται και το ποιητικό εγώ επανέρχεται στην πραγματικότητα:

*Έχω κάτι σπασμένα φτερά.
Δεν ξέρω καν γιατί μας ήρθε
το καλοκαίρι αυτό.
Για ποιαν ανέλπιστη χαρά,
για ποιες αγάπες,
για ποιο ταξίδι ονειρευτό.⁴⁵*

---

⁴⁵ Κ.Γ. Καρυωτάκης, ό.π., σ. 135.

Ενώ προσπαθεί να πετάξει, τα φτερά του είναι σπασμένα. Από την πρώτη στη δεύτερη στροφή δημιουργείται η αίσθηση μιας ανώμαλης προσγείωσης. Πρόκειται για ένα ταξίδι απραγματοποίητο, αφού το υποκείμενο δεν μπορεί αφεθεί στο ονειρικό ταξίδι και εξαιτίας των σπασμένων φτερών του μένει εγκλωβισμένο στη επίγεια πραγματικότητα.

Τα φτερά απαντούν και στο ποίημα «Επιστροφή» της ίδιας συλλογής. Και εδώ το ποιητικό υποκείμενο εκφράζει την αδυναμία του να περιπλανηθεί, λόγω των φτερών του που αντί να τον βοηθούν στην πτήση του έχουν γίνει βάρος που το σέρνει:

*Εγώ δεν επλανήθηκα σε δάση απάρθена, βουερά,
μηδέ η ριπή με χτύπησε του ωκεάνειου ανέμου.
Σκλάβο πουλί, τ' ανώφελα πηγαίνω σέρνοντας φτερά
και δε θα ιδώ τους ουρανούς που νοσταλγώ, ποτέ μου.⁴⁶*

Η στροφή ξεκινάει με δύο αρνήσεις οι οποίες διαχωρίζουν το ποιητικό υποκείμενο από κάποιους άλλους. Εκείνος δεν έχει περιπλανηθεί σε μεγάλα δάση και ωκεανούς. Δεν έχει βιώσει αυτή την ελευθερία, γιατί είναι ένα πουλί σκλαβωμένο που δεν μπορεί να απογειωθεί, να πετάξει προς τον ουρανό. Ενώ το ποιητικό εγώ επιθυμεί να ταξιδέψει στη μεγαλειώδη φύση, όπου οι υπόλοιποι ταξιδεύουν, αδυνατεί.

Η αδυναμία του ποιητικού υποκειμένου να πετάξει εμφανίζεται και στο ποίημα «Ο Γλάρος» του Γ. Σκαρίμπα, που συμπεριλαμβάνεται στην συλλογή *Ουλαλούμ* (1936). Το ποίημα αρχίζει με το ποιητικό υποκείμενο να απευθύνεται σε ένα γλάρο και να τον αποχαιρέτα:

*Ωρα καλή στου απείρου την καρδιά
γλάρε μου βραδυνέ που φεύγεις – πλοίο,
μετά από σένα η νύχτα, η σιγαλιά,
η κάμαρά μου, ένα φωσάκι, ένα βιβλίο.*

*Πηγαίνεις συ... Εγώ εκπεσμένο αλαργινό
αδέρφρι σου νοσταλγικό εδώ μένω ·*

---

⁴⁶ Στο ίδιο, σ. 114.

*ένα βιβλίο, ένα φωσάκι –και πονώ–
μια καμαρούλα – αδέρφι μου υψωμένο.*

*Κι όλο πετάς. Ώρα καλή κι έχω δουλειά
στο χούμα δω που βρέθηκαν οι καημοί μου,
άσπρα να κάμω τα χρυσά μου τα μαλλιά
κι ύστερα να λυγίσω το κορμί μου.*

*Κι από ακοντά (μην απορείς και μη ρωτάς)
σιγά θα φύγω έχω δουλειά γλάρε μου – πλοίο
ένα βραδάκι που λευκός συ θα πετάς
σαν νάσαι το ανοιγμένο μου βιβλίο...⁴⁷*

Ο γλάρος ταυτίζεται με ένα πλοίο που ταξιδεύει «στου απείρου την καρδιά». Η ικανότητα του γλάρου-πλοίου να ταξιδεύει αντιδιαστέλεται με την αδυναμία του ποιητικού εγώ να φύγει από την δύσκολή του πραγματικότητα. Το ποιητικό υποκειμένο αυτοχαρακτηρίζεται ως «εκπεσμένο αλαργινό αδέρφι» του γλάρου που μένει στο έδαφος, αδυνατώντας να πετάξει και θυμίζοντας τα «σπασμένα φτερά» που ανώφελα σέρνει ο Καρυωτάκης στα ποιήματά του «[Σαν δέσμη από τριαντάφυλλα...]» και «Επιστροφή». Μάλιστα, στην αντίθεση αυτή που δημιουργεί ο ποιητής ανάμεσα σε εκείνον και τον γλάρο, το «εδώ», η επίγεια πραγματικότητα στην οποία μένει εγκλωβισμένος συνδέεται με τον κλειστό χώρο της κάμαρας και το βιβλίο («ένα βιβλίο, ένα φωσάκι –και πονώ–/ μια καμαρούλα»). Μένοντας εκεί, όπως δηλώνει ρητά, πονάει. Παρόμοια και στο «[Σαν δέσμη από τριαντάφυλλα...]» η πτώση του ποιητικού υποκειμένου στη πραγματικότητα πραγματοποιείται εξαιτίας των σκέψεων και των ποιημάτων που βαραίνουν τα φτερά του. Έτσι, το ποιητικό εγώ θα παραμείνει στο χώμα, «εχ[ει] δουλειά», όπως δηλώνει χαρακτηριστικά, αφού εκεί βρίσκονται οι καημοί του. Στη δύο τελευταίες στροφές η παραμονή του ποιητικού υποκειμένου στη γη γίνεται και ο θάνατος του. Αντί να πετάξει, θα μείνει εκεί, θα γεράσει και στο τέλος θα λυγίσει το κορμί του. Το αποτέλεσμα: ένα βράδυ θα φύγει αθόρυβα για το τελευταίο του ταξίδι, ενώ ο γλάρος θα συνεχίζει να πετά. Τέλος, όσον αφορά το ταξίδι, ο

---

⁴⁷ Γιάννης Σκαρίμπας, ό.π., σ. 30.

ποιητής φαίνεται να συνδυάζει στο ποίημα το θαλασσινό με το αεροπορικό ταξίδι μέσω της ταύτισης του γλάρου με το πλοίο.

Ο «Λυτρωμός» αποτελεί άλλο ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ποιήματος του Ουράνη, όπου το ταξίδι γίνεται πέταγμα, χωρίς ωστόσο να μπορεί να πραγματοποιηθεί. Πρόκειται για ένα ποίημα με κυρίαρχο στοιχείο τη φυγή το οποίο έχει τοποθετηθεί στην ενότητα «Ανένταχτα». Ειδικότερα, οι τάσεις φυγής που έχει το ποιητικό υποκείμενο γίνονται αισθητές μέσω της επαναλήψεων: «Να φύγω! Να μη βλέπω πια τα πρόσωπα τα ίδια...», «Να φύγω αυτή την άνοστη και βαρετή γαλήνη..», «Να φύγω! Που; Αδιάφορο το που. Μόνο να φύγω!». Η πλήξη και η καθημερινή ανία είναι οι αιτίες που ξυπνούν την επιθυμία για φυγή στο ποιητικό εγώ:

*Μεσ' στην ψυχή μου καπότες σαλεύουν φτερά
κι ένας μεγάλος κι άξαφνος πόθος με συνταράζει,
να λυτρωθώ απ' τα γύρω μου κι από τον ίδιο εμέ
κι από της καθημερινής ζωής μου το μαράζι.⁴⁸*

Η καθημερινότητα που τον πνίγει αποτελείται από τα ίδια πρόσωπα, τα ίδια «καθήκοντα», με αποτέλεσμα να ξέρει το αύριο τι θα φέρει. Οι μέρες «περνάνε μηχανικά κι ανόρεγα» και έχουν μια «άνοστη και βαρετή γαλήνη». Έτσι, το ποιητικό υποκείμενο καταλήγει να μοιάζει «μ' ένα γέρικο κι άχρηστο πια καράβι, / όπου αραγμένο σήπεται σ' ένα βουβό λιμάνι». Η λύτρωση που επιζητεί θα έρθει μόνο μέσω του ταξιδιού:

*Να πλανηθώ σε μακρινούς που δεν τους ξέρω τόπους,
το κάθε τι στα μάτια μου πάντα καινούργιο νάναι,
– να κυλιστώ μεσ' στη ζωή και μέσα στους ανθρώπους.⁴⁹*

Το ταξίδι ταυτίζεται με την ίδια τη ζωή. Το ποιητικό υποκείμενο θέλει να είναι «αλήτης» και «ταξιδιώτης» και να ταξιδεύει συνέχεια από τον ένα τόπο στον άλλον όσο είναι νέος, να ζήσει τη

---

⁴⁸ Κώστας Ουράνης, ό.π., σ. 275.

⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 276.

ζωή του στο έπακρο. Η επιθυμία για ταξίδι-ζωή διατυπώνεται emphatically στη φράση «Να ζήσω!». Όμως, η κατάκτηση μιας τέτοιας ζωής είναι αδύνατη, αφού το ποιητικό εγώ έχει συνηθίσει να ζει εγκλωβισμένο. Μοιάζει με το πουλί που έχει μάθει να ζει μέσα στο κλουβί και άπαξ το αφήσουν ελεύθερο, ξαναγυρνάει:

*Μα τόσο οϊμένα , τη σκλαβιά την έχω συνηθίσει
και τόσο πια λησμόνησα , φτερά μου, να πετάω,
που, ως το πουλί μεσ' στο κλουβί, σαν τύχει και του ανοί-
ζουν
την πόρτα, πάλι μοναχός μεσ' στο κλουβί γυρνάω!*

*Κ' έτσι, σ' αυτή τη φυλακή που μόνο μου έχω υψώσει,
σκλάβος εγώ και φύλακας του ίδιου του εαυτού μου,
πότε σκυφτός στη μοίρα μου και πότε επαναστάτης,
μια τραγωδία να παίζεται κοιτάω μεσ' στο νου μου!...*

Στη περίπτωση του Ουράνη τα φτερά δεν είναι βαριά ή σπασμένα, όπως στον Καρυωτάκη και στο Σκαρίμπα. Ο ίδιος απλά έχει ξεχάσει να πετάει, γιατί έχει συνηθίσει τη σκλαβιά. Ο Ουράνης σε αντίθεση με τον Κ.Π. Καβάφη γνωρίζει ποιος είναι αυτός που έχει υψώσει τείχη γύρω του, και αυτός δεν είναι άλλος από τον ίδιο του τον εαυτό.⁵⁰ Το ποιητικό υποκείμενο έχει διπλή ιδιότητα: του επαναστάτη, του ανθρώπου δηλαδή που επιθυμεί τη φυγή και το ταξίδι αλλά και του σκλαβωμένου, του ανθρώπου που τελικά ματαιώνει το ταξίδι γιατί έχει ξεχάσει να πετά.

Τέλος, την αδυναμία του να ταξιδέψει εκφράζει ο Ουράνης και στο ποίημα «Δειλινό ζωής», κάνοντας χρήση της εικόνας των φτερών. Ειδικότερα, στην πρώτη στροφή το ποιητικό εγώ αναφέρεται στο τέλος της ζωής του, το θάνατο («Όλο και εντός μου λιγοστεύεις,/ λαχτάρα της

---

⁵⁰Ο Ευριπίδης Γαραντούδης αναφέρει για τον εγκλεισμό του Κ. Ουράνη: «Ο ανικανοποίητος από την πραγματικότητα, εγκλειστος στα τείχη της νοσταλγίας του Ουράνης –τα τείχη αυτά που τον εμποδίζουν να δει την πραγματικότητα– θυμίζει τον ήρωα του καβαφικού ποιήματος «Η Πόλις» και την αναπόδραστη σχέση του με το χώρο όπου ο ίδιος χάλασε τη ζωή του: "Καινούργιους τόπους δε θα βρεις, δεν θάβρεις άλλες θάλασσες./ [...] Έτσι που τη ζωή σου ρήμαξες εδώ/ στην κώχη τούτη την μικρή, σ' όλην την γη την χάλασες"». Βλ. Ευριπίδης Γαραντούδης, «Ο ποιητής Ουράνης από τη σημερινή σκοπιά: "κρινοδόχτυλες οπτασίες" ή μια ανθεκτική λυρική "χαμηλή φωνή";», ό.π., σ. 483.

Ζωής, καθώς/ το λάδι σώνεται στο λύχνο/ και χαμηλώνει αργά το φως...»). Έπειτα, το ποίημα συνεχίζει ως εξής:

*Από τον ίδιον εαυτό μου
σα νάχω πια αποξενωθεί:
τ' αποδημητικά φτερά μου
έχουν για πάντα διπλωθεί.⁵¹*

Το ποιητικό υποκείμενο παρουσιάζεται αλλοτριωμένο και με τα φτερά του διπλωμένα. Έτσι, δηλώνει την οριστική του απόσυρση από τα ταξίδια («για πάντα»). Από τώρα και στο εξής τα ταξίδια θα αποτελούν κομμάτι μόνο των αναμνήσεων του («Γυναίκες, όνειρα, ταξίδια,/ τώρα από τη μνήμη μου περνούν»). Το ποίημα κλείνει με την ποιητική φωνή να βρίσκεται στο κατώφλι του θανάτου («Σα σε κατώφλι καθισμένος,/ κοιτώ με μάτια ξεχασμένα/ σιγά να πέφτει το σκοτάδι/ σ' όλα τα γύρω – και σε μένα...»). Στη πρώτη στροφή του ποιήματος το φως του λύχνου, που ταυτίζεται με την επιθυμία για ζωή, ήταν ακόμα αναμμένο, φτάνοντας όμως στο τέλος του ποιήματος το σκοτάδι έχει πέσει και παντού και στο ίδιο το ποιητικό υποκείμενο. Η λαχτάρα του για ζωή έχει πλέον σβήσει.

Εν κατακλείδι, στην ενότητα αυτή, το ταξίδι-πέταγμα αποτελεί μια προσπάθεια φυγής από τα επίγεια. Για τον Παπανικολάου η επίγεια πραγματικότητα είναι η «Γη» και η «Εγκόσμια πνοή», για τον Καρυωτάκη είναι «Η σκέψις, τα ποιήματα», για τον Σκαρίμπα είναι «ένα βιβλίο», «μια καμαρούλα» και το «χούμα», για τον Ουράνη τέλος είναι η πλήξη και η ανία. Το μοτίβο των φτερών χρησιμοποιείται για να δείξει την απότομη προσγείωση, την αδυναμία πετάγματος, τη σκλαβιά, το οριστικό τέλος των ταξιδιών. Άλλοτε είναι σπασμένα, άλλοτε τα σέρνουν ή είναι διπλωμένα. Μάλιστα, στον Ουράνη το ποιητικό εγώ έχει ξεχάσει να τα χρησιμοποιεί. Το μοτίβο των φτερών συσχετίζεται, τελικά, με ταξίδια απραγματοποίητα που οι ποιητές αδυνατούν να κάνουν.

1.5 Το ονειρικό ταξίδι

---

⁵¹ Κώστας Ουράνης, ό.π., σ. 194.

Ένα από τα κεντρικά μοτίβα της γενιάς του 1920 είναι το ονειρικό ταξίδι, το οποίο είναι αποτέλεσμα της διάθεσης φυγής από τη δύσκολη πραγματικότητα. Το ονειρικό ταξίδι εντοπίζεται αρχικά στο τρίτο ποίημα της ποιητικής συλλογής *Ελεγεία και Σάτιρες* του Κ. Γ. Καρυωτάκη που τιτλοφορείται «Τελευταίο ταξίδι»:

*Καλό ταξίδι, αλαργινό καράβι μου, στου απείρου
και στις νυκτός την αγκαλιά, με τα χρυσά σου φώτα!
Να 'μουν στην πλώρη σου ήθελα, για να κοιτάζω γύρου
σε λιτανεία να περνούν τα ονείρατα τα πρώτα.*

*Η τρικυμία στο πέλαγος και στη ζωή να παύει,
μακριά μαζί σου φεύγοντας, πέτρα να ρίχνω πίσω,
να μου λικνίζεις την αιώνια θλίψη μου, καράβι,
δίχως να ξέρω που με πας και δίχως να γυρίσω!⁵²*

Σύμφωνα με το Γ.Π. Σαββίδη, το ποίημα ξεκινάει με «το ρομαντικό θέμα του φαντασμαγορικού πλοίου – που εδώ ίσως ξεκινάει από τον Edgar Allan Poe – [που] θα γίνει επίμονο [και] στη ποίηση του Γιάννη Σκαρίμπα».⁵³ Το πλοίο αυτό ταξιδεύει με προορισμό το άπειρο και της «νυχτός την αγκαλιά». Ήδη από τον τίτλο προσδιορίζεται ως «τελευταίο». Όπως προκύπτει από το ποίημα, πρόκειται για ένα ταξίδι χωρίς επιστροφή και χωρίς προορισμό με συνοδό τη θλίψη του ποιητικού υποκείμενο, το οποίο όμως σημαίνεται θετικά, αφού δίνει τη δυνατότητα απομάκρυνσης από τις τρικυμίες της ζωής. Ίσως ο προσδιορισμός «τελευταίο» να παραπέμπει στο τελευταίο ταξίδι του ανθρώπου, το θάνατο. Σε αυτό συνηγορεί και η χρήση του θρησκευτικού όρου «λιτανεία». Ο τελευταίος στίχος της πρώτης στροφής παραπέμπει σε κάποιον που πεθαίνει και βλέπει τη ζωή του να περνάει μπροστά στα μάτια του. Ωστόσο, για την Έλλη Φιλοκύπρου «η επιθυμία αυτή – "να κοιτάζω γύρου/ σε λιτανεία να περνούν τα ονείρατα τα πρώτα" – μας επιτρέπει να θεωρήσουμε το "τελευταίο ταξίδι" ποιητικό».⁵⁴ Τέλος, είναι ένα απραγματοποίητο ταξίδι που το ποιητικό

⁵² Κ.Γ. Καρυωτάκης, ό.π., σ. 111.

⁵³ Στο ίδιο, σ. 337.

⁵⁴ Έλλη Φιλοκύπρου, «Τ' ανέβασμα του άχαρου δρόμου» στη ποίηση του Κ.Γ. Καρυωτάκη, στο: Παλαμάς, Καρυωτάκης, Σεφέρης, Ελύτη. Η διαρκής ανεπάρκεια της ποίησης, Μεσόγειος, Αθήνα 2006, σ. 147.

υποκείμενο θα ήθελα να κάνει και αυτό γίνεται έκδηλο από τη χρήση της ευχετικής οριστικής («να μουν», «να παύει», «να μου λικνίζεις»)⁵⁵.

Ένα παρόμοιο καράβι εντοπίζεται στο ποίημα «Η Πόλη» (*Βοϊδάγγελοι*, 1968) του Γ. Σκαρίμπα. Πρόκειται για ένα βαπόρι που κινείται σε ήρεμη θάλασσα μέσα στη σιγή της νύχτας:

*Θάταν ωραία αν 'ρχότανε ξανά κείο το βαπόρι
νέρινη –πίσω– αφήνοντας κορδέλα και αλαφρό
κι ανάφωτο μέσ' στη σιγή της νύχτας να επροχώρει
με μια στην πλώρη του –ανοιχτή– βεντάλια από αφρό.*

*Η Πολιτεία η λίθινη –ορθή οπτασία των φόντων–
τότε, σκυφτή δραπέτισσα στους δρόμους τους σβηστούς,
θάφευγε (αντάμα – ανάβοντας στα χάη των οριζόντων)
τα φώτα της –χρυσές φωτιές– ονείρου εις τους ιστούς.*

Το ποιητικό εγώ διατυπώνει την επιθυμία να ξανάρθει το βαπόρι που περιγράφει. Ειδικότερα, το πλοίο περιγράφεται να κινείται ελαφρό, με μια «νέρινη» κορδέλα στο πίσω μέρος του, ενώ στη πλώρη σχίζει τη θάλασσα δημιουργώντας την εικόνα μιας βεντάλιας από αφρό.⁵⁶ Η εικόνα αυτή του πλοίου προσδίδει ονειρική ατμόσφαιρα στο ποίημα, κάνοντας το πλοίο να μοιάζει με οπτασία. Στη δεύτερη στροφή εντοπίζεται το στοιχείο της φυγής. Εάν ερχόταν ξανά το καράβι αυτό, τότε η Πολιτεία θα το έσκαγε μαζί του στα χάη των οριζόντων. Σε αυτή τη στροφή Πολιτεία και βαπόρι γίνονται ένα και δραπετεύουν μέσα σε μια ονειρική ατμόσφαιρα που δημιουργείται από τα φώτα που ανάβει το πλοίο στα χάη των οριζόντων. Τα φώτα αυτά παρομοιάζονται με χρυσές φωτιές ονείρου, που βρίσκονται πάνω στους ιστούς.

⁵⁵ Θάλεια Ιερωνυμάκη, ό.π., σ. 140.

⁵⁶ Η κορδέλα απαντά και στο ποίημα του Σκαρίμπα «Φαντασία», που επίσης αναφέρεται στο ταξίδι. Ενώ στην «Πόλη» η κορδέλα είναι «νέρινη», αποτυπώνοντας την κίνηση του βαποριού, τη γραμμή δηλαδή που αφήνει πίσω του καθώς έρχεται, στη «Φαντασία» πρόκειται για την κορδέλα του καπέλου της αγαπημένης του που τρελά χαιρετάει, καθώς ο άνεμος τους σπρώχνει προς το ταξίδι τους («Νάναι σα να μας σπρώχνει ένα αέρας μαζί/ προς ένα δρόμο φιδωτό που σβει στα χάη,/ και σένα του καπέλου σου πλατεία και φανταζί/ κάποια κορδέλα του, τρελά να χαιρατάει»). Βλ. Γιάννης Σκαρίμπας, ό.π., σ. 24.

Στο ποίημα «Εισαγωγή» του Μήτσου Παπανικολάου το ονειρικό ταξίδι δεν έχει τη μορφή φυγής, όπως στα δύο προηγούμενα που εξετάστηκαν, αλλά γυρισμού. Στην πρώτη στροφή ο ποιητής γράφει χαρακτηριστικά:

*Η θάλασσα από τον εξώστη κι ο ουρανός!
Επιθυμία γλαυκή πως θα σε ζήσω;
Πού 'ν' το καράβι να με φέρει πίσω,
εκεί που ειν' ο μεγάλος ωκεανός;⁵⁷*

Το ποίημα ξεκινάει με την ποιητική φωνή να κοιτάζει από ένα μπαλκόνι τη θάλασσα και τον ουρανό, με αποτέλεσμα να του γεννιέται η επιθυμία να ταξιδέψει.⁵⁸ Η επιθυμία για ένα ταξίδι-επιστροφή χαρακτηρίζεται «γλαυκή» και έτσι συνδέεται με τη θάλασσα και τον ουρανό και σε ένα δεύτερο επίπεδο με το ταξίδι, το όνειρο και το άπιαστο. Στον τέταρτο στίχο το καράβι αποτελεί το μέσο για να φτάσει κανείς στον μεγάλο ωκεανό, ο οποίος μας παραπέμπει σε κάτι μακρινό και ιδανικό.⁵⁹ Στην αμέσως επόμενη στροφή η επιθυμία γίνεται «χρώμα, καπνός/ φωνή που λείπει για να τραγουδήσω,/ τραγούδι που ποτέ δε θα γρικήσω/ και πόθος που δεν ειν' ανθρώπινος!». Στη συνέχεια, το ποίημα συμπληρώνεται με την μελαγχολική εικόνα των ναυτών που τραγουδάνε στο καράβι, μια πράξη που εντείνει την ερωτική επιθυμία του ποιητικού εγώ:

*Ωρα που σβει τα χρώματα, βαριά·
οι ναύτες τραγουδάνε στο καράβι,
κι επιθυμία ανάβει, ανάβει*

*σαν τη φωτιά στη μακρινή στεριά...
Αχ, όνειρο γαλάζιο και μεγάλο,
απ' το τραγούδι μου δεν είσαι τίποτ' άλλο!...*

⁵⁷ Μήτσος Παπανικολάου, ό.π., σ. 121.

⁵⁸ Το μπαλκόνι ως ένα τόπος ονειροπόλησης εντοπίζεται και στην ποίηση του Σκαρίμπα και ειδικότερα στο ποίημα «Το Μπαλκόνι». Βλ. Γιάννης Σκαρίμπα, ό.π., σ. 106.

⁵⁹ Στο ποίημα «Θάλασσα του Βορρά», που θα εξεταστεί αμέσως μετά, χρησιμοποιείται η φράση «θάλασσα του ονείρου» για το μακρινό και ιδεατό.

Δυστυχώς, η επιθυμία του ποιητικού υποκειμένου βρίσκεται μακριά «σαν τη φωτιά στη μακρινή στεριά». Το τελευταίο δίστιχο κλείνει με τη συνειδητοποίηση ότι όλα είναι όνειρο, όπως και το τραγούδι-ποίηση. Πρόκειται, λοιπόν, για ένα ποίημα με έντονα νοσταλγική διάθεση και πόθο για φυγή και επιστροφή σε κάτι μακρινό και ιδανικό. Τέλος, η ποίηση παρουσιάζεται εδώ ως ταυτόσημη με το όνειρο. Ο συσχετισμός ποίησης και ονείρου αποτελεί επίσης κοινό τόπο των ποιητών της γενιάς του 1920.

Ο συσχετισμός αυτός εντοπίζεται και σε άλλο ποίημα του Μήτσου Παπανικολάου, στο «Θάλασσα του Βορρά», όπου το ονειρικό ταξίδι αποκτά ξανά χαρακτήρα φυγής με έντονες συνδηλώσεις θανάτου:

Χαίρεται, χαίρεται, ουρανοί γλαυκοί, γλαυκά πελάγη!

*Μες στο βορρά νοστάλησα μια θάλασσα του ονείρου
που να με φέρνουν, ναυαγόν, επάνω τους οι πάγοι
στα χιονισμένα σύνορα του κόσμου και του απείρου.*

*Πουλιά λευκά, φανταστικά, των μυθιστορημάτων,
θέλω να ιδώ να φεύγουνε σ' αδιάκοπο κινήγι.
Μια ν' ανεβαίνουνε ψηλά και μια να πέφτουν κάτω
και τον αγέρα να δονούν του διάβα τους τα ρίγη.*

*Να φεύγουνε! Να φεύγουνε! Να μην ξαναγυρνάνε,
όπως κι εγώ στις θάλασσες αυτές δεν θα γυρίσω·
οι κόκκινες κι οι κίτρινες φωτιές δεν με τραβάνε
στις γαλανές ακρογιαλιές που θ' αποχαιρετήσω.⁶⁰*

Το ποιητικό υποκείμενο απευθύνεται στους ουρανούς και στα πελάγη, αποχαιρετώντας τους. Είναι έτοιμο για ένα ονειρικό ταξίδι φυγής προς κόσμους μακρινούς και ιδεατούς. Αυτό νοσταλγεί και επιθυμεί όσο τίποτε άλλο. Το ταξίδι αυτό θα τον λυτρώσει παροδικά από τη δύσκολη

---

⁶⁰ Μήτσος Παπανικολάου, *ό.π.*, σ. 139.

πραγματικότητα. Η «θάλασσα του ονείρου» στην οποία επιθυμεί να φτάσει βρίσκεται στο βορρά. Το ταξίδι πραγματοποιείται μέσα από πάγους και χιονισμένα σύνορα. Μάλιστα, το ποιητικό υποκείμενο θέλει στο ταξίδι του αυτό να δει πουλιά, όμοια με αυτά «των μυθιστορημάτων» να πετούν. Όπως τα πουλιά που φεύγουν και δεν ξαναγυρνάνε, έτσι και εκείνος αρνείται να επιστρέψει στις κόκκινες και κίτρινες φωτιές που βρίσκονται στις γαλανές ακρογιαλιές. Αξίζει να σημειωθούν εδώ οι χρωματικές αντιθέσεις που δημιουργεί ο ποιητής καθώς και η αναφορά στη φωτιά, η οποία υπάρχει και στο ποίημα εισαγωγή που εξετάστηκε προηγουμένως. Τα ονειρικά αυτά ταξίδια προς τόπους μακρινούς μπορούν να ανακουφίσουν από τη δύσκολη πραγματικότητα. Στις τελευταίες δύο στροφές γίνεται αναφορά σε έναν τόπο παραμυθιού:

*Και τα βουνά, και τα βουνά που, πίσω απ' τις κορφές τους
αρχίζει η χώρα που γι' αυτή γράφει το παραμύθι
μ' όλα τα βασιλόπουλα και τις πριγκίπισσές τους,
με τα νερά τ' αθάνατα, τα θαύματα, τη λήθη.*

*Εκεί πια την πατρίδα μου να ξαναβρώ την πρώτη,
εκεί που οι πάγοι ορθώνονται μυστηριώδεις τάφοι
κι όπου, παραπετάσματα μπροστά στη γη, τα σκότη*

για πάντα θα ξεγράφουνε ό,τι η καρδιά μου γράφει.⁶¹

Η χώρα του παραμυθιού βρίσκεται πίσω από τις κορφές των βουνών. Εκεί υπάρχουν βασιλόπουλα, πριγκίπισσες, νερά αθάνατα, θαύματα και λήθη. Εκεί το ποιητικό υποκείμενο θα βρει στην πρώτη του πατρίδα που αποτελείται από παγόβουνα που μοιάζουν με τάφους. Εκεί τα σκοτάδια καλύπτουν τη γη και σβήνουν ό,τι επιθυμεί η καρδιά. Οι πάγοι τόσο στην πρώτη όσο και στην τελευταία στροφή ταυτίζονται με το θάνατο. Τα παραμύθια είναι ένας τρόπος αποστασιοποίησης από την καθημερινότητα. Το ταξίδι προς κάτι ιδεατό προσφέρει μόνο παροδική λύτρωση.

---

⁶¹ Μήτσος Παπανικολάου, ό.π., σ. 140.

Συνοψίζοντας, το ονειρικό ταξίδι του Καρυωτάκη ταυτίζεται σε μεγάλο βαθμό με αυτό του Σκαρίμπα. Τα πλοία τους ταξιδεύουν μέσα στη νύχτα με φώτα χρυσά του ονείρου. Ο προορισμός κοινός, το άπειρο, οι δρόμοι οι σβηστοί και τα χάη των οριζόντων. Πρόκειται για ταξίδια με έντονο το στοιχείο της φυγής από τη δύσκολη πραγματικότητα. Το ονειρικό ταξίδι είναι ένα ταξίδι φυγής από την πραγματικότητα και στον Παπανικολάου. Για εκείνον, το μακρινό ιδανικό και οι ιδεατοί κόσμοι αποτυπώνονται στο γλαυκό χρώμα που επανέρχεται στα ποιήματα του. Άλλο ένα κοινό στοιχείο των ποιημάτων του είναι οι φωτιές που ίσως σχετίζονται με τις επιθυμίες του ποιητικού υποκειμένου. Η νοσταλγία είναι ένα στοιχείο που διαφοροποιεί τον Μ. Παπανικολάου από τους άλλους δύο ποιητές. Τέλος, τόσο στο «Τελευταίο ταξίδι» όσο και στη «Θάλασσα του Βορρά» εντοπίζονται αναφορές στο θάνατο.

1.6 Το ταξίδι ως αντίδοτο στην πλήξη

Στην ενότητα «Το ταξίδι ως αντίδοτο στην πλήξη», το ταξίδι συνεχίζει να έχει τη μορφή φυγής από τη δύσκολη πραγματικότητα η οποία όμως συνταιριάζεται με το θέμα της πλήξης και της ανίας. Στόχος της ενότητας αυτής είναι μέσα από την εξέταση των ποιημάτων να φανεί αν το ταξίδι μπορεί να αποτελέσει αντίδοτο στην πλήξη της γενιάς του 1920. Όλα τα ποιήματα που θα εξεταστούν ανήκουν στον ποιητή Κώστα Ουράνη ο οποίος σύμφωνα με το Κώστα Στεργιόπουλο εκφράζει όχι μόνο τον κοσμοπολιτισμό της εποχής εκείνης, αλλά και το κενό και την πλήξη με ύφος «ευδιάκριτα προσωπικό», παρά τις επιδράσεις του από τους Γάλλους και γαλλόφωνους συμβολιστές.⁶² Τα δύο πρώτα ποιήματα «Spleen II» και «Spleen III» ανήκουν στη δεύτερη ποιητική του συλλογή *Spleen* (1912). Σύμφωνα με τον Ευριπίδη Γαραντούδη, τα ποιήματα αυτά γράφτηκαν την περίοδο 1910-1920, κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του ποιητή στη Γαλλία αλλά και σε άλλες χώρες της Βόρειας Ευρώπης.⁶³ Η συλλογή αυτή σηματοδοτεί την έναρξη του σπληνισμού στην Ελλάδα, ο οποίος προερχόμενος από τον Μπωντλαίρ, διαθέτει τα τρία τυπικά

⁶² Κώστας Στεργιόπουλος, «Κώστας Ουράνης», ό.π., σ. 287.

⁶³ Ευριπίδης Γαραντούδης, «Ο ποιητής Ουράνης από τη σημερινή σκοπιά: “κρινοδάχτυλες οπτασίες” ή μια ανθεκτική λυρική “χαμηλή φωνή”;», ό.π., σσ. 470-471.

γνωρίσματα: «το αίσθημα της αναίτιας και διαβρωτικής μελαγχολίας, την πλήξη που βαραίνει την ψυχή και το σώμα και την κακή διάθεση που γεννά η ασήμαντη καθημερινότητα».⁶⁴

Αρχικά, στο ποίημα «Spleen II» εκφράζεται η αδυναμία του ποιητικού υποκειμένου να ταξιδέψει. Ειδικότερα, σε αυτό το ποίημα η ζωή σημαίνεται αρνητικά ως στάσιμη, μονότονη («τελμάτων ακίνητων») και άρρωστη. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από την παρομοίωση της ζωής με μια έκταση μαύρων νερών παραπέμποντας σε λιμάνι ή λίμνη, όπου κυριαρχεί ο θάνατος:

*Μοιάζει η ζωή μου μ' έκταση μαύρων νερών, τελμάτων
ακίνητων, γιομάτων βούρλα λασπωμένα κι έντομα,
όπου βουίζουν ακατάπαυστα από πάνω τους
τον πυρετό και την αρρώστια σέρνοντας.*

*Τον ουρανό και τα πουλιά και τα πλανώμενα άσπρα σύγνεφα
μαύρα τα καθρεπτίζουν πάντοτε·
μαύρα, σαν τα πουλιά που σταματάν στις όχτες τους
να πιούνε απ' το νερό τους το ακάθαρτο.*⁶⁵

Πρόκειται για στάσιμα νερά με «βούρλα λασπωμένα» και με άρρωστα έντομα που βουίζουν. Μάλιστα, στα νερά αυτά, ο ουρανός και τα πουλιά καθρεπτίζονται μαύρα και αυτά, διαστρεβλώνοντας την πραγματικότητα. Η υδάτινη αυτή έκταση είναι ένας βούρκος που αποπνέει το θάνατο, αφού μόνο μαύρα πουλιά πλησιάζουν τις όχτες της για να πιούν το βρώμικο νερό της. Από αυτή, λοιπόν, τη ζωή επιθυμεί να ξεφύγει η ποιητική φωνή. Προσπαθεί μία φορά αλλά αποτυγχάνει:

*Τη βάρκα της ψυχής μου μια φορά δοκίμασα
απάνου απ' τα νερά να ταξιδέψω, παίρνοντας
τα δυο κουπιά: του πόθου και του ονείρου·*

---

⁶⁴ Στο ίδιο, σ. 471.

⁶⁵ Κώστας Ουράνης, ό.π., σ. 59.

*μα τα κουπιά πιαστήκανε στο βόρβορο
κι έμεινα εκεί, κοιτάζοντας μονότονα
τη βάρκα πάνου απ' τα νερά να ταλαντεύεται.*

Στη τέταρτη στροφή η βάρκα ταυτίζεται με την ψυχή. Το ταξίδι που θα επιχειρήσει το ποιητικό υποκείμενο θα γίνει «απάνου απ' τα νερά» και για κουπιά θα χρησιμοποιήσει τον πόθο και το όνειρο. Η λαχτάρα του ποιητικού υποκειμένου για ονειρικά ταξίδια θα αποτελέσει την κινητήρια δύναμη της φυγής. Ωστόσο, τα κουπιά αυτά πιάνονται στο βούρκο με τον ποιητή να μην μπορεί τελικά να αποδεσμευτεί από την άθλια και μονότονη πραγματικότητα, για να πραγματοποιήσει το ονειρικό ταξίδι που τόσο πολύ επιθυμεί. Το αίσθημα της μονοτονίας θα συνεχιστεί, καθώς η βάρκα ταλαντεύεται πάνω στα νερά. Τελικά, η βάρκα μένει εκεί παγιδευμένη σε μια μικρή αλλά στάσιμη κίνηση, χωρίς να μπορεί να ταξιδέψει.

Παρόμοια, και στο τρίτο ποίημα της συλλογής «Spleen III» το ποιητικό εγώ αδυνατεί να απαλλαγεί από την πλήξη και την ανία. Αρχικά, στη πρώτη στροφή του ποιήματος ο ποιητής εκφράζει τον πόθο του για τα ταξίδια:

*Των μακρυσμένων ταξιδιών και των ατέλειωτων και των
πλανητικών
με πιάνει ο πόθος, όταν, στη γαλήνη των νυχτών των ά-
πνων,
που υφαίνει η σκέψη μου οκνή το σάβανο
της στεναχώριας, που σκεπάζει τις μονότονες ημέρες μου,
τις ίδιες πάντα σαν τις στάλες κάποιας βρύσης που ελιγό-
στεψε,
ως την ψυχή μου έρχεται να ξεψυχήσει αργά
το σφύριγμα το θλιβερό του τραίνου που φεύγει, που; ποιος ξέ-
ρει...*

Τα ταξίδια που επιθυμεί το ποιητικό υποκείμενο χαρακτηρίζονται μακρυσμένα, ατέλειωτα και πλανητικά. Επομένως, δεν πρόκειται για σύντομα ταξίδια αλλά μακρινά και με διάρκεια. Επιζητά

την αλλαγή και τη φυγή από την μονότονη και στενάχωρη κατάσταση που βιώνει τα βράδια, όταν παγιδεύεται στις σκέψεις του οι οποίες γίνονται σάβανο στεναχώριας που σκεπάζουν τι μονότονες μέρες του. Η μονοτονία που βιώνει το ποιητικό εγώ παραλληλίζεται με μια βρύση που στάλα στάλα τον νερό της τελειώνει. Η στροφή κλείνει με ένα τραίνο που φεύγει προς άγνωστο προορισμό. Το σφύριγμα του τραίνου παρομοιάζεται με την ψυχή την του, τη στιγμή που ξεψυχάει. Η φυγή του τραίνου σημαίνεται αρνητικά («θλιβερό») και φαίνεται να εντείνει την αγωνία του («που φεύγει, που;»). Στην αρχή της δεύτερης στροφής ο πόθος του ταξιδιού επανέρχεται:

*Και συλλογιέμαι ένα ταξίδι σε μια νύχτα φεγγαρόλουστη,
ένα ταξίδι θρυλικό καθώς της σκέψης τα ταξίδια είναι...
Μόνος με το αιώνιο το νανούρισμα του αιώνιου δρόμου,
που κάνει τα προσώπατα, τα πράγματα, τις χώρες
να κοιμηθούνε στην ψυχή και να ξυπνήσουν αναμνήσεις
γλυκές –έτσι που θάναι μακρινές–
μεσ' στ' αύριο το σκοτεινό, το ανήξερο...*

Το ταξίδι χαρακτηρίζεται «θρυλικό», όπως τα ταξίδια που πραγματοποιούνται μέσω της σκέψης. Με την αναφορά στη σκέψη οδηγούμαστε σε ένα ταξίδι φανταστικό, μια φυγή εγκεφαλική για αυτό και το ποιητικό εγώ θα πάει μόνος του, όπως δηλώνει, σε αυτό το ταξίδι. Στους αμέσως επόμενους στίχους δίνονται και άλλες λεπτομέρειες που αφορούν το ταξίδι. Η επανάληψη της λέξης «αιώνιος» τονίζει το αδιάκοπο του ταξιδιού. Το ποιητικό υποκείμενο θέλει απλώς να ταξιδεύει χωρίς να τον ενδιαφέρει ο προορισμός («τα πρόσωπα, τα πράγματα, [οι] χώρες/να κοιμηθούνε στη ψυχή και να ξυπνήσουν αναμνήσεις/ γλυκειές –έτσι που θα 'ναι μακρινές–»).

Στόχος του είναι η αέναη περιπλάνηση «μεσ' στ' αύριο το σκοτεινό, το ανήξερο». Η ίδια στροφή ολοκληρώνεται με τους ακόλουθους στίχους:

*Και συλλογιέμαι όλους τους δρόμους τους νεκρούς,
τις πολιτείες που πίσω θεν' αφήνουμε –
και που ποτέξ ζανά δε θενά ιδούμε– να κοιμούνται βυθι-*

σμένες
μεσ' στο θαμπό το σάβανο που υφαίνουνε τα κρύα της σε-
λήνης δάχτυλα·
και τα φυλλώματα, τους κάμπους και τα κοιμισμένα δάση
που ξυπνάν απ' το στρίγγλικο βουητό και μας παίρνουν
ξοπίσω –
κάθε δέντρο και φάντασμα στη ψυχή που τις νύχτες γυρ-
νάει·
το φεγγάρι που επίμονα να ξεφύγει γυρεύει απ' των δεν-
τρων τα χέρια
που σα σκέλεθρα υψώνονται και ζητάν να το πιάσουν·
και του τρένου το σφύριγμα, γλυκό πάντα και κρύο...

Η επανάληψη του ρήματος «συλλογιέμαι» δείχνει πως πρόκειται για ένα ταξίδι που γίνεται με την συμβολή του νου και της σκέψης. Οι χώροι που επισκέπτεται η ποιητική φωνή βρίθουν από στοιχεία θανάτου: οι νεκροί δρόμοι, οι πολιτείες που κοιμούνται βυθισμένες μέσα σε ένα σάβανο, τα κρύα δάχτυλα της σελήνης, τα κοιμισμένα δάση, το στρίγγλικο βουητό, τα δέντρα-φαντάσματα, τα χέρια-σκέλεθρα των δέντρων. Επίσης, εκτός από το θάνατο, αναδεικνύεται και ένα αίσθημα καταδίωξης, αφού τα δάση, σαν φαντάσματα, κυνηγούν στριγγλίζοντας το ποιητικό εγώ ενώ τα χέρια τους, σαν σκέλεθρα, προσπαθούν να πιάσουν το φεγγάρι. Η δεύτερη στροφή κλείνει όμοια με την πρώτη με την αναφορά στο τρένο που φεύγει. Η φυγή του παρουσιάζεται αμφίσημη αφού το σφύριγμα του είναι «γλυκό πάντα και κρύο». Τέλος, στη τρίτη και τελευταία στροφή ολοκληρώνεται η εικόνα του ταξιδιού:

Το ταξίδι ονειρεύουμαι στη μορφή που αφήνει αντάμα
να γυρνάν η χαρά, στην ενθύμηση όσων θα ιδούμε,
και η θλίψη για εκείνα που αφήσαμε –ποιος ξέρει–
για πάντα...
Το ταξίδι ονειρεύουμαι προς ανήξερο τέλεια έναν τόπο
και τη μέθη της κίνησης και του δρόμου του αιώνιου

*που θα σέρνουν γοργά, άθελες πίσω τους, τις μονότονες
μέρες μας
ως το στερνό πια σταμάτημα στο μεγάλο σταθμό του Θα
νάτου...⁶⁶*

Η επανάληψη της φράσης «Το ταξίδι ονειρεύομαι» τονίζει emphatically την επιθυμία του ποιητή για ταξίδια. Στη μορφή του ταξιδιού που περιγράφει τον ενδιαφέρει η στιγμή που αυτό τελειώνει και κυριαρχούν ανάμεικτα συναισθήματα, χαρά για την «ενθύμηση όσων θα ιδούμε» και θλίψη «για εκείνα που αφήσαμε». Στους τελευταίους στίχους επανέρχεται η ιδέα του ταξιδιού σε άγνωστο προορισμό («προς ανήξερο τέλεια έναν τόπο») και η σημασία του ταξιδιού, της αέναης κίνησης που συνδυάζεται ξανά με τη χρήση του επιθέτου αιώνιος («του δρόμου του αιώνιου»). Το τέλος του ποιήματος ενέχει μια απαισιοδοξία και ματαιότητα, αφού στο ταξίδι του αυτό το ποιητικό υποκείμενο εμφανίζεται να σέρνει τις μονότονες μέρες του, σαν να μην μπορεί τελικά να ξεφύγει από αυτές, έως ότου έρθει η μοναδική λύτρωση, ο θάνατος.

Με ανάλογο τρόπο, στο ποίημα «Αρρωστημένες Ψυχές» που ανήκει στη συλλογή *Νοσταλγίες* (1920) το ποιητικό υποκείμενο παρουσιάζει τα ταξίδια ως ένα μέσο για να ξεφύγει από την πλήξη της ζωής:

*Την πλήξη που παρόμοια με το εφιαλτικό
του Πόου το πλουτώνειο κοράκι, είχε καθήσει
μεσ' στη ζωή μου, πάσχιζα να την ξεφύγω ως τώρα
κ' είναι για τούτο που καιρούς στα ξένα έχω γυρίσει.⁶⁷*

Έτσι, στους επόμενους στίχους απαριθμεί τους προορισμούς στους οποίους έχει ταξιδέψει και οι οποίοι αποτελούν πραγματικά ταξίδια του ποιητή.

*Στις Φλάντρες τις ομιχλερές και στα λαμπρά Παρίσια,
στο φωτεινό το Βόσπορο, στη πένθιμην Αγγλία,*

---

⁶⁶ Κώστας Ουράνης, ό.π., σσ. 60-61

⁶⁷ Κώστας Ουράνης, ό.π., σ. 140.

*στις γαλανές ελβετικές λίμνες, στις χιονισμένες
τις Άλπεις και στη φλογερή, ασύγκριτη Ισπανία,
και σε όλα τα εξωτικά και πλάνα μέρη όπου
το κουρασμένο σέρνεται το βήμα του ανθρώπου,
έχω κ' εγώ τη νιότη μου ολάκερη γυρίσει·*

Το ποίημα κλείνει με μια αντίθεση («μα»), που τονίζει την μάταιη προσπάθεια του ποιητικού εγώ, αφού όπου και αν ταξιδέψει η πλήξη τον ακολουθεί. Η ψυχή του χαρακτηρίζεται «χλωμή» και «άρρωστη», θυμίζοντας μας την «αρρώστια του αιώνα», το spleen από το οποίο πάσχουν οι ποιητές της γενιάς του 1920.

*μα η πλήξη, πάντα, ανήλεη, με είχε ακολουθήσει,
γιατί σ' αυτή την άσκοπη, πλανητική ζωή μου,
χλωμή η Ψυχή μου κι άρρωστη, ταξίδευε μαζί μου.*

Η ιδέα αυτή της πάσχουσας ψυχής που συνοδεύει το ποιητικό υποκείμενο στα ταξίδια του και δεν τον αφήνει να απαλλαγεί από την πλήξη του συναντάται και στη δεύτερη στροφή του ποιήματος «Η ζωή η καθημερινή» που συμπεριλαμβάνεται στην ενότητα «Τραγούδια»:

*και μάταια ταξιδεύουμε να φύγουμε απ' την πλήξη,
αφού μαζί μας σέρνουμε την πένθιμη ψυχή μας.⁶⁸*

Τέλος, το μοτίβο του ταξιδιού που αποτελεί αντίδοτο στην πλήξη συναντάται και στο ποίημα «Πρόσκληση σε ταξίδι» από την ενότητα «Αποδημίες». Εδώ το ποιητικό υποκείμενο απευθύνεται στον ίδιο του τον εαυτό αλλά και στους ομοϊδεάτες του και με τη χρήση των ερωτηματικών προτάσεων τονίζει την προσδοκία του για θαλασσινά ταξίδια με προορισμό τα Νησιά του Νότου και τον ποταμό Αμαζόνιο, μακριά από τα γνώριμα λιμάνια- τόπους που είναι συνώνυμοι της πλήξης και της ανίας:

---

⁶⁸ Κώστας Ουράνης, ό.π., σ. 225.

*Πότε θ' ανοίξουμε πανιά για τα νησιά του Νότου,
πότε το ρου θ' ανέβουμε του ποταμού Αμαζόνα;
Καιρός μας πια να πάψουμε να βλέπουμε μπροστά μας
των ίδιων πάντα λιμανιών τη νυσταγμένη εικόνα!*⁶⁹

Το ποιητικό υποκείμενο είναι πολυταξιδεμένο, ωστόσο επιθυμεί να γνωρίσει κι άλλα λιμάνια-χώρες και να ξεφύγει από τα συνηθισμένα («των ίδιων πάντα λιμανιών τη νυσταγμένη εικόνα»). Ειδικά το δεύτερο ταξίδι με το οποίο επιθυμεί να διασχίσει τον ποταμό αμαζόνα με ένα ποταμόπλοιο παραπέμπει σε ένα ταξίδι μέσα στη ζούγκλα διασχίζοντας τον μεγαλύτερο ποταμό του κόσμου, τον Αμαζόνιο. Επομένως, πρόκειται για ένα ταξίδι σε μια νέα ήπειρο, την Αμερική, ένα ανοδικό ταξίδι («το ρου θ' ανέβουμε του ποταμού») που θα προσφέρει νέες εμπειρίες στον ποιητή. Στη συνέχεια του ποιήματος γίνεται φανερό ότι το ταξίδι είναι μια νέα, καινούρια ζωή:

*Ας σβήσει η νέα μας ορμή (όπως το κύμα αχνάρια
πάνω στον άμμο) την παλιάν, ασάλευτη ζωή μας!
Σημαία, υψώστε, την ψυχή στο πιο αψηλό κατάρτι:
δεν είν' αλήθεια ότ' ήρθαμε αργά στην εποχή μας!*

*Μπορούμε ακόμα μια ζωή να ζήσουμε καινούργια,
αντίς να μαραζώνουμε σαν τον κομμένο δυόσμο:
φτάνει να φύγουμε και 'μεις σαν τους θαλασσοπόρους
που μια πατρίδα αφήνοντας – εύρισκαν έναν κόσμο!*

Η τωρινή ζωή είναι μια «ασάλευτη ζωή», δηλαδή πιο πολύ ταυτίζεται με το θάνατο παρά με τη ζωή, όπως και στην «Ταορμίνη». Αυτό οφείλεται στην ρουτίνα και την αδράνεια που επικρατεί στους τόπους που επισκέπτεται το ποιητικό υποκείμενο που είναι πάντα οι ίδιοι. Ωστόσο, ο ποιητής ελπίζει πως μοιάζει με τους μεγάλους θαλασσοπόρους, αφού η ανακάλυψη μιας νέας ζωής είναι εφικτή μέσω του ταξιδιού με ένα καράβι που έχει για σημαία την ψυχή και υψωμένα τα

---

⁶⁹ Κώστας Ουράνης, ό.π., σ. 187.

πανιά. Η φυγή από την πατρίδα και τους ίδιους τόπους που ταυτίζονται με το μαρασμό είναι η αρχή για μια νέα ζωή περιπετειώδη που ανοίγεται μπροστά τους.

Μέσα από την ανάλυση των ποιημάτων κατέστη φανερό, λοιπόν, ότι ο Κ. Ουράνης επιθυμεί το ταξίδι για να απαλλαγεί από την πλήξη, την ανία και την μονότονη πραγματικότητα. Ωστόσο, δεν φαίνεται να πετυχαίνει το στόχο του. Ο ποιητής είτε παραμένει εγκλωβισμένος στην μονότονη πραγματικότητα, χωρίς να μπορεί να ταξιδέψει, είτε ακόμα και όταν καταφέρνει να ταξιδέψει κουβαλάει μαζί του το αίσθημα της πλήξης και της ανίας. Μόνο στο ποίημα «Πρόσκληση σε ταξίδι» διακρίνεται μια μικρή ελπίδα για ταξίδια μακριά από τη μονοτονία, αν και το ποίημα είναι γραμμένο στη γλώσσα του επιθυμητού και όχι του πραγματικού («να πάψουμε» «Ας σβήσει», «να ζήσουμε»).

1.7 Το ταξίδι ως θάνατος

Ο θάνατος αποτελεί μια θεματική η οποία επανέρχεται στους ποιητές της γενιάς του 1920 και έτσι θα ήταν παράλογο να μην έχει συσχετιστεί με το ταξίδι. Εμφανίστηκε αρκετές φορές στον σχολιασμό των ποιημάτων που εξετάστηκαν για άλλους λόγους παραπάνω. Για παράδειγμα στην προηγούμενη ενότητα, στο ποίημα του Κ. Ουράνη «Spleen III» ο θάνατος απλώνεται στις πολιτείες που αφήνει πίσω το ποιητικό υποκείμενο. Στόχος της συγκεκριμένης ενότητας είναι να εντοπιστεί το πώς αποδίδουν ποιητικά οι ποιητές του μεσοπολέμου το ταξίδι προς το θάνατο.

Αρχικά, στο ποίημα «[Θέλω να φύγω πια από δω...]» που ανήκει στη συλλογή *Ελεγεία και Σάτιρες* (1927) ο Κ.Γ. Καρυωτάκης εκφράζει την επιθυμία για ένα ταξίδι που ενώ στους δύο πρώτους στίχους μοιάζει αληθινό, προς κάποιον τόπο υπαρκτό, στη συνέχεια αποκτά άλλο χαρακτήρα:

*Θέλω να φύγω πια από δω, θέλω να φύγω πέρα,
σε κάποιο τόπο αγνώριστο και νέο,
θέλω να γίνω μια χρυσή σκόνη μες στον αιθέρα,
απλό στοιχείο, ελεύθερο, γενναίο.*

Σαν όνειρο να φαίνονται απαλό και να μιλούνε

*έως την ψυχή τα πράγματα του κόσμου,
ωραία να 'ναι τα πρόσωπα και να χαμογελούνε,
ωραίος ακόμη ο ίδιος εαυτός μου.*

*Σκοτάδι τόσο εκεί μπορεί να μην υπάρχει, θεέ μου,
στη νύχτα, στην απόγνωση των τόπων,
στο φοβερό στερέωμα, στην ωρυγή του ανέμου,
στα βλέμματα, στα λόγια των ανθρώπων.*

*Να μην υπάρχει τίποτε, τίποτε πια, μα λίγη
χαρά και ικανοποιήσις να μένει,
κι όλοι να λένε τάχα πως έχουν για πάντα φύγει,
όλοι πως είναι τάχα πεθαμένοι.⁷⁰*

Το ποιητικό υποκείμενο επιθυμεί τη φυγή («Θέλω να φύγω πια από δω»), μια απόδραση που θα τον απελευθερώσει από τη γήινη υπόσταση του («θέλω να γίνω μια χρυσή σκόνη μες στον αιθέρα») και από τις επώδυνες ανθρώπινες σχέσεις («στα βλέμματα, στα λόγια των ανθρώπων»). Και εδώ, όπως και στο «Τελευταίο Ταξίδι», τον ταξίδι ταυτίζεται με το θάνατο. Ένας θάνατος που σημαίνεται θετικά αφού παρέχει χαρά («ωραία να 'ναι τα πρόσωπα και να χαμογελούνε, / ωραίος ακόμη ο ίδιος ο εαυτός μου») σε αντίθεση με τη ζωή που ταυτίζεται με το σκοτάδι («Σκοτάδι τόσο εκεί μπορεί να μην υπάρχει, θεέ μου»). Έτσι, ο ποιητής ανατρέπει την παραδοσιακή αντίληψη που θέλει τον θάνατο να είναι πηγή δυστυχίας και ανασημασιοδοτεί τις έννοιες θάνατος και ζωή. Οι τελευταίοι δύο στίχοι με την επανάληψη του «τάχα» δημιουργούν αμφιβολία στον αναγνώστη του ποιήματος για τον αν είναι στ' αλήθεια πεθαμένοι.

Από τον Καρυωτάκη που επιθυμεί ένα ταξίδι εξαϋλώσης περνάμε στο ποίημα «Ταξίδι στα Κύθηρα» στο οποίο, σύμφωνα με τον Γαραντούδη, ο Ουράνης ταξιδεύει τον σπληνισμό του στο μύθο.⁷¹ Ενώ και σε αυτό το ποίημα ο ποιητής αρχικά μας δημιουργεί την προσδοκία για ένα

⁷⁰ Κ.Γ. Καρυωτάκης, ό.π., σ. 129.

⁷¹ Ευριπίδης Γαραντούδης, «Ο ποιητής Ουράνης από τη σημερινή σκοπιά: “κρινοδάχτυλες οπτασίες” ή μια ανθεκτική λυρική “χαμηλή φωνή”;», ό.π., σ. 475.

πραγματικό ταξίδι, λόγω του υπαρκτού προορισμού, στη συνέχεια το ανατρέπει. Πιο συγκεκριμένα στους τρεις πρώτους στίχους περιγράφεται το καράβι στο λιμάνι, έτοιμο προς αναχώρηση:

*Τ' ωραίο καράβι, έτοιμο στο θρυλικό λιμάνι,
γιορταστικά με γιασεμιά και ρόδα στολισμένο,
με τις παντιέρες του αλαφριές στην ανοιξιιάτικη αύρα⁷²*

Το καράβι χαρακτηρίζεται «ωραίο» και «έτοιμο» για να ξεκινήσει το ταξίδι του ενώ παράλληλα περιγράφεται στολισμένο «με γιασεμιά και ρόδα» και με «παντιέρες» μέσα σε κλίμα εορταστικό. Ωστόσο, στο τιμόνι του καραβιού δεν είναι άνθρωπος αλλά το «όνειρο» που οδηγεί το πλοίο στα Κύθηρα. Τα τελευταία περιγράφονται ως ένας παράδεισος, ένας τόπος ιερός που συνδέεται με τον έρωτα:

*και τ' όνειρο μας στο χρυσό πεδάλιο καθισμένο,
μας πήρε για τα Κύθηρα, τ' ωραίο νησί, όπου μέσα
σε δάφνες, σε κυπάρισσους και γάργαρα νερά
υψώνεται ο λευκός ναός ο αφιερωμένος
στην Αφροδίτη, – του έρωτα τη θριαμβική θεά.*

Στη συνέχεια του ποιήματος όλα ανατρέπονται. Η χρήση του «Μα», δηλώνει την αντίθεση που υπάρχει ανάμεσα στο πρώτο μέρος του ποιήματος και το δεύτερο. Το ταξίδι είναι μεγάλης διάρκειας («μακρύ») με αποτέλεσμα να έρθει ο χειμώνας. Έτσι, η εικόνα του πλοίου άλλαξε τελείως, οι παντιέρες μουσκεύτηκαν, τα χρώματα ξέβαψαν και τα άνθη, με τα οποία ήταν στολισμένο, μαράθηκαν. Το πλοίο καταλήγει ακυβέρνητο, αφού το Όνειρο, που ήταν ο κυβερνήτης, έχει πεθάνει πάνω στην πρύμη του καραβιού.

Μα το ταξίδι ήταν μακρύ και το φθινόπωρο ήρθε!...
*Οι χαρωπές και φανταχτές παντιέρες μουσκεύτηκαν,
τα χρώματα ξεβάψανε και τ' άνθη εμαραθήκαν*

---

⁷² Κώστας Ουράνης, ό.π., σ. 134.

*και κάτω από τους άξενους τους ουρανούς, το πλοίο
απόμεινε ακυβέρνητο στο κύμα τ' αφρισμένο*

με το φτωχό μας Όνειρο στη πρόμνη πεθαμένο.

Το «Ταξίδι στα Κύθηρα» δεν είναι ένα πραγματικό αλλά ένα μεταφορικό ταξίδι. Ο προορισμός συμβολίζει ένα ιδανικό που επιχειρεί να κατακτήσει το ποιητικό υποκείμενο με την συμβολή του Ονείρου. Ωστόσο, ο καιρός περνάει και όλη η θετική διάθεση με την οποία ξεκινάει το ταξίδι ανατρέπεται όταν τελικά ο στόχος δεν επιτυγχάνεται. Οι ουρανοί περιγράφονται ως «άξενoi». Το ποιητικό εγώ είναι καταδικασμένο να βρίσκεται στη γη, εγκλωβισμένο στη πραγματικότητα. Το πλοίο του καταλήγει ακυβέρνητο, αφού το όνειρο του, ο οδηγός του για το ταξίδι πεθαίνει. Το ακυβέρνητο πλοίο του Ουράνη με τον κυβερνήτη Όνειρο μας θυμίζει τα ακυβέρνητα πλοία του Σκαρίμπα που δεν έχουν κυβερνήτες ή τα οδηγούν φαντάσματα.⁷³

Ένα ταξίδι θανάτου πραγματοποιείται και στο ποίημα του ίδιου ποιητή, «Πάψετε πια...» που εντάσσεται στην ενότητα «Αποδημίες». Ο ποιητής αντλεί την έμπνευση του από τον νόστο του Οδυσσέα. Βρισκόμενο εν μέσω θαλασσοταραχής το ποιητικό υποκείμενο απευθύνεται στους συντρόφους του και τους προτρέπει να πάψουν να μάχονται για να σωθούν αλλά να αφεθούν στην τρικυμία, αφού θεωρεί φρικτό το ενδεχόμενο να σωθούν:

*Πάψετε πιά να εκπέμπετε το σήμα του κινδύνου,
τους γόους της υστερικής σειρήνας σταματήστε
κι αφήστε το πηδάλιο στις τρικυμίας τα χέρια:
το πιο φρικτό ναύαγιο θα ήταν να σωθούμε!⁷⁴*

Η ποιητική φωνή προτιμάει να ναυαγήσουν παρά να σωθούν. Με το ταξίδι του δεν αποζητά τον γυρισμό, την επιστροφή στη πατρίδα, αφού η τελευταία ταυτίζεται με την καθημερινή ανία:

⁷³ Στο ποίημα «Το εισιτήριο», ο Σκαρίμπας γράφει: «[...] και το πλοίο να τραβάει και να τραβάει/ χωρίς μηχανικούς, χωρίς ανθρώπους.../ Και χωρίς φώτα. Ακυβέρνητο! Και όλο/ να χλιμιντράει στο χάος», ενώ στίχος «χωρίς μηχανικούς, χωρίς ανθρώπους» απαντά και στην πέμπτη στροφή του ποιήματος «Επίσκεψις». Βλ. Γιάννης Σκαρίμπας, ό.π., σσ. 51 και 107.

⁷⁴ Κώστας Ουράνης, ό.π., σσ. 177-178.

*Τι; Πάλι να γυρίσουμε στη βαρετήν Ιθάκη,
στις μίζερες τις έγνοιες μας και τις φτηνές χαρές μας
και στην πιστή τη σύντροφο που σαν ιστόν αράχνης
ύφαινε την αγάπη της γύρω από τη ζωή μας;*

*Πάλι να ξέρουμε από πριν το αύριο τι θάναι
και να μη νιώθουμε καμιά λαχτάρα ν' ανατείλει,
πάλι σαν τους ανήλιαστους καρπούς που μαραζώνουν
και πέφτουν σάπιοι κατά γης – να μοιάζουν τα όνειρα μας;*

Έτσι, η πατρίδα περιγράφεται σαν μια κοίτη, «στενή» και «στρωτή», ενώ εκείνος και οι σύντροφοι του χαρακτηρίζονται άτολμοι, αφού δεν μπορούν να αποδεσμευτούν, να γίνουν άνθρωποι ελεύθεροι, δίχως περιττά βάρη και να φύγουν για μεγάλα και άγνωστα ταξίδια:

*Η τόλμη αφού μας έλειψε (και θα μας λείπει πάντα!),
να βγούμε, μόνοι, απ' τη στενή και τη στρωτή μας κοίτη
κ' ελεύτεροι, σαν άνθρωποι στη χαραυγή του κόσμου
τους άγνωστους να πάρουμε και τους μεγάλους δρόμους,*

*μ' ανάλαφρη περπατησιά σαν του πουλιού στο χώμα
και την ψυχή μας ριγηλή σα φυλλωσιά στην αύρα,
τουλάχιστο ας μη χάσουμε την ευκαιρία τώρα
το παίγνιο να γίνουμε των άγριων των κυμάτων*

*κι όπου το φέρει! Ως πλόκαμοι μπορούν να μας τραβήξουν
τα κύματα της θάλασσας τα σκοτεινά τα βύθη,
μα και μπορούν, στη φόρα τους, να μας σηκώσουν τόσο
ψηλά – που με το μέτωπο ν' αγγίζουμε τ' αστέρια!...*

Το χρώμα και το νερό είναι δύο στοιχεία που έρχονται σε αντίθεση στην τέταρτη και πέμπτη στροφή. Από την μία δίνεται μια εικόνα χερσαίου ταξιδιού που όμως δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί εξαιτίας της ατολμίας του ποιητικού υποκειμένου και των συντρόφων του, οι οποίοι δεν έχουν την ανάλαφρη περπατησιά του πουλιού στο χρώμα, δεν μπορούν δηλαδή να απαλλαγούν από τη δύσκολη πραγματικότητα. Από την άλλη προβάλλεται το νερό, το θαλάσσιο ταξίδι που είναι εφικτό εφόσον παραδοθούν στα κύματα χωρίς να ξέρουν που θα οδηγηθούν. Το συγκεκριμένο ταξίδι ταυτίζεται με το ναυάγιο. Όταν αφεθούν και γίνουν παιχνίδια στα χέρια των κυμάτων, δύο είναι οι πιθανοί προορισμοί αυτής της φυγής, από τη μία ο πάτος της σκοτεινής θάλασσας και από την άλλη ένα «ψηλώμα». Το ποιητικό υποκείμενο με την συμβολή των κυμάτων ίσως φτάσει ως τ' αστέρια. Σε αυτό το σημείο εντοπίζονται δυο ακόμα αντιθέσεις. Το ναυάγιο υλοποιείται με δύο τρόπους, προς δύο αντίθετες κατευθύνσεις ή προς τα κάτω, στο βυθό ή προς τα πάνω, στον ουρανό. Στη πρώτη περίπτωση προορισμός είναι το σκοτάδι («τα σκοτεινά τα βύθη») ενώ στη δεύτερη το φως («τ' αστέρια»). Πρόκειται έτσι, για ένα ταξίδι ρίσκο («κι όπου το φέρει!»), όπου ο προορισμός είναι αβέβαιος. Στην τελευταία αυτή στροφή εντοπίζεται και το θέμα της αυτοκτονίας. Το να αφεθούν στην τρικυμία και στο ναυάγιο, να αφήσουν «πλοκάμια» της θάλασσας να του καταβυθίσουν, αποτελούν πράξεις αυτοκτονίας. Τέλος ένα άλλο θέμα που προκύπτει από το ποίημα είναι ότι απορρίπτεται ο προορισμός και παρουσιάζεται το ταξίδι ως αυτοσκοπός.

Έτσι, το ταξίδι με προορισμό τον θάνατο παίρνει τη μορφή εξάυλωσης στον Καρυωτάκη, ενώ στον Ουράνη γίνεται άλλοτε πλοίο ακυβέρνητο με το Όνειρο στην πλώρη να έχει πεθάνει και άλλοτε ναυάγιο αυτοκτονίας.

Συνοψίζοντας, η διερεύνηση του μοτίβου του ταξιδιού στην ποίηση της γενιάς του 1920 ανέδειξε τον πολυσήμαντο χαρακτήρα του. Το ταξίδι δεν περιορίζεται στη σημασία της πραγματικής μετακίνησης αλλά εκφράζει τη νοσταλγία για το παρελθόν, την επιθυμία της φυγής, την αναζήτηση μιας διαφορετικής πραγματικότητας, την ματαίωση των προσδοκιών ακόμα και την πορεία προς το θάνατο. Είτε παρουσιάζεται ως επιστροφή στους τόπους της νιότης, είτε ως ανεκπλήρωτη η διαρκώς αναβαλλόμενη επιθυμία, είτε ως πέταγμα ή ονειρική περιπλάνηση, το ταξίδι λειτουργεί ως μέσο έκφρασης της εσωτερικής αγωνίας και των αδιεξόδων του ποιητικού υποκειμένου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Το πλοίο ως σύμβολο στην ποίηση της γενιάς του 1920

Όπως φάνηκε από το πρώτο κεφάλαιο το ταξίδι στην ποίηση της γενιάς του 1920 παίρνει πολλές μορφές και συχνά γίνεται με πλοίο. Το πλοίο τελικά διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο για αυτό και σε αυτό το κεφάλαιο εξετάζεται τι χαρακτηριστικά προσλαμβάνει το πλοίο ως σύμβολο. Ειδικότερα, στις κατηγορίες που ακολουθούν το πλοίο θα ταυτιστεί με θεματικές που έχουν αποτελέσει τη βάση της ποίησης από τις απαρχές της, όπως ο έρωτας και ο θάνατος, ενώ παράλληλα θα συνδεθεί και με τον ίδιο τον ποιητή. Τέλος, στην τελευταία ενότητα θα παρουσιαστούν «άλλοι συμβολισμοί» του πλοίου που εντοπίστηκαν στο έργο των τεσσάρων ποιητών της γενιάς του 1920.

2.1 Το Πλοίο του Έρωτος

Η ερωτική σχέση συναρτάται με την εικόνα του πλοίου στο έργο δύο ποιητών της γενιάς του 1920, του Γιάννη Σκαρίμπα και του Κώστα Ουράνη.

Στη ποίηση του Σκαρίμπα ο συγκερασμός του πλοίου με το θέμα του έρωτα πρωτοεμφανίζεται στο ποίημα «Lacrimae Hominis» από τη συλλογή *Ουλαλούμ* (1936), όπου το καράβι ταυτίζεται με τη ζωή και ειδικότερα με την ερωτική ιστορία του ποιητικού υποκειμένου:

*Κι οι τελευταίοι περάσανε οι τόποι στον ανέμου
το φύσημα και που με πας ζωή – καράβι εσύ;
το ερωτικό σπιτάκι της –να-εκεί Θεέ μου– Θεέ μου
ακτή που απομακρύνεται σαν χίμαιρα χρυσή!*

*Σαν νάταν χτες! Και να, πώς πάει στον χρόνου το μυστήριο
γη μακρινή τα χάδια της, και φως μαρμαρυγής,
ακόμα να, φαίνετ' εκεί, που εκάμψαμε –ακρωτήριο–*

το τελευταίο της φιλή σαν άκρη ωραίας γης.

*Ωραίας γης! Εγώ γυρτός γροικούσα τη μιλιά της
–τρίλλια του γρύλου ερωτική– και τώρα; Ω τώρα αλλοί,
βλέπω να σβένει αλαργινό λιμάνι η αγκαλιά της,
και το σπιτάκι της –ατμός νωθρός– μεσ’ στην αχλύ.*

*Τράβα λοιπόν, αφού με πας, τράβα ζωή –καράβι,
γύρω θα πέφτει –καταχνιά– του χρόνου η σιωπή,
κι η αγάπη της –φάρος βαθιά– θα σβει μια και θ’ ανάβει
σαν μια κλωστή που μια μολάει και μια πάει να κοπεί!...⁷⁵*

Στο παραπάνω ποίημα το ποιητικό υποκείμενο βρίσκεται σε ένα ταξίδι, μάλλον θαλασσινό. Ο άνεμος τον σπρώχνει («στου ανέμου/το φύσημα») με αποτέλεσμα να προσπερνάει τον ένα τόπο μετά τον άλλον. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η ποιητική φωνή να απορεί «που με πας ζωή –καράβι εσύ;». Σε αυτό το σημείο, η ζωή ταυτίζεται με ένα καράβι που ταξιδεύει. Στη συνέχεια, το ποιητικό εγώ αντικρίζει το σπίτι της αγαπημένης του «ακτή που απομακρύνεται σαν χίμαιρα χρυσή!» και επιθυμεί να προσεγγίσει την ακτή αυτή («το ερωτικό σπιτάκι της –να-εκεί Θεέ μου– Θεέ μου»).

Στη δεύτερη και τρίτη στροφή είναι κυρίαρχο το στοιχείο της αναπόλησης του παρελθόντος. Ο ποιητής έχει βρεθεί στο παρελθόν σε εκείνον τον τόπο. Ταξίδι και προορισμός συνταιριάζονται με τις ερωτικές στιγμές του ζευγαριού («γη μακρινή τα χάδια της», «ακόμα να, φαίνεται’ εκεί, που εκάμψαμε –ακρωτήριο–/ το τελευταίο της φιλή σαν άκρη ωραία γης», «βλέπω να σβένει αλαργινό λιμάνι η αγκαλιά της»). Το ποίημα ολοκληρώνεται με την παρότρυνση του ποιητικού υποκειμένου να συνεχίσουν το ταξίδι του. Το πλοίο συνδέεται με την ερωτική ιστορία του ζευγαριού, αφού στο ταξίδι της ζωής η αγάπη της θα είναι «–φάρος βαθιά– θα σβει μια και θ’ ανάβει/ σαν μια κλωστή που μια μολάει και μια πάει να κοπεί!...».

---

⁷⁵ Γιάννης Σκαρίμπας, ό.π., σ. 35.

Στη συνέχεια, το δεύτερο ποίημα που θα εξεταστεί ανήκει στον ίδιο ποιητή και είναι το «Πλοίων εν όψει» από την ποιητική συλλογή *Εαυτούληδες* (1950). Κεντρικό θέμα του ποιήματος είναι ο χωρισμός ενός ζευγαριού. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά το ποιητικό υποκείμενο στην πρώτη στροφή, η ερωτική ιστορία τους έχει τελειώσει («Μας τόκλεισεν ωραία –μεσ’ στη βια του- /ο αγέρας, του έρωτά μας το βιβλίο») και δεν υπάρχει ελπίδα επανασύνδεσης, συνέχειας της σχέσης, αφού δεν έβαλαν σελιδοδείκτη στον έρωτα τους το βιβλίο («- που μείναμε, δε βάλουμε σε μια του/σελίδα, ουδ’ άνθος, ούδε σημείο»). Στη δεύτερη στροφή ενεργοποιείται η μνήμη και γίνεται αναφορά στο παρελθόν και την αμοιβαία δέσμευση του ζευγαριού («Ω τι τρέλα/ στα δάχτυλα όταν βάναμε τις βέρες»). Ωστόσο, ο ποιητής δεν μεμψιμοιρεί για τούτο το χωρισμό, θεωρεί ότι δεν ωφελεί να κλαίνει, είναι μάταιο. Έτσι, στις δύο τελευταίες στροφές του ποιήματος ο χωρισμός-βιβλίο γίνεται χωρισμός- πλοίο:

*Και τώρα τι θα κάνουμε; Σε μί’ άκρη
να κλάψουμε; Ω τι θα ωφελήσει
περσότερο ή λιγότερο ένα δάκρυ;
Ο άνεμος τα πλοία θα μας χωρίσει.*

*Κι εμείς σαν δύο πλοίαρχοι αγαπημένοι
πλοίων που διασταυρώνεται τόνα τ’ άλλο,
άλλο -παρά να υψώσουμε- δε μένει
χαρούμενο στα ξάρτια μας σινιάλο...⁷⁶*

Ο άνεμος είναι αυτός που θα χωρίσει τα δύο πλοία, τα οποία θα πάρουν το καθένα το δικό του δρόμο. Το ερωτικό ζευγάρι παρομοιάζεται με δύο πλοίαρχους αγαπημένους. Πρόκειται για δύο πλοίαρχους που κυβερνούν τα πλοία της ζωής τους και οι οποίοι θα παραμείνουν αγαπημένοι μετά το χωρισμό τους. Ο χωρισμός σημαίνεται θετικά, διότι κάθε φορά που θα συναντώνται τα δύο πλοία θα χαιρετάει το ένα το άλλο χαρούμενο. Στο παραπάνω ποίημα, λοιπόν, ο Σκαρίμπας συναρτά το πλοίο με έναν χωρισμό. Τόσο το πλοίο όσο και το ταξίδι λειτουργούν μεταφορικά στο ποίημα, χωρίς να υπάρχει πραγματικό ταξίδι. Μάλιστα, αξίζει τέλος να σημειωθεί ότι οι μεταφορές που χρησιμοποιούνται δεν είναι απολύτως συμβατές μεταξύ τους. Ενώ στην

---

⁷⁶ Γιάννης Σκαρίμπας, ό.π., σ. 77.

προτελευταία στροφή τα δύο πλοία τα χωρίζει ο άνεμος, στην αμέσως επόμενη τα πλοία διαθέτουν κυβερνήτες, επομένως μια δυνατότητα να ελέγξουν την πορεία που παίρνουν τα πλοία.

Ακολουθεί η εξέταση του ποιήματος «Το καράβι». Το ποίημα αυτό του Γ. Σκαρίμπα είναι το τρίτο της συλλογής *Εαυτούληδες* (1950). Εδώ, το ποιητικό υποκείμενο ζητάει από την αγαπημένη του να του αφηγηθεί για ένα καράβι που δραπετεύει στα χάη:

*Ειπέ μου, αγάπη μου, για ένα καράβι
θολό που ολομόναχο πάει,
χρυσά, για 'να πλοίο, τα φώτα που ανάβει
στα χάη...*

*Γι' αυτό μόνον, 'πέ μου, και για –που να βγαίνει–
μια Σελήνη θεόρατη, ειπέ μου
– κι αυτό να τραβάει, να τραβάει, να πηγαίνει,
Θεέ μου!*

*Και ύστερα άρχισε (τα σκότη ως θα ζώνουν)
Να μου λες, να μου λες –καθώς πρώτα–
Για κείνα που άναψε –χρυσά– και μαργώνουν
τα φώτα.*

*Αγάπη μου, αγάπη μου, το πλοίο με πλώρη
θολή κι η θεόρατη εκείνη
–φωτιά π' ανεβαίνει απ' τα δάσα, απ' τα όρη–
η Σελήνη.*

*Και σώπασε πάλι και πάλι άρχισέ μου
το καράβι, να μου λες, αν το ζώνει
ακόμα η νύχτα, ακόμα αν –Θεέ μου!–
μαργώνει.*

*Και ύστερα μείνε –κι εγώ– σ’ ένα δρόμο
και –τι όνειρο στο σβήσε και στ’ άψε!–
το κεφάλι ακουμπώντας –ολόρθη– στον ώμο
μου κλάψε...⁷⁷*

Μέσα από την αφήγηση της αγαπημένης του το πλοίο φαντάζει «θολό», «ολομόναχο» με χρυσά φώτα να ταξιδεύει στα χάη. Η Σελήνη, το κατεξοχήν ρομαντικό στοιχείο, κυριαρχεί στη δεύτερη και στη τέταρτη στροφή. Είναι θεόρατη και σαν φωτιά αναδύεται από τα δάση και τα βουνά. Το σκοτάδι αντιδιαστέλλεται με τα χρυσά φώτα του καραβιού, τα οποία παγώνουν από το κρύο της νύχτας («μαργώνουν») μαζί με το πλοίο. Το ποίημα κλείνει με το ποιητικό υποκείμενο να προτρέπει την αγαπημένη του να μείνει στον ίδιο δρόμο με εκείνον και να κλάψει στον ώμο του. Το καράβι ταυτίζεται με το όνειρο της («τι όνειρο στο σβήσε και στ’ άψε!»).

Παράλληλα και στο «Ένα πλοίο με ύφος» ο ίδιος ποιητής συνταιριάζει το θέμα της ερωτικής σχέσης με το πλοίο. Σε αυτό το ποίημα που συμπεριλαμβάνεται στην ποιητική συλλογή *Βοϊδάγγελοι* (1968) κεντρικό θέμα δεν είναι ο χωρισμός, αλλά το ερωτικό παιχνίδι ανάμεσα σε έναν άντρα και μια γυναίκα:

*Ωραίο και περίεργο –Κυρία– παιχνίδι
επαίξαμε οι δυο μας μ’ ευγένεια στο ζίφος,
– ποντάραμε σε όλα, στα μάτια, στο φρύδι,
στο ύφος.⁷⁸*

Το ζευγάρι παίζει, λοιπόν, με τα μάτια, το φρύδι και το ύφος. Παρόλο που πρόκειται για ερωτικό παιχνίδι διαπιστώνουμε μια απόσταση, ένα ύφος αυστηρό. Τελικά, ο τρόπος με τον οποίο φλερτάρουν συνδυάζεται με το ταξίδι ενός πλοίου. Το τελευταίο λικνίζεται κάτω από το φως του

---

⁷⁷ Γιάννης Σκαρίμπας, ό.π., σ. 52.

⁷⁸ Στο ίδιο, σ. 105.

φεγγαριού, ενώ στην αμέσως επόμενη στροφή δίνεται και ο τύπος του πλοίου: μια ονειρική γαλέρα με φώτα χρυσά στα ιστία που προσμένει:

*Ω καράβι καράβι! Και ύστερα (ως όταν
Εκάμναμε πως θάταν το πράγμα γελοίο...)
σε φως φεγγαρίσιο –γλαρό– που κουνιόταν
το πλοίο.*

*Μα πάλι, ποιο πλοίο; (Ας αφήσουμε τ' αστεία
– το ξέρεις): του ονείρου η γαλέρα –γερμένη–
που νάτην με φώτα χρυσά στα ιστία
προσμένει.⁷⁹*

Στη τελευταία στροφή το πλοίο δεν περιμένει αλλά πιθανότατα φεύγει και με παρόμοιο τρόπο φεύγει και η δική τους ερωτική ιστορία:

*Προσμένει; ... Α – όχι. Θα ήταν γελοίο
να πιάσουμε –πάλι;– Κυρία μου το ξίφος
απλώς γιατί στάθηκε αυτό –εκεί– το πλοίο
με ύφος...⁸⁰*

Το ποίημα ολοκληρώνεται όπως ακριβώς άρχισε στη πρώτη στροφή. Με το φλερτ των δύο πρωταγωνιστών στο οποίο υπάρχει διάχυτο το στοιχείο της προσποίησης σε συνδυασμό με ένα ύφος ειρωνικό. Αυτά τα δύο στοιχεία γίνονται αντιληπτά από το λεξιλόγιο που παραπέμπει στους έρωτες της ρομαντικής ποίησης («ευγένεια», «ξίφος», «πόζες», «φεγγαρίσιο», «ονείρου») αλλά και από τις ειρωνικές ομοιοκαταληξίες («ξίφος» - «ύφος», «πόζες» - «μιμόζες»).

---

⁷⁹ Γιάννης Σκαρίμπας, ό.π., σ. 105.

⁸⁰ Στο ίδιο, ό.π., σ. 105.

Συνοψίζοντας, σε ένα ποίημα χωρίς συναισθηματικές εξάρσεις, ο ποιητής πραγματεύεται ένα φλερτ, ένα ερωτικό ειδύλλιο που διακρίνεται από ένα προσποιητό και ποζάτο ύφος το οποίο παραλληλίζει με το ύφος ενός πλοίου.

Επίσης, πλοίο και έρωτας συνταιριάζονται σε ένα ακόμη ποίημα από την ίδια ποιητική συλλογή του Σκαρίμπα, το «Και άφες εμού»:

*Ω πάντα και πάντα μου καράβι–καράβι,
με ολόρθο σταυρό το κατάρτι σου,
το όνειρο –τόνειρο!– να σβένει, ν’ ανάβει,
κι η νύστα –καντήλι μου– νάρτει*

*Φωτιά ολοστρόγγυλη η Σελήνη, η Σελήνη,
με μιας που επετάχθη στα όρη μου
και νάρχεσαι, νάρχεσαι με κείνη, με κείνη
την πλώρια σου Κούκλα βαπόρι μου.*

*Και αυτά σου που τάναψες στο δόρυ, στο δόρυ,
τα φώτα σου –ως αγγέλους φύλακες–
καθώς κιόλας ύψωσες στην πλώρη, στην πλώρη
τους δυο σου –αφρών– κείνους πίδακες .⁸¹*

Το ποίημα ξεκινάει με την περιγραφή ενός πλοίου «του ονείρου» με κατάρτι σε σχήμα σταυρού. Στη συνέχεια, το νυχτερινό τοπίο και η Σελήνη δημιουργούν στο ποίημα μια ονειρική ατμόσφαιρα στην οποία υποκύπτει το ποιητικό υποκείμενο. Το φαντασμαγορικό πλοίο έρχεται και η ποιητική φωνή του απευθύνεται με τρυφερότητα, σαν να ήταν η αγαπημένη του. Με τη φράση «Κούκλα βαπόρι μου», το ποιητικό υποκείμενο φαίνεται να συμπεριφέρεται στο βαπόρι σαν να ήταν η καλή του. Στη τρίτη στροφή συμπληρώνεται η εικόνα του πλοίου: το καράβι πλησιάζει με αναμμένα φώτα, σαν φύλακας άγγελος, και η πλώρη του σκίζει τα κύματα, δημιουργώντας πίδακες νερού.

---

⁸¹ Γιάννης Σκαρίμπας, ό.π., σ. 109.

Τέλος, «Το πλοίο του έρωτος» εμφανίζεται και στην ποίηση του Κώστα Ουράνη, όπου το καράβι συνδέεται με τους παιδικούς πλατωνικούς έρωτες του ποιητικού υποκειμένου. Ειδικότερα, στο ποίημα «Κορίτσια του παλιού καιρού» από την ενότητα «Αποδημίες» το ποιητικό υποκείμενο θυμάται τα κορίτσια εκείνα των παιδικών του χρόνων, στην επαρχία, που τον μάγευαν και αναρωτιέται που να βρίσκονται σήμερα («σε ποια να ζείτε ξένα»). Τα καράβια χαρακτηρίζονται ως «κουρσάρικα» φέροντας στο νου πειρατικές περιπέτειες και αλλά μύθους με αρπαγές γυναικών:

*Σα νάρθαν και σας πήρανε κουρσάρικα καράβια,
ουτ' ένα μήνυμα από σας δεν ήρθε τώρα χρόνια!
Ρημάζανε τα σπίτια – κι απ' τα ψηλά μπαλκόνια
μόνες οι γριές οι βάγιες σας κοιτάνε προς τα βράδια:*

*σα νάρθαν και σας πήρανε κουρσάρικα καράβια...*⁸²

Στη στροφή αυτή όπως και στα προηγούμενα ποιήματα μου εξετάστηκαν πλοίο και έρωτας συνταιριάζονται μέσα από τα κουρσάρικα καράβια που αρπάζουν τις κοπέλες. Εδώ το πλοίο συμβολίζει όχι μόνο την οριστική απομάκρυνση των γυναικών αλλά και την διακοπή κάθε επικοινωνίας. Σε αντίθεση με τα ποιήματα του Γ. Σκαρίμπα που εξετάστηκαν προηγουμένως, εδώ είναι έκδηλο το στοιχείο της νοσταλγίας, που αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της ποίησης του Ουράνη, και το οποίο τονίζεται με την επανάληψη του στίχου «Σαν νάρθαν και σας πήρανε κουρσάρικα καράβια». Η εικόνα των ρημαγμένων σπιτιών και των γριών που κοιτάζουν από τα μπαλκόνια προς τα βράδια αποτυπώνει της συνέπειες της απουσίας: την ερήμωση, τη μοναξιά και την μάταιη προσμονή.

Επομένως, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι η ποίηση του Σκαρίμπα βρίθει από ποιήματα που συνταιριάζουν το θέμα το έρωτα με το πλοίο. «Το πλοίο του έρωτος» εμπεριέχει το χωρισμό, το ερωτικό παιχνίδι, την τρυφερότητα, την ερωτική ιστορία ενός ζευγαριού αλλά και το ταξίδι με την αγαπημένη του στα χάρη. Τα ρομαντικά στοιχεία, όπως η αναφορές στη Σελήνη, άλλες φορές συνηγορούν στη δημιουργία ονειρικής ατμόσφαιρας («Ένα πλοίο με ύφος», «Και άφες εμού»,

---

⁸² Κώστας Ουράνης, ό.π., σ. 179.

«Το καράβι»), άλλοτε όμως υπονομεύονται, για να εξυπηρετήσουν την προσποίηση και την ειρωνεία («Ένα πλοίο με ύφος»). Τα πλοία περιγράφονται με φώτα χρυσά («Ένα πλοίο με ύφος», «Και άφες εμού», «Το καράβι»), ενώ η νύχτα δημιουργεί μια ατμόσφαιρα μυστικιστική και συμβάλλει στην πραγμάτωση όσων φαντάζεται το ποιητικό εγώ ότι θα βιώσει. Τέλος, το πλοίο φαίνεται να είναι η αιτία που το όνειρο ανάβει και σβήνει τόσο στο ποίημα «Και άφες εμού», όσο και στο ποίημα «Το καράβι» («το όνειρο –τόνειρο!– να σβένει, ν' ανάβει», «και –τι όνειρο στο σβήσε και στ' άψε!»), ενώ στο ποίημα «Lacrimae hominis» αυτό που ανάβει και σβήνει είναι ο φάρος που συμβολίζει την αγάπη της αγαπημένης του («κι η αγάπη της –φάρος βαθιά–θα σβει μια και θ' ανάβει»). Στην αντίπερα όχθη, στην ποίηση του Ουράνη εντοπίστηκε ένα και μοναδικό ποίημα, όπου το πλοίο και ο έρωτας συνταιριάζονται. Στη συγκεκριμένη στροφή, αξίζει να σημειωθεί η αναφορά στα κουρσάρικα πλοία. Ενώ «τα πλοία του έρωτος» στο Σκαρίμπα είναι ονειρικά, με ιστία και χρυσά φώτα και αποπνέουν μυστήριο και ρομαντισμό, στον Ουράνη γίνονται «κουρσάρικα», τονίζοντας έτσι μια άλλη πλευρά του έρωτα, την πιο περιπετειώδη.

2.2 Το Πλοίο του Θανάτου

Σε αρκετές περιπτώσεις το ταξίδι στη γενιά του 1920 αναφέρεται στο τελευταίο ταξίδι του ανθρώπου, το θάνατο, πράγμα που έγινε φανερό και στο πρώτο κεφάλαιο όπου η θεματική του θανάτου εντοπίστηκε σε όλες τις κατηγορίες που εξετάστηκαν και φυσικά στην ενότητα 1.7 όπου το ταξίδι πήρε τη μορφή πορείας προς το θάνατο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το πλοίο στα ποιήματα τους να μετατρέπεται σε σύμβολο θανάτου.

Το πρώτο πλοίο του θανάτου εντοπίζεται στη συλλογή *Ουλαλούμ* (1936) του Γιάννη Σκαρίμπα. Πρόκειται για το ποίημα «Το Βαπόρι» στο οποίο ένα πλοίο- τέρας εμφανίζεται και μπαίνει στο λιμάνι μέσα στην αχλή, «μπλαβό» σαν μαύρο σύννεφο:

*Θόλωνε το βράδυ και βαρύ επροχώρει
μπλαβό σαν 'να σύγνεφο μελάνι
μέσα στην αχλύ του –όργιο– το βαπόρι*

κι ήμπε σιγανά μέσ' στο λιμάνι.⁸³

Το ποιητικό εγώ συμμετέχει στην αφήγηση («είπα», «Την αυγή δεν τόδα!») και είναι αυτό που χαρακτηρίζει το πλοίο «βαπόρι-όρνιο» και «-ύαινα τυφλή- μέσ' στο σκοτάδι» που έρχεται με «μουχτερό και δόλιο» τρόπο να αρπάξει κάποιον και να τον οδηγήσει στον Άδη:

*Το βαπόρι, είπα με ψυχή σκιαγμένη,
Νάτο το βαπόρι-όρνιο νάτο,
Τάχα ποιον ν' αρπάζει έχει έρθει και προσμένει
μουχτερό και δόλιο, από δω κάτω;*

*Ήταν μου το θάρρος έντρομο – και όμως
μαύρες υποψίες έχω εντός μου
–ξέρω– ένας κρύφιος θα με φέρει δρόμος
οζ' από τα όρια του κόσμου.*

*Αχ δυστυχισμένος έκλαιγα όλη νύχτα
τις προετοιμασίες κάνοντας του Άδη
κι όλο το βαπόρι ρεύονταν κι αλύχτα
–ύαινα τυφλή– μεσ' στο σκοτάδι.⁸⁴*

Θάρρος, τρόμος αλλά και ανησυχία κυριεύουν το ποιητικό υποκείμενο με την άφιξη του πλοίου-τέρατος. Τα συναισθήματα του είναι αντιφατικά. Αρχικά μας δίνεται η εντύπωση ότι φοβάται, καθώς υποψιάζεται ότι το πλοίο έχει έρθει για εκείνον. Για αυτό και, όπως αναφέρει, όλη τη νύχτα έκλαιγε δυστυχισμένος και προετοίμαζε τον εαυτό του για το ταξίδι στον Άδη. Μάλιστα, την αυγή όταν συνειδητοποιεί ότι το πλοίο έφυγε χαίρεται και μάλλον νιώθει ανακούφιση. Ωστόσο στη τελευταία στροφή αυτό ανατρέπεται, αφού το ποιητικό εγώ θλίβεται και λυπάται που έχασε την ευκαιρία να ταξιδέψει έξω από τα όρια του κόσμου:

---

⁸³ Γιάννης Σκαρίμπας, ό.π., σ. 32.

⁸⁴ Στο ίδιο, σ. 32.

*Τώρα, πιο θλιμμένος την ψυχή ανοίγω,
τραγουδεί πικρά η λύπη εντός μου:
Αχ τι ευκαιρία πούχασα να φύγω
οζ' από τα όρια του κόσμου!...⁸⁵*

Σύμφωνα με τη Γεωργία Λαδογιάννη, ο διαβήτης που χρησιμοποιεί ο Σκαρίμπας για την κατασκευή των σκίτσων του είναι ο ίδιος με αυτόν που οριοθετεί τον κόσμο «έξω από την καμπύλη του Ηράκλειτου, του Ευκλείδη, του Δάρβιν και του Αϊνστάιν, των υπευθύνων, δηλαδή, της φιλοσοφικής και επιστημονικής θεμελίωσης του αντικειμενικού/ ιστορικού κόσμου. Σ' αυτήν, την "όξω", περιοχή εγκαθίσταται και κινείται ο κόσμος/ θίασος του Σκαρίμπα».⁸⁶

Στην «όξω» περιοχή κινείται και το πλοίο στο ποίημα «Φαντασία» που ανήκει στην ίδια ποιητική συλλογή με «Το Βαπόρι». Το ποιητικό υποκείμενο κάνει αυτό ακριβώς που λέει ο τίτλος, οραματίζεται δηλαδή ένα πλασματικό ταξίδι με την αγαπημένη του:

*Νάναι σα να μας σπρώχνει ένας αέρας μαζί
προς έναν δρόμο φιδωτό που σβει στα χάη,
και σένα του καπέλου σου πλατεία και φανταιζί
κάποια κορδέλα του, τρελά να χαιρετάει.*

*Και νάν' σαν κάτι να μου λες, κάτι ωραίο κοντά
γι' άστρα, τη ζώνη που πηδάν των νύχτιων φόντων,
κι αυτός ο άνεμος τρελά-τρελά να μας σκουντά
όλο προς τη γραμμή των οριζόντων.*

*Κι όλο να λες, να λες, στα βάθη της νυκτός
για ένα –με γυάλινα πανιά– πλοίο που πάει
όλο βαθιά, όλο βαθιά, όσο που πέφτει εκτός:*

---

⁸⁵ Γιάννης Σκαρίμπας, ό.π., σ. 33.

⁸⁶ Γεωργία Λαδογιάννη, «Ο κόσμος του Γιάννη Σκαρίμπα. Η ιχνογραφία ενός άνισου διαβήτη», *περίπλους. Τετράδιο για τα γράμματα και τις τέχνες*, τευχ. 44, Αθήνα, Μάρτιος-Ιούνιος 1997, σ. 85.

όζ' απ' τον κύκλο των νερών – στα χάη.

*Κι όλο να πνέει, να μας ωθεί αυτός ο αέρας μαζί
πέρ' από τόπους και καιρούς, έως ότου –φως μου–
(καθώς τρελά θα χαιρετάει κειν' η κορδέλα η φανταιζί)
βγούμε απ' την τρικυμία αυτού του κόσμου...⁸⁷*

Η διαδρομή είναι γνωστή για τον Σκαρίμπα: «προς έναν δρόμο φιδωτό που σβει στα χάη». Ο άνεμος έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στο ποίημα, καθώς αυτός «σπρώχνει» και «σκουντά» τους πρωταγωνιστές «όλο προς τη γραμμή των οριζόντων». Το ίδιο συμβαίνει και με το πλοίο με τα γυάλινα πανιά στην τρίτη στροφή, το οποίο καταλήγει και αυτό έξω από τον κύκλο των νερών, στα χάη⁸⁸. Στόχος του ταξιδιού είναι η φυγή από την δύσκολη πραγματικότητα, «απ' την τρικυμία αυτού του κόσμου». Η «όζω» περιοχή, βρίσκεται έξω από τη ζωή, δηλαδή, μέσα στο θάνατο.⁸⁹ Τη ζωή φαίνεται να αποχαιρετάει και του καπέλου η κορδέλα η φανταιζί.

Ένα ακόμη πλοίο που αποπνέει το θάνατο κάνει την εμφάνιση του στη ποιητική συλλογή του Γ. Σκαρίμπα *Βοϊδάγγελοι* (1968) και συγκεκριμένα στο ποίημα «Η Επίσκεψις»:

*Χωρίς προειδοποίησιν το είχεν φέρει
το σούρπο μεσ' στα θάμβη του –κλειστό βιβλίο–
κι είναι οπωσούν –πως– φρόνιμον κανείς να ξέρει
τι ακριβώς ζητάει εδώ ένα πλοίο;*

*Πράγματι. Και λεπτόν πως –τις– να διανοείται
(τις οίδε δε, τι η Κλωθώ θα κόψει ή ράψει...)
είτε τον λόγο της αφίξεως του, είτε*

⁸⁷ Γιάννης Σκαρίμπα, ό.π., σ. 24.

⁸⁸ Ο Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος αναφέρει ότι το μοτίβο του карабиού με τα γυάλινα πανιά προέρχεται από ένα Γάλλο ή γαλλόφωνο ποιητή μεταφρασμένο από το Μ. Δ. Στασινόπουλο. Βλ. Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος, «Σημειώσεις στο Σκαρίμπα, σ. β'. Κατακρήμνιση», *Μνήμη Σταμάτη Καρατζά*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 276.

⁸⁹ Ο Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος σημειώνει ότι τα σκαριμπικά καράβια ταξιδεύουν μέσα στον κυματισμό «όξ από τα όρια του κόσμου», δεν τα βλέπουμε όμως ποτέ να ναυαγούν, παρά τις κάποιες αβαρίες. Βλ. Στο ίδιο, σ. 277.

τα φώτα του –γιατί;– είχεν ανάψει.

*Ούτως εχόντων – κι ύποπτον... Τ' όντι, καν μία
βάρκα δεν το επλησίασε – εκεί απομένον.
Οι δρόμοι ερήμωσαν και ηκούοντο –εν βία–
οι πάταγοι των πορτών των κλεινομένων...*

*Ωστε εβεβρήκειν τα λεφτά; Μάλλον!... Η ασβολή
του ορθού φουγάρου του, ως σύγνεφον ηγέρθη.
Λες, θα –κρυψίνουν– εκεραύνωνε την πόλη;
ή μένα ν' άρπαζεν – εδώ, 'χεν έρθει;*

*Έκαμεν ύποπτο έναν γύρο στα μουράγια
κι αφού (εμού ριγούντος) όπτευσεν τους τόπους
έφυγεν ως ήρθεν (απ' τους μύθους, απ' τα μάγια)
χωρίς μηχανικούς, χωρίς ανθρώπους.*

*Και δίχως ειδοποίησιν!... Ούτως εχόντων,
πέταξεν αιγιματικό στον πόντιο χώρο
ίσια προς τους καταγκρεμούς των οριζόντων!...
Κι ως να, απ' του κόσμου εκόπηκεν το λώρο*

*(κι από το μάκρος της γήινης του αλύσου)
φιλύποπτο, δισταχτικό –άυλο τώρα–
σε μώλους άγνωστους ζυγώνει της αβύσσου
με τη γοργόνα θλίψη του στην πλώρα...⁹⁰*

Στην πρώτη και δεύτερη στροφή, η ξαφνική άφιξη του πλοίου προκαλεί αναστάτωση κάνει το ποιητικό υποκείμενο να αναρωτιέται «τι ακριβώς ζητάει εδώ ένα πλοίο;», ποιος είναι ο λόγος της αφίξεως του και «τα φώτα του –γιατί;– [έ]χ[ει] ανάψει». Πρόκειται για ένα πλοίο που κινείται

⁹⁰ Γιάννης Σκαρίμπας, ό.π., σσ. 107-108.

«χωρίς μηχανικούς, χωρίς ανθρώπους» και παράγει ύποπτους θορύβους, παραπέμποντας έτσι στην ιδέα ενός πλοίου φαντάσματος. Όταν τελικά ξεκινάει το ποιητικό εγώ ανησυχεί μήπως έχει έρθει για να τον αρπάξει. Ωστόσο, το πλοίο άυλο πλέον απομακρύνεται έξω από τα όρια του κόσμου, σε άγνωστους κόσμους της αβύσσου. Το ποιητικό υποκείμενο, λοιπόν, περιγράφει ένα πλοίο φάντασμα που έρχεται και φεύγει ξαφνικά, δίχως πλήρωμα. Αυτό το πλοίο είναι μυστηριώδες και αινιγματικό και άρρηκτα συνδεδεμένο με το θάνατο. Η ανυπαρξία πληρώματος, το γεγονός ότι ταξιδεύει πετώντας, η εξαύλωση και ο προορισμός του παραπέμπουν στο θάνατο. Το πλοίο κινείται «ίσα προς τους καταγκρεμούς των οριζόντων» και «σε μώλους άγνωστους ζυγώνει της αβύσσου».

Και στα δύο ποιήματα που εξετάστηκαν το πλοίο κινείται χωρίς κυβερνήτη προς τους ορίζοντες και πέρα από αυτούς, υπερβαίνοντας τα όρια της ζωής μεταβαίνουν σε έναν άλλο κόσμο αυτόν του θανάτου. Κυρίαρχο στοιχείο είναι το μυστήριο, αφού το ταξίδι δεν εξηγείται λογικά αλλά αποκτά μεταφυσική διάσταση. Στο ποίημα «Φαντασία» το ταξίδι προς το θάνατο παρουσιάζεται θετικά και πραγματοποιείται με ένα ιδανικό, ονειρικό πλοίο με «γυάλινα πανιά», που οδηγεί τον ποιητή και τη αγαπημένη του μακριά από τις δυσκολίες της ζωής. Αντίθετα, στο ποίημα «Επίσκεψις» το πλοίο προκαλεί φόβο, αβεβαιότητα και ανησυχία. Η ξαφνική εμφάνιση του, η απουσία πληρώματος και η μυστηριώδης αναχώρηση του δημιουργούν απειλητική ατμόσφαιρα. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι στο πρώτο ποίημα το ποιητικό υποκείμενο επιθυμεί να ακολουθήσει το ταξίδι, ενώ στο δεύτερο παραμένει παρατηρητής, αντιμετωπίζοντας το πλοίο με δέος και επιφυλακτικότητα.

Στη συνέχεια θα μελετηθούν δύο ποιήματα στα οποία οι βάρκες παρευρίσκονται σε μια στιγμή θανάτου με στόχο να φανεί η συμβολική τους λειτουργία. Πρώτα πρώτα, στο ποίημα το «Βράδιασμα», ο Μήτσος Παπανικολάου βάζει τα караβάκια και τις βαρκούλες να συμμετέχουν σε τοπία θανάτου:

*Γύρω στη θάλασσα η στεριά, στ' ακροθαλάσσι η χλόη
και κάποια δέντρα, που λυγούν στον δειλινού τις αύρες
και σβήνει με το φλοίσβημα το μαύρο μοιρολόι,
που φεύγει απ' των κυπαρισσιών τις φυλλωσιές τις μαύρες...*

*Κάποια πουλάκια, που πετούν μαζί με τις βαρκούλες,
τραγούδια που θρηνούν γλυκά μαύρων ψυχών τα πάθη
κι όλα μαζί, βάρκες, πουλιά, τραγούδια και ψυχούλες
με την ημέρα χάνονται στου ορίζοντα τα βάθη...⁹¹*

Η ιδέα του θανάτου είναι κυρίαρχη σε ολόκληρο το ποίημα. Ειδικότερα, στην πρώτη στροφή ταυτίζεται με τη χλόη και τα δέντρα «που λυγούν στου δειλινού τις αύρες» και με το μαύρο μοιρολόι «που φεύγει απ' των κυπαρισσιών τις φυλλωσιές τις μαύρες». Η φύση σε αυτό το σημείο χρησιμοποιείται για να αντικατοπτρίσει το θάνατο. Σε αυτό το τοπίο θανάτου που δημιουργείται θα συμμετάσχουν στη δεύτερη στροφή και τα πουλάκια και οι βαρκούλες που μοιρολογούν και μαζί με τις ψυχούλες χάνονται στα βάθη του ορίζοντα. Οι βαρκούλες εδώ συμμετέχουν ενεργά στο θρήνο και αποτελούν κομμάτι μιας εικόνας που συμβολίζει το τέλος της ζωής και τη μετάβαση σε έναν άλλο κόσμο. Το ποιητικό υποκείμενο παρατηρεί από μια μάλλον στατική θέση, δεν βρίσκεται μέσα στη βάρκα, αλλά ακίνητος στη παραλία.

Παρόμοια εικόνα όπου τα караβάκια-βαρκούλες συμμετέχουν σε τοπίο θανάτου συναντάμε και στο ποίημα του Σκαρίμπα, «Ευθανασία», από τη συλλογή *Ουλαλούμ* (1936):

*Θα πεθάνω ένα σούρουπο θολό. Θάναι βράδυ
ριγηλό που θα υψώσω τη Σφίγγα μου πάνω
- σκέδιο της ψυχής μου καταπληχτικό στο σκοτάδι
ακαθόριστο, πλάνο!*

*Όπως πάντα, ένας άνεμος θα πνέει, ένα αγέρι,
κι αδιάφορη η νύχτα θα περάσει σοφράνο,
δεν θα σβήσει ο ήλιος, δε θα πέσει ένα αστέρι
που εγώ θα πεθάνω.*

*Τα καράβια θα πλέουνε. Το πουλί δε θα ξέρει
πως για πάντα ο κόσμος έχει σβήσει για μένα,*

---

⁹¹ Μήτσος Παπανικολάου, ό.π., σ. 97.

*άλλη άνοιξη θάρθει, άλλος Μάης θα φέρει
πάλι ρόδα βαμμένα...*⁹²

Και εδώ η ώρα του θανάτου είναι το δειλινό («σούρουπο»), όπου συμμετέχουν στοιχεία της φύσης όπως ο άνεμος, ο ήλιος, τα αστέρια. Και στα δύο ποιήματα η στιγμή του θανάτου συνοδεύεται από την κίνηση των πλεούμενων. Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί, ότι στη ποίηση του Σκαρίμπα τα στοιχεία της φύσης δεν συνθέτουν μια εικόνα θανάτου, αντίθετα φαίνεται να αγνοούν το θάνατο του ποιητικού υποκειμένου. Ενώ το πουλί του Παπανικολάου μοιρολογάει, το πουλί του Σκαρίμπα «δεν θα ξέρει/ πως για πάντα ο κόσμος έχει σβήσει για μένα». Το ίδιο ισχύει και για τα καραβάκια. Στο Σκαρίμπα τα καράβια συνεχίζουν να πλέουν σαν να αγνοούν και αυτά το θάνατο του ποιητικού υποκειμένου και απλά εξακολουθούν τη ζωή τους, σε αντίθεση με τις βαρκούλες του Παπανικολάου που θρηνούν και χάνονται με άγνωστο προορισμό.

Το πλοίο-θάνατος κάνει την εμφάνιση του και στην ποίηση του Κώστα Ουράνη. Έτσι, στο πρώτο ποίημα (I) από την ενότητα «Τελευταία Ποιήματα» ένα πλοίο καταφθάνει στο λιμάνι για να πάρει το ποιητικό υποκείμενο για τη μεγάλη φυγή.

*Εξύγωσε το πλοίο που θα με πάρει
για τη Μεγάλη Αποδημία – κι όμως
μήτε λαχτάρα νιώθω για να μείνω,
μήτε και σπαραγμό γι' αυτά που αφήνω
– λες κ' έχω πάψει από καιρό ν' ανήκω
στη γύρω μου ζωή, κι αυτή σε μένα.
Τί μακρινά και τί ξεθωριασμένα
τ' αγαπητά, τα γνώριμα – που χρόνια
υφάναν στις ψυχής μου το στημόνι
της χαράς οι σαΐτες και του πόνου!
Κοιτάω τους ανθρώπους και τους δρόμους
Σαν το ζο που ξεστράτισε και βρέθη
άξαφνα, μπρος σ' ένα κοπάδι ξένο*

---

⁹² Μήτσος Παπανικολάου, ό.π., σ. 27.

και μέσα σ' ένα ξένο βοσκοτόπι.⁹³

Η «Μεγάλη Αποδημία» είναι το τελευταίο ταξίδι του ανθρώπου, δηλαδή ο θάνατος. Άλλωστε, σε αυτό συνηγορεί και η χρήση του ουσιαστικού «Αποδημία», αφού το ρήμα αποδημώ εκτός από μεταναστεύω, μέσα σε θρησκευτικά πλαίσια αποκτά τη σημασία του πεθαίνω. Το ταξίδι αυτό δεν επηρεάζει αρνητικά τα συναισθήματα του ποιητικού υποκειμένου, το οποίο νιώθει ξένο μέσα στη ζωή του. Όλα τα οικεία και αγαπητά πράγματα στη ζωή του τώρα μοιάζουν μακρινά και έχουν ξεθωριάσει από το πέρασμα του χρόνου. Στους τελευταίους στίχους το ποιητικό εγώ αισθάνεται ότι δεν ανήκει στους ανθρώπους. Τόσο οι άνθρωποι όσο και ο τόπος του φαίνονται άγνωστοι, αταίριαστοι σε αυτόν. Αποξενωμένος και αλλοτριωμένος καθώς είναι, χωρίς κανένα συναισθηματικό δεσμό, περιμένει το πλοίο που θα τον πάρει για το ύστατο ταξίδι.

Τέλος, στην ποίηση του Κ. Γ. Καρυωτάκη το πλοίο ταυτίζεται με το θάνατο στο πρώτο ποίημα της συλλογής *Νηπενθή* (1921). Ειδικότερα, το ποίημα έχει τίτλο «Οι Στίχοι μου» και ο ποιητής παρουσιάζει σε αυτό το πώς γεννιούνται οι στίχοι του. Οι τελευταίοι είναι παιδιά του ποιητή με δεσμούς ισχυρούς εξ αίματος («Δικά μου οι Στίχοι, απ' το αίμα μου, παιδιά»). Η γέννηση τους αποτελεί μια οδυνηρή διαδικασία («τα δίνω από την ίδια μου καρδιά,/ σα δάκρυα τους τα δίνω από τα μάτια»). Όταν οι στίχοι αυτοί θα κάνουν τα πρώτα τους βήματα («Πηγαίνουν») θα γίνουν εκφραστές της ψυχικής διάθεσης του ποιητή. Εκείνος θα τους δώσει τα εφόδια («Ήλιο και μέρα και ήλιο τους φορώ») για να λάμψουν, όταν ο ίδιος δεν θα είναι πια εδώ («ζώνη ναν τα 'χουν όταν θα νυχτώσω»). Όμως, στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν τον ουρανό και τη γη, την αντικειμενική και την άυλη πραγματικότητα, διαρκώς θα αναρωτιούνται, χωρίς να μπορούν να βρουν απάντηση στην υπαρξιακή τους αγωνία («Όμως ρωτιούνται ακόμα σαν τι λείπει»). Αν εκείνος είναι ο πατέρας των στίχων, τότε η μητέρα τους είναι η «Λύπη» για αυτό και μάταιη αποδεικνύεται η προσπάθειά του να τους εμψυχήσει την αισιοδοξία, δίνοντας μουσικότητα και ρυθμό («το πάθος μάταια χύνω του φλαούτου»). Στη τελευταία στροφή του ποιήματος κάνει την εμφάνισή του το πλοίο:

*Και ρεύουνε και σβήνουν και ποτέ
δεν παύουνε σιγά σιγά να κλαίνε.*

⁹³ Κώστας Ουράνης, ό.π., σ. 349.

Αλλού κοιτώντας διάβαινε, Θνητέ·

Λήθη, το πλοίο σου φέρε μου να πλένε.⁹⁴

Εδώ οι στίχοι εξακολουθούν να εκφράζουν τη μελαγχολία του λυρικού υποκειμένου. Στον τελευταίο στίχο το ποιητικό υποκείμενο απευθύνεται στη Λήθη ζητώντας της να φέρει το πλοίο της για να πλέουν οι στίχοι του. Δημιουργείται έτσι μια εικονοποιία θανάτου μέσω της αναφοράς στη λήθη, η οποία παραπέμπει στον κάτω κόσμος και στο νερό της λησμονιάς που έπιναν οι νεκροί. Το ταξίδι εδώ, είναι ένα ταξίδι στίχων. Μέσα από την επίγεια διαδρομή τους οι στίχοι του ποιητή οδηγούνται από το πλοίο της Λήθης στην αναπόφευκτη μοίρα τους, το θάνατο.

Εν κατακλείδι, τα πλοία που εξετάστηκαν παραπάνω αποτυπώνουν το θάνατο. Ειδικότερα, στον Σκαρίμπα το πλοίο αποκτά φανταστική μορφή. Άλλοτε μοιάζει με όρνιο και ύαινα, άλλοτε μεταμορφώνεται σε ένα πλοίο με γυάλινα πανιά και άλλοτε σε ένα πλοίο φάντασμα. Επίσης, εμφανίζεται πάντα τη νύχτα και ο προορισμός είναι ένας: έξω από τα όρια του κόσμου, στο χάος, μακριά από τη ζωή, στην άβυσσο, εκεί όπου βρίσκεται ο θάνατος. Και στις δύο περιπτώσεις ο ποιητής δεν ταξιδεύει, αλλά επιθυμεί αυτό το ταξίδι. Μάλιστα, στο ποίημα «Φαντασία» θέλει να έχει για συνταξιδιώτη την αγαπημένη του. Αντίθετα, στο ποίημα του Ουράνη το ταξίδι προς το θάνατο παρουσιάζεται ως κάτι βέβαιο και πραγματικό, αφού το πλοίο αράζει στο λιμάνι και το ποιητικό υποκείμενο είναι έτοιμο να επιβιβαστεί. Από την άλλη, στην περίπτωση του Καρυωτάκη έχουμε ένα ποίημα ποιητικής, με αποτέλεσμα οι στίχοι να είναι αυτοί που ταξιδεύουν με το πλοίο του θανάτου. Ο προορισμός εδώ δεν είναι το χάος αλλά η λήθη. Επιπλέον, στα ποιήματα των τριών ποιητών που αναφέρθηκαν παραπάνω χρησιμοποιείται ο όρος «πλοίο» και «βαπόρι» σε αντίθεση με το «Βράδιασμα» του Παπανικολάου, όπου εντοπίζεται ο όρος «βάρκες» και το υποκοριστικό «βαρκούλες». Στις «βαρκούλες» ο συμβολισμός του θανάτου είναι ασθενέστερος συγκριτικά με τα υπόλοιπα ποιήματα που χρησιμοποιούνται οι όροι «βαπόρι» και «πλοίο». Στην πραγματικότητα, οι βαρκούλες απλά συμμετέχουν σε ένα τοπίο θανάτου, μοιρολογώντας. Και εδώ το ποιητικό υποκείμενο δεν ταξιδεύει, αλλά παρακολουθεί το ταξίδι από μακριά. Τελικά, τα πλοία που εξετάστηκαν και συμβολίζουν το θάνατο σημαίνονται θετικά, αφού αποτυπώνεται σε αυτά η θετική στάση των ποιητών της γενιάς του 1920 απέναντι στο θάνατο.

---

⁹⁴ Κ.Γ. Καρυωτάκης, ό.π., σ. 45.

2.3 Ο Ποιητής Πλοίο

Η ταύτιση του πλοίου με τον ίδιο τον ποιητή περιγράφεται σε ορισμένα ποιήματα της γενιάς του 1920 στα οποία ο ποιητής γίνεται πλοίο για να αποτυπώσει τον εσωτερικό του κόσμο, τους προβληματισμούς και τις επιθυμίες του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το ποίημα «Σπασμένο καράβι» (*Ουλαλούμ*, 1936) του Γιάννη Σκαρίμπα:

Σπασμένο καράβι νάμαι, πέρα βαθιά
 —έτσι νάμαι—
 με χώρις κατάρτια, με χώρις πανιά
 να κοιμάμαι.
 Νάν' αφράτος ο τόπος κι η ακτή νεκρική
 γύρω γύρω,
 με κουφάρι γυρτό και με πλώρη εκεί
 που θα γείρω.
 Νάν' η θάλασσα άμυχη και τα ψάρια νεκρά
 —έτσι νάναι!—
 και τα βράχια κατάπληχτα και τ' αστέρια μακριά
 να κυτάνε...
 Δίχως χτύπο οι ώρες, και οι μέρες θλιβές
 —δίχως χάρη—
 κι έτσι κούφιο κι ακίνητο μεσ' σε νύχτες βουβές,
 το φεγγάρι.

Ἔτσι νάμαι καράβι γκρεμισμένο, νεκρό
 —έτσι νάμαι—
 ὁ αμμονδιά πεθαμένη και σε κούφιο νερό,

να κοιμάμαι...⁹⁵

Το ποιητικό υποκείμενο εκφράζει την επιθυμία του να ταυτιστεί με ένα «σπασμένο καράβι»⁹⁶. Το τελευταίο δεν έχει κατάρτια ούτε πανιά, με αποτέλεσμα να μην έχει πια τη δυνατότητα να ταξιδέψει. Τόσο η στεριά όσο και η θάλασσα μεταφέρουν ένα κλίμα θανάτου: ο αφράτος τόπος, η νεκρική ακτή, η άψυχη θάλασσα, τα νεκρά ψάρια, το κούφιο και ακίνητο φεγγάρι, η πεθαμένη αμμουδιά και το κούφιο νερό. Ο «αφράτος τόπος» γίνεται χώμα ταφής, που μαλακό καθώς είναι, δέχεται εύκολα τον νεκρό. Έτσι, συνδυαστικά και με την αμέσως επόμενη φράση «κι η ακτή νεκρική», δημιουργείται μια εικόνα που θυμίζει τάφο. Το καράβι δεν αναζητά ένα λιμάνι για να ταξιδέψει αλλά ένα ήρεμο τόπο για να «αναπαυθεί» οριστικά. Το μοτίβο, λοιπόν, του θανάτου και της σιωπής διαπερνά ολόκληρο το ποίημα. Το ποιητικό υποκείμενο ταυτίζεται με ένα κουφάρι, ένα γκρεμισμένο απομεινάρι πλοίου που είναι γειρτό.⁹⁷ Το καράβι που περιγράφεται δεν είναι απλά διαλυμένο και νεκρό, αλλά όπως αναφέρει και η Χριστίνα Ντούνια είναι ένα καράβι φέρετρο σε ένα φυσικό περιβάλλον το οποίο είναι επίσης νεκρό.⁹⁸

Στο ποιητικό έργο του Κώστα Ουράνη η ταύτιση ποιητή και πλοίου εντοπίζεται στη δεύτερη στροφή του ποιήματος «Εγκατάλειψη» από την ενότητα «Αποδημίες». Το ποιητικό υποκείμενο μέσω μιας παρομοίωσης γίνεται μια βάρκα που πλέει ακυβέρνητη, χωρίς πανί και κουπιά, θυμίζοντας τα ακυβέρνητα πλοία του Σκαρίμπα που εξετάστηκαν παραπάνω. Απευθύνεται, λοιπόν, στη Μοίρα να τον οδηγήσει όπου εκείνη θέλει.

⁹⁵ Γιάννης Σκαρίμπας, ό.π., σ. 44.

⁹⁶ Η ταύτιση ποιητή και πλοίου δεν επιτυγχάνεται πάντα στην ποίηση του Σκαρίμπα. Ειδικότερα, αξίζει να σημειωθεί ότι στο ποίημα του «Μόνο δυο στίχους», ο ποιητής αρνείται την ταύτιση του με το πλοίο. Στην πρώτη στροφή του ποιήματος το ποιητικό εγώ φαντάζεται να υπάρχει ένα πλοίο που «μαγεύει» και «αυλώνεται σ' ανταύγες χρυσές». Ωστόσο, στην τελευταία στροφή εκφράζει την αδυναμία του να ταυτιστεί με αυτό που θαυμάζει: «Μόνον εγώ, μόνον εγώ, ποτέ δεν ήμουν πλοίο./μήτε αέρινο όνειρο, μήτε πουλί σε ανθό./ήρθα στον κόσμο με πλατύ μέτωπο, ορθό και λείο./μόνον δυο στίχους μου σκληρούς να πω και να χαθώ...». Πρόκειται για ένα ποίημα ποιητικής όπου ο ποιητής ανησυχεί για την ποίηση του, για το αν τελικά θα φτάσει στο επίπεδο της ποίησης που επιθυμεί και θαυμάζει. Στους δύο τελευταίους στίχους, σύμφωνα με τη Λίζυ Τσιριμώκου είναι εμφανής η αυτογνωσία του συγγραφέα και η επίγνωση της ποιητικής του αποστολής, των δυνατοτήτων και των φιλοδοξιών του. Βλ. Λίζυ Τσιριμώκου, «Η αυτοσυνειδησία των ποιητών στον ελληνικό μεσοπόλεμο», στο: *Για μια ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας του εικοστού αιώνα*, επιμ. Α. Καστρινάκη, Α. Πολίτης, Δ. Τζιόβας, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2012, σσ. 21-22.

⁹⁷ Σύμφωνα με τον Κώστα Στεργιόπουλο, «Το σπασμένο καράβι» μας επιτρέπει να δούμε κάτω από την επιφάνεια το σκοτεινό ψυχολογικό υπόβαθρο του ποιητή και τις συγγένειες του με τον Πόε και τον Καρυωτάκη. Βλ. Χριστίνα Ντούνια, «Απηχήσεις του Ε. Α. Πόε στο έργο του Γιάννη Σκαρίμπα», *Πρακτικά Α' πανελλήνιου συνεδρίου για τον Γιάννη Σκαρίμπα 11-13 Νοεμβρίου 2005*, Διάμετρος, Χαλκίδα 2007, σ. 243.

⁹⁸ Γιάννης Σκαρίμπας, ό.π., σ. 220.

*Τόσο που έχασα καιρό,
ούτε πια θέλω, ούτε μπορώ
να κάνω μπρος ή πίσω.
Μοίρα: σα βάρκα στη νοτιά,
χωρίς πανί, χωρίς κουπιά,
όπου με πας – θ' αφήσω.⁹⁹*

Τέλος, στο δεύτερο ποίημα των στροφών, ο Κ.Γ. Καρυωτάκης είναι ο ίδιος ένα πλοίο που επιθυμεί «να πλέ[ει] στα χάη του κόσμου»:

*Απ' όλα θέλω ελεύτερος
να πλέω στα χάη του κόσμου.
Αν ένας φίλος μου 'μεινε,
να φύγει, να περάσει.
Κι όταν ζητήσει ο θάνατος
Τα πλούτη πόχω μάσει,
σένα, πικρία μου απέραντη,
μονάχο να 'χω βιός μου.¹⁰⁰*

Πιο συγκεκριμένα, το ποιητικό υποκείμενο επιθυμεί να απαλλαγεί από τα βάρη της επίγεια ζωής και ελεύθερος πια από δεσμεύσεις να πλεύσει με προορισμό το χάος. «Τα χάη του κόσμου» ταυτίζονται με το θάνατο για αυτό και το ποιητικό εγώ δηλώνει ρητά ότι τη στιγμή του θανάτου του το μόνο πράγμα που θέλει έχει μαζί του είναι η απέραντη πικρία του. Έτσι, της απευθύνεται, καλώντας την να γίνει συνταξιδιώτισσα του σε αυτό το ταξίδι προς το χάος («σένα, πικρία μου απέραντη,/ μονάχο να 'χω βιός μου.»).

Συμπερασματικά, ο ποιητής της γενιάς του 1920 εξομοιώνει τον εαυτό με το πλοίο για να εκφράσει την βαθιά αίσθηση μοναξιάς, απογοήτευσης και εσωτερικής ερήμωσης καθώς και την επιθυμία για παραίτηση από τη ζωή. Το διαλυμένο, ακυβέρνητο πλοίο γίνεται συνώνυμο της

---

⁹⁹ Κώστας Ουράνης, ό.π., σ. 231.

¹⁰⁰ Κ.Γ. Καρυωτάκης, ό.π., σ. 61.

τσακισμένης του ψυχής που έχει νεκρώσει. Η βάρκα που είναι και αυτή ακυβέρνητη, έρμαιο της μοίρας, αποκαλύπτει την αδυναμία του ποιητή να ελέγξει το ταξίδι, δηλαδή τη ζωή του. Τέλος, ο ποιητής μεταμορφώνεται σε καράβι με σκοπό τη φυγή από την πραγματικότητα με μοναδικό προορισμό το χάος.

2.4 Άλλοι συμβολισμοί του Πλοίου

Στις ενότητες που προηγήθηκαν το πλοίο έγινε σύμβολο του έρωτα, του θανάτου και του ποιητή. Ωστόσο, δεν τελειώνουν εδώ οι τρόποι που μπορεί το πλοίο να λειτουργεί συμβολικά. Στην τέταρτη και τελευταία ενότητα του κεφαλαίου θα εξεταστούν ποιήματα στα οποία εντοπίστηκαν διαφορετικοί συμβολισμοί του πλοίου. Το πρώτο ποίημα είναι το «Ένα καράβι φεύγει...» του Κ. Ουράνη και έχει τοποθετηθεί στην ενότητα «Αποδημίες». Στις πρώτες στροφές του ποιήματος περιγράφεται αναλυτικά η αναχώρηση ενός караβιού από το λιμάνι:

*Ένα μεγάλο τετρακάταρτο καράβι
αφήνει αγάλια το λιμάνι – προς το βράδυ.*

*Η νηνεμία των νερών, καθώς τα σχίζει,
μ' αντιφεγγίσματα λευκών πανιών γεμίζει.*

*Ειν' ένα ξενικό καράβι· στα πλευρά του
με κόπο συλλαβίζει ο κόσμος τ' όνομα του.*

*Από ποια μακρινά να ήρθε μέρη
και το που πάει – κανένας δεν το ξέρει.*

*Ουτ' ένα άσπρο μαντήλι δεν το χαιρετάει,
τόρα που απ' τ' ακρολίμανο σιγά περνάει.*

*Μόνο οι γυναίκες το κοιτάν απ' τα μπαλκόνια,
σα ν' απολησμονήθηκαν εκεί από χρόνια.*

*Και τώρα που στο πέλαο αρμενίζει
κι ο δειλινός ο ήλιος το φωτίζει,*

*—λάμπουν από χρυσάφι τα κατάρτια
πορφύρες κυματίζουνε στα ξάρτια—,*

Το πλοίο αυτό δε θυμίζει σε τίποτα τα πλοία- τέρατα του Σκαρίμπα. Περιγράφεται «μεγάλο τετρακάταρτο» με λευκά πανιά και ξενικό όνομα. Δεν είναι γνωστή ούτε η αφετηρία του ούτε ο προορισμός του και καθώς αρμενίζει στο πέλαγο ο ήλιος το φωτίζει με αποτέλεσμα να «λάμπουν από χρυσάφι τα κατάρτια/πορφύρες [να] κυματίζουνε στα ξάρτια». Όμως, παρόλο που η περιγραφή του πλοίου δημιουργεί ένα συναίσθημα ευφορίας, η φυγή του έχει αρνητικό αντίκτυπο στον τόπο και τους ανθρώπους:

*Ωστόσο, αφήνοντας για πάντα το λιμάνι,
ένα τεράστιο ψυχρό κενό έχει κάνει.*

*οι άνθρωποι που κοιτάν στη παραλία
νοιώθουν πιο άδεια, πιο στενή την πολιτεία*

*και πιο γυμνή ο καθένας τη ζωή του
— σαν κάτι να τους έφυγε μαζί του...¹⁰¹*

Η φυγή του πλοίου δημιουργεί ένα τεράστιο κενό στον τόπο και τους ανθρώπους. Το συναίσθημα της απώλειας κυριαρχεί στα δύο τελευταία δίστιχα. Φεύγοντας το πλοίο παίρνει μαζί του κάτι διαφορετικό για κάθε άνθρωπο. Για κάποιους ίσως αυτό να είναι ένα αγαπημένο πρόσωπο ενώ για κάποιους άλλους η ελπίδα για ένα ακόμα ταξίδι. Πρόκειται για ένα πλοίο εξίσου μυστηριώδες με πλοία που έχουν ήδη σχολιαστεί σε προηγούμενα ποιήματα. Η διαφορά του είναι ότι δεν συνδέεται τόσο με το θάνατο όσο με τη δυνατότητα της περιπέτειας και με την προσδοκία της ευτυχίας.

---

¹⁰¹ Κώστας Ουράνης, ό.π., σσ. 190-191.

Όχι στην αναχώρηση αλλά στην άφιξη ενός πλοίου αναφέρεται η προτελευταία στροφή του ποιήματος του Κ.Γ. Καρυωτάκη «Πρέβεζα»:

*Περπατώντας αργά στην προκυμαία,
«υπάρχω;» λες, κ' ύστερα: «δεν υπάρχουνεις!»
Φτάνει το πλοίο. Υψωμένη σημαία.
Ίσως έρχεται ο κύριος Νομάρχης.¹⁰²*

Στο τελευταίο δίστιχο της στροφής, ένα πλοίο καταφθάνει με υψωμένη σημαία και συνοδεύεται από μια υπόθεση «Ίσως έρχεται ο Νομάρχης». Αποτυπώνεται εδώ ένα στιγμιότυπο από τη σύντομη παραμονή του στην Πρέβεζα. Η άφιξη αυτή του πλοίου ταυτίζεται με την ελπίδα ότι κάτι θα συμβεί που θα ταραξεί την πλήξη τους και θα βγάλει την πόλη από το λήθαργο. Σε αυτό το σημείο, το πλοίο λειτουργεί σαν ακυρωμένο σύμβολο ταξιδιού. Το πλοίο, αντί να εξισώνεται με την φυγή και την περιπέτεια, γίνεται σύμβολο της ματαιότητας και της φθοράς. Έτσι συνθέτει και αυτό, μαζί με τα υπόλοιπα στοιχεία του ποιήματος, την εικόνα μια επαρχιακής πόλης που ζει μέσα στο λήθαργο.

Έναν διαφορετικό συμβολισμό συναντάμε και στη ποίηση του Μήτσου Παπανικολάου όπου το καράβι ταυτίζεται με το φεγγάρι. Ειδικότερα, στο ομώνυμο ποίημα, το φεγγάρι γίνεται ένα παιχνίδι για τα παιδιά, ένα караβάκι για ένα φανταστικό ταξίδι:

*Το φεγγάρι μες στην πόλη
τι χαρά που το 'χουν όλοι:
το 'χουν οι μικροί παιχνίδι, -
καράβακι στο ταξίδι.¹⁰³*

Μάλιστα, τελευταία στροφή του ποιήματος το φεγγάρι θα γίνει η αφορμή για να εκφράσει η ποιητική φωνή την επιθυμία της για ταξίδι στο άγνωστο:

- Καληνύχτα σου, φεγγάρι!

¹⁰² Κ.Γ. Καρυωτάκης, ό.π., σ. 205.

¹⁰³ Μήτσος Παπανικολάου, ό.π., σ. 112.

*Αχ! Ας είχα αυτή τη χάρη:
στ' άγνωστο να ταξιδεύω,
σαν κι εσένα που σε λατρεύω!*¹⁰⁴

Κοινό στοιχείο των δύο όρων (καράβι-φεγγάρι) είναι η δυνατότητα κίνησης, το ταξίδι. Για τα παιδιά το ταξίδι με το καράβι-φεγγάρι είναι ένα ονειρικό ταξίδι, ενώ για το ποιητικό υποκείμενο ένα ταξίδι προς το άγνωστο.

Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι το πλοίο αποκτά και άλλους συμβολισμούς. Γίνεται συνώνυμο της απώλειας, του ακυρωμένου ταξιδιού ακόμα και του φεγγαριού με το οποίο αποκαλύπτεται η επιθυμία του ποιητικού υποκειμένου να ταξιδέψει σε άγνωστους προορισμούς.

---

¹⁰⁴ Μήτσος Παπανικολάου, ό.π., σ. 113.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3. Το ταξίδι ως μεταφορά

Με το παρόν κεφάλαιο ολοκληρώνεται η εξέταση του θέματος του ταξιδιού στο ποιητικό έργο της γενιάς του 1920 με ποιήματα στα οποία το ταξίδι λειτουργεί μεταφορικά. Σε αντίθεση με το πρώτο κεφάλαιο, σε αυτό εγκαταλείπεται η εξέταση του ταξιδιού ως θεματικής εμπειρίας και επικεντρώνεται αποκλειστικά στη μεταφορική του διάσταση, αναδεικνύοντας το ταξίδι ως σχήμα λόγου που χρησιμοποιείται για να αποδώσει την ποιητική πορεία, την αναγνωστική εμπειρία μέσω των βιβλίων και την ίδια την ανθρώπινη ζωή ως διαδρομή.

3.1 Το ταξίδι ως ποιητική πορεία

Σκοπός των ποιητών αυτών ήταν μιλήσουν μέσα από τα ποιήματα τους για την ποίηση, για την επώδυνη διαδικασία με την οποία γεννιέται ένα ποίημα, για το ρόλο του ποιητή και τη σχέση του με την κοινωνία. Είναι εύλογο, λοιπόν, το ταξίδι ως μια διαδρομή με ένα συγκεκριμένο προορισμό να ταυτιστεί με την ποίηση.

Ένα τέτοιο ποίημα εντοπίζεται στα *Νηπενθή* (1921) του Κ. Γ. Καρυωτάκη. Πρόκειται για το ποίημα «Γυρισμός» στο οποίο το ταξίδι εμφανίζεται ως επιστροφή. Σύμφωνα με τη Θάλεια Ιερωνυμάκη «Δεν πρόκειται για μια βιογραφικής αφετηρίας επιστροφή στην Αθήνα, αλλά περισσότερο για μια επιστροφή στην ποιητική δημιουργικότητα».¹⁰⁵ Παρόλα αυτά το ποίημα γράφτηκε, σύμφωνα με το Σακελλαριάδη, στο Ρέθυμνο το 1920 κατά τη δίμηνη άδεια του ποιητή από το στρατό.¹⁰⁶ Ειδικότερα, στο «Γυρισμό» σκιαγραφείται ο ποιητής με βάσει την παραβολή του Ασώτου. Στις πρώτες τρεις στροφές του ποιήματος παρουσιάζονται οι τρεις φιγούρες που αποτελούν μούσες του ποιητή: ο Σαρωνικός, η Αθήνα και ο Ουρανός. Πρόκειται για έναν Σαρωνικό που δεν είναι μονοδιάστατος, αφού από μια εικόνα μεγαλείου («Γέλιο των θεών, Σαρωνικέ, πάντα μεγάλε, που δρομείς/ του πλοίου μας ευλογία,») μεταβαίνουμε σε μια

¹⁰⁵ Θάλεια Ιερωνυμάκη, ό.π., σ. 140.

¹⁰⁶ Κ.Γ. Καρυωτάκης, ό.π., σ. 316.

υπονόμευση του («όμοια η γαλήνη σου βαθιά κι όμοια βαθιά θ' ακούαμε μείς/ εδώ την τρικυμία»). Ταυτόχρονα, και η Αθήνα είναι μια παρθένα που όμως ανυπομονεί να ξεδιψάσει τον ερωτικό της πόθο («αναρριγιά», «ηδονεύεται»). Τέλος, ο ουρανός ταυτίζεται με το Δία, ο οποίος ξεδιψάει τον πόθο της Αθηνάς μεταμορφωμένος σε φως («ποτήρι και ξανάστροφα το κρέμει ο Δίας για να χυθεί/ τ' ονειροφώς πλημμύρα»). Η επιστροφή του ποιητικού υποκειμένου είναι έκδηλη στη τελευταία στροφή:

*Άσωτο φτάνω εγώ παιδί πάλι σε εσάς, να λυγιστώ
στην αύρα σα λουλούδι,
χώμα, ουρανέ και θάλασσα της Αττικής, που σας χρωστώ
τα πάντα, το Τραγούδι!¹⁰⁷*

Σε αυτό το σημείο υποστηρίζει η Ιερωνυμάκη πως: «η φυγή και η περιπλάνηση είναι αναγκαίες για την τροφοδότηση της έμπνευσης»¹⁰⁸ η οποία θα μετουσιωθεί σε ποίηση στον τόπο της επιστροφής. Ο «άσωτος» του Καρυωτάκη σε αντίθεση με αυτόν της Βίβλου είναι ένας αιώνια άσωτος. Το χρονικό επίρρημα «πάλι» αποκαλύπτει ότι η επιστροφή, επομένως και η φυγή, είναι μια πράξη επαναληπτική.

Αυτή η αέναη φυγή για νέες περιπέτειες αποτυπώνεται στην ίδια συλλογή στη δεύτερη στροφή του ποιήματος «Δον Κιχώτες» :

*[...] ο Σάντσος λέει «δε σ' το 'λεγα;», μα εκείνοι των μεγάλων
σχεδίων αντάξιοι μένουνε και: «Σάντσο, τ' άλογο μου!»¹⁰⁹*

Ωστόσο, στην αμέσως επόμενη στροφή ο ποιητής θα αποστασιοποιηθεί («Έτσι αν το θέλει ο Θεοβάντες») και θα προτάξει τη δική του προσωπική ερμηνεία («εγώ τους είδα [...]») σύμφωνα με την οποία οι Δον Κιχώτες προσγειώνονται στην πραγματικότητα και να απαρνιούνται «τις χίμαιρες». Σύμφωνα με την Ιερωνυμάκη η επιστροφή εδώ μπορεί να σηματοδοτεί και την ωριμότητα, μέσω της αντιστροφής της ρομαντικής εικόνα του Δον Κιχώτη που αναζητά χίμαιρες

¹⁰⁷ Κ.Γ. Καρυωτάκης, ό.π., σ. 46.

¹⁰⁸ Θάλεια Ιερωνυμάκη, ό.π., σ. 140.

¹⁰⁹ Κ.Γ. Καρυωτάκης, ό.π., σ. 48.

ταξιδεύοντας.¹¹⁰ Έτσι, η επιστροφή σημαίνει συνειδητοποίηση της ματαιότητας των ονειρικών αναζητήσεων, μια συνειδητοποίηση όμως που είναι αποτέλεσμα της εμπειρίας που προσφέρει το ταξίδι και η περιπλάνηση.

Έτσι, για τον Καρυωτάκη η ποίηση είναι ένα κυκλικό ταξίδι. Στα δύο αυτά ποιήματα τονίζεται η σημασία της αέναης φυγής που τροφοδοτεί το υποκείμενο με εμπειρίες αλλά και η επιστροφή στην ποιητική δημιουργία και σε όλα αυτά που του παρέχουν έμπνευση. Μάλιστα, στους «Δον Κιχώτες» ο ποιητής μέσα από το ταξίδι της ποίησης γίνεται πιο ώριμος, συνειδητοποιώντας τη ματαιότητα της ονειρικής φυγής.

Ο ίδιος ποιητής στη συλλογή του *Ελεγεία και Σάτιρες* (1927) και ειδικότερα στο ποίημα του «Αγάπες», ταυτίζει το ταξίδι με την ποιητική πορεία, με το δρόμο της ποίησης. Αναλυτικότερα, στην πρώτη στροφή του ποιήματος ο ποιητής οραματίζεται τις αγάπες να φτάνουν και να κάθονται δίπλα στο ποιητικό υποκείμενο λυπημένες με όψη που θυμίζει νεκρό («Ωχρά χέρια», «θανάσιμα χείλη που τρέμουν») και να του μιλούν:

*«Αδερφέ», θα μου πουν, «δένδρα φεύγουνε
μες στη θύελλα, και πια δε μπορούμε,
δεν ορίζουμε πια το ταξίδι μας.
Ένα θάνατο πάρε και δώσε».
Εμείς, κοίτα, στα πόδια σου αφήνουμε,
συναγμένο από χρόνια, το δάκρυ.*

*» Τα χρυσά που 'ναι τώρα φθινόπωρα,
πού τα θεία καλοκαίρια στα δάση;
Πού οι νυχτιές με τον άπειρον, έναστρο
ουρανό, τα τραγούδια στο κύμα;
Όταν πίσω και πέρα μακραίνανε,*

---

¹¹⁰ Θάλεια Ιερωνυμάκη, ό.π., σ. 140.

πού να επήγαν χωριά, πολιτείες;

*» Οι θεοί μας εγέλασαν, οι άνθρωποι,
κ' ήρθαμε όλες απόψε κοντά σου,
γιατί πια την ελπίδα δεν άξιζε
τι σκληρό μας, αβέβαιο ταξίδι.
Σα φιλί, σαν εκείνα που αλλάζαμε,
ένα θάνατο πάρε και δώσε.»*

Σύμφωνα με την Έλλη Φιλοκύπρου, «οι αγάπες» ταυτίζονται με τις εμπειρίες του ποιητή, τις μνήμες και τα αντικείμενα της ποίησης του. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, η παραίτηση τους σημαίνει ότι το ποιητικό έργο χάνει τα ερείσματα του, καταρρέει.¹¹¹ Στη τρίτη στροφή αποτυπώνεται η ομορφιά της φύσης και του κόσμου από τα οποία έχει απομακρυνθεί το ποιητικό υποκείμενο διασχίζοντας τον δρόμο της ποίησης. Ο στίχος «ένα θάνατο πάρε και δώσε» δείχνει ότι ο ποιητής είναι συμφιλιωμένος μονάχα με το θάνατο για αυτό οι αγάπες θα θανατωθούν και μαζί και η ίδια του η ποίηση. Σε αυτό το σημείο γίνεται αντιληπτό ότι η ποιητική πορεία τον έχει οδηγήσει στη συντριβή, αφού δεν έφτασε στην επιθυμητή καταξίωση («[...] την ελπίδα δεν άξιζε/ το σκληρό μας, αβέβαιο ταξίδι»). Στην τελευταία στροφή, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η Έλλη Φιλοκύπρου «οι αγάπες καταφεύγουν στον ποιητή, για να θανατωθούν από εκείνον και να τον θανατώσουν» με τον ποιητή να παραμένει μόνος του μέσα στη σιωπή και το σκοτάδι.¹¹²

*Θα τελειώσουν. Επάνω μου γέρνοντας
θ' απομείνουν βουβές, μυροφόρες.
Ολοένα στην ήσυχη κάμαρα
θα βραδιάζει, και μήτε θα βλέπω
τα μεγάλα σαν έκπληκτα μάτια τους
που γεμίζανε φως τη ζωή μου.*¹¹³

¹¹¹ Έλλη Φιλοκύπρου, ό.π., σ. 138.

¹¹² Στο ίδιο, σ. 139.

¹¹³ Κ.Γ. Καρυωτάκης, ό.π., σσ. 124-125.

Σε ένα άλλο ποίημα των Ελεγείων, το «[Ποια θέληση θεού μας κυβερνάει...]» χερσαίο και θαλάσσιο ταξίδι αναμειγνύονται:

*Πριν φτάσουμε στη μέση αυτού του δρόμου,
εχάσαμε τη χρυσή πανοπλία,
και μόνο το μεγάλο ερώτημα μας
ολοένα πιο σφιχτά μας περιβάλλει.*

*Χωρίς πίστη κι αγάπη, χωρίς έρμα,
εγίναμε το λάφυρο του ανέμου
που αναστρέφει το πέλαγος. Θα βρούμε
τουλάχιστον το βυθό της αβύσσου;¹¹⁴*

Για άλλη μια φορά οι ποιητές είναι έρμαια, χωρίς να μπορούν να ελέγξουν την ποιητική τους διαδρομή. Είναι απροστάτευτοι ταξιδιώτες, λάφυρα του ανέμου που στο ταξίδι τους είχαν ένα και μόνο προορισμό, το ναυάγιο, δηλαδή τη συντριβή. Έτσι, η ποίηση καταλήγει να είναι ένα επικίνδυνο ταξίδι που οδηγεί στη συντριβή.

Γίνεται, λοιπόν, φανερό πως η έννοια του ταξιδιού χρησιμοποιείται μεταφορικά για να αποδώσει την ποιητική πορεία. Το ταξίδι μπορεί να είναι χερσαίο, θαλασσινό ή ακόμα και πέταγμα. Για τον Καρυωτάκη περιγράφεται ως αέναη, κυκλική κίνηση που ξεκινάει με την φυγή για απόκτηση εμπειριών τελειώνει με την επιστροφή στην ποιητική δημιουργία. Επίσης, γίνεται πέταγμα, αδιάκοπη φυγή από την πραγματικότητα με σκοπό την αναζήτηση χίμαιρών. Άλλες φορές το ταξίδι της ποίησης είναι δρόμος και μάλιστα ανηφορικός και άλλες ναυάγιο. Στη περίπτωση αυτή πάντως ο ποιητής περιγράφεται ως ένα τραγικό πρόσωπο, έρμαιο των ανέμων που οδηγείται τελικά στη συντριβή.

3.2 Τα ταξίδια μέσω των βιβλίων

---

¹¹⁴ Κ.Γ. Καρυωτάκης, ό.π., σ. 140.

Άλλη μία περίπτωση μεταφορικού ταξιδιού που εντοπίζεται στους ποιητές του μεσοπολέμου είναι το φανταστικό ταξίδι που πραγματοποιείται μέσω των βιβλίων. Η επιθυμία για φανταστικά ταξίδια συναντάται αρχικά στο ποίημα «Πόθος» του Μήτσου Παπανικολάου, όπου ο στενός χώρος της πόλης φαίνεται να περιορίζει το ποιητικό υποκείμενο που επιθυμεί τα φανταστικά ταξίδια:

*Ήμουν παιδάκι ονειροπόλο και μια πόλη
μικρή, σαν τη δική μας, δε χωρούσε
τη φαντασία μου, που αδιάκοπα ποθούσε
ν' απλώσει τα φτερά της στη Γην όλη...¹¹⁵*

Σε αυτό το ποίημα το βιβλίο και όχι το καράβι θα γίνει το μεταφορικό μέσο για να ταξιδέψει ο ποιητής σε τόπους μακρινούς:

*...Και το βιβλίο σιωπηλό την οδηγούσε
στους τόπους όπου πάν' οι ονειροπόλοι·
μαγνητικά με τράβαν οι Πόλοι
και τα μυστήρια τους ο Νους μου λαχταρούσε.*

Τέλος, το ποίημα έχει μέσα σε παρένθεση τον υπότιτλο «Στη Σκιά του Βερν» και σύμφωνα με τον Μιχ. Γ. Μπακογιάννη εκφράζει την έντονη επιθυμία «για φανταστικά ταξίδια σαν αυτά που είχε γνωρίσει ο Παπανικολάου ως αναγνώστης των μυθιστορημάτων του Jules Verne».¹¹⁶

Όμοια, η χρήση του βιβλίου ως μέσου για να ταξιδέψει κανείς με τη δύναμη της φαντασίας συναντάται τώρα και στη ποίηση του Κ. Ουράνη. Ειδικότερα, στο ποίημα «Τα βιβλία» από την ενότητα «Ανένταχτα» η επιθυμία για αλλαγή γίνεται η κινητήρια δύναμη που σπρώχνει τη ποιητική φωνή να ξεκινήσει ένα καινούργιο ταξίδι. Εδώ το ποιητικό υποκείμενο σαν άλλος μάγος καβαλάει αντί για σκούπα ένα βιβλίο και ταξιδεύει:

κι όταν σαλεύει μέσα μου της αλλαγής ο πόθος,

¹¹⁵ Μήτσος Παπανικολάου, *ό.π.*, σ. 87.

¹¹⁶ Στο ίδιο, σσ. 41-42.

*όπως του Γκαίτε οι μάγισσες κ' εγώ, καβαλικεύω
ένα Βιβλίο – και στον πλατύ τον κόσμο ταξιδεύω.¹¹⁷*

Στην ίδια ενότητα, στο ποίημα «Το παραμύθι», η κόρη ζητάει από τον πατέρα να της αφηγηθεί ένα παραμύθι. Το βιβλίο περιγράφεται εδώ ως μια «πόρτα των Ονείρων» που το παιδί λαχταρά να διαβεί. Έτσι, περιγράφεται έτοιμη, κρατώντας σφιχτά το χέρι του πατέρα της να τον ακολουθήσει στο ταξίδι:

*Τα γαλανά τα μάτια ανοίγουν
μεγάλα κι ανυπομονούνε,
ν' ανοίξει η πόρτα των Ονείρων,
ν' ανοίξει η πόρτα – για να ιδούνε!*

*Έτοιμη να μ' ακολουθήσει,
μα –φοβισμένη μη με χάσει
μες στο ταξίδι που θα πάμε–
σφιχτά το χέρι μου έχει πιάσει.¹¹⁸*

Μάλιστα, αξίζει να αναφερθεί ότι στην δεύτερη στροφή του ποιήματος η προσδοκία και η αναμονή της κόρης είναι τόσο έντονη που ταυτίζεται με ένα καράβι που ο αέρας του φουσκώνει τα πανιά με προορισμό τ' ανοιχτά και τα ξένα:

*Δονείται από την προσδοκία,
έτσι ως καράβι μ' ανοιγμένα
πανιά, που ο αγέρας τα φουσκώνει
για τ' ανοιχτά και για τα ξένα.*

---

¹¹⁷ Κώστας Ουράνης, *ό.π.*, σ. 258.

¹¹⁸ Στο ίδιο, σ. 303.

Επομένως, στα παραπάνω ποιήματα, η έννοια του ταξιδιού αξιοποιείται μεταφορικά για να αποδώσει τα φανταστικά ταξίδια που πραγματοποιούνται μέσω των βιβλίων. Το βιβλίο γίνεται το μέσο για να ταξιδεύουν σε τόπους μακρινούς και φανταστικούς.

3.3 Το ταξίδι της ζωής

Σε δύο ποιήματα του Κώστα Ουράνη το ταξίδι χρησιμοποιείται μεταφορικά για να ταυτιστεί με τη ζωή. Στο πρώτο ποίημα, που έχει τοποθετηθεί στην ενότητα «Αποδημίες» και έχει τον τίτλο «Ξεκίνημα», η νιότη του ποιητικού υποκειμένου ταυτίζεται με ένα τμήμα του καραβιού, την πλώρη, ενώ ο προορισμός του θαλασσινού ταξιδιού είναι η ζωή:

*Τι θάμβος –Θε μου– ήταν εκείνο,
όταν η νιότη μου ορθή
μπρος στο κατώφλι της ζωής μου
κι όμοια με πλώρης τη μορφή,*

*στάθη κι αγνάντεψε τον κόσμο,
προτού με ριγηλή χαρά,
–σαν τον κολυμπητή που μπαίνει
σε κρύα πρωϊνά νερά–,*

*πάρει το δρόμο που απλωνόταν,
ίσιος, πλατύς, προς τη Ζωή
που ο αχός της έφτανε ως εμένα
σαν του πελάου τη βοή...¹¹⁹*

Στην πρώτη στροφή του ποιήματος, η Νιότη του ποιητικού υποκειμένου προσωποποιείται. Στέκεται όρθια στο κατώφλι και είναι έτοιμη να ξεκινήσει το ταξίδι της ζωής. Το κατώφλι δεν

---

¹¹⁹ Κώστας Ουράνης, ό.π., σ. 182.

είναι μόνο η αρχή του ταξιδιού αλλά και η μετάβαση από την παιδική ηλικία στην ενηλικίωση. Η ζωή ταυτίζεται με το ταξίδι μέσω της αναφοράς στη πλώρη. Η πλώρη είναι το τμήμα που ανοίγει δρόμο στη θάλασσα και έτσι η νεότητα που έχει τη μορφή μιας πλώρης καραβιού παρουσιάζεται ως δύναμη που οδηγεί τον άνθρωπο προς το άγνωστο μέλλον, γεμάτη αισιοδοξία και τόλμη. Στην δεύτερη στροφή η ιδέα του ταξιδιού συνεχίζεται αυτή τη φορά με την εικόνα του κολυμβητή. Ειδικότερα, η Νιότη στέκεται κοιτάει τον κόσμο και σαν κολυμβητής που βουτά στα κρύα, πρωινά νερά, παίρνει τον δρόμο προς τη Ζωή, όπως έκανε προηγουμένως και η πλώρη. Ο θόρυβος της Ζωής φτάνει στο ποιητικό υποκείμενο σαν τη βουή του πελάγους. Με την παρομοίωση αυτή η ζωή προβάλλεται ως μια απέραντη, δυναμική και ακατάπαυστη δύναμη όπως και το πέλαγος προκαλώντας δέος και έλξη στον νέο.

Στο ίδιο ποίημα, στην προτελευταία στροφή, το «πρωτοτάξιδο καράβι/που τρίζουν όλοι του οι αρμοί» ταυτίζεται με τη ψυχή που κλυδωνίζεται από τους πόθους:

*και εκράδαζε όλο μου το είναι
απ' της λαχτάρας την ορμή,
σαν πρωτοτάξιδο καράβι
που τρίζουν όλοι του οι αρμοί...¹²⁰*

Στη στροφή αυτή δεν υπογραμμίζεται μόνο η ένταση των συναισθημάτων, αλλά και η απειρία. Το πρωτοτάξιδο καράβι τρίζει επειδή δεν έχει ακόμα δοκιμαστεί στις δυσκολίες του ταξιδιού, όπως και η ψυχή του νέου δοκιμάζεται από τους πρώτους έντονους πόθους και συγκινήσεις. Έτσι, ο ποιητής χρησιμοποιώντας πολλές ναυτικές εικόνες (πλώρη, κολυμβητής, πέλαγος, καράβι) παρουσιάζει μεταφορικά τη ζωή, σαν ένα θαλάσσιο ταξίδι.

Το επόμενο ποίημα του Ουράνη με θέμα το ταξίδι της ζωής τιτλοφορείται «Ύμνος στην Άνοιξη III» και ανήκει σε μία ενότητα τριών ποιημάτων («Ύμνος στην Άνοιξη I-III») γεννημένα από το ερωτικό ειδύλλιο του Ουράνη με την Καλομοίρα Κουρούκλη.¹²¹ Από τη δεύτερη στροφή του

¹²⁰ Κώστας Ουράνης, ό.π., σ. 183.

¹²¹ Ευριπίδης Γαραντούδης, «Ο ποιητής Ουράνης από τη σημερινή σκοπιά: “κρινοδάχτυλες οπτασίες” ή μια ανθεκτική λυρική “χαμηλή φωνή”;», ό.π., σ. 478.

ποιήματος γίνεται φανερό ότι ο ερχομός της άνοιξης έρχεται να δώσει πνοή στη ζωή του ποιητικού υποκειμένου. Η ζωή του, πριν από την έλευση της άνοιξης παρομοιάζεται με ένα καράβι που έχει σταματήσει το ταξίδι του εξαιτίας μια μπουνάτσας με αποτέλεσμα να έχει εγκλωβιστεί.

*Σαν το καράβι, που άξαφνα το βρήκε μια μπουνάτσα
και σταματάει στο δρόμο του – έτσι ήταν η ζωή μου.
– Τριγύρω πάντα ορίζοντας ίδιος, τα ίδια βράχια,
και στο τιμόνι –ανώφελος πιλότος– η ψυχή μου!¹²²*

Ο ερχομός της άνοιξης έγινε αέρας στα πανιά του πλοίου-ζωή, το οποίο απεγκλωβίζεται και «καμαρωτό γλιστράει». Μάλιστα, τα πανιά του πλοίου που τώρα λόγω της άνοιξης γεμίζουν με άνεμο, παρομοιάζονται με φτερά:

*Κ' ήρθες!...Και σαν τον άνεμο φούσκωσες τα πανιά μου
Όπου, πεσμένα, σφάδαζαν, καθώς τα λαβωμένα
φτερά αητού που μια στιγμή ανοίγουν να πετάζουν
Μα ξαναπέφτουν άτονα, βαρεια σα μολυβένια.*

*Και να που τώρα στο γλαυκό το κύμα σα δελφίνι
και πάλι το καράβι μου καμαρωτό γλιστράει...
– Ω! να μπορεί πάντα κανείς, ψυχή, να ταξιδεύει:
Κι αδιάφορο πουθ' έρχεται – κι αδιάφορο που πάει!...*

Η χρήση του μοτίβου των σπασμένων ή βαριών φτερών για να δηλωθεί η αδυναμία του ταξιδιού έχει εξεταστεί σε προηγούμενο κεφάλαιο και έχει αποδειχθεί ότι αποτελεί κοινό στοιχείο μεταξύ των ποιητών της γενιάς του 1920. Το ποίημα κλείνει με την ποιητική φωνή να απευθύνεται στη Ψυχή, εκφράζοντας την ευχή να ταξιδεύει κανείς πάντα. Ο προορισμός δεν φαίνεται να τον απασχολεί, παρά μόνο το ταξίδι.

---

¹²² Κώστας Ουράνης, ό.π., σ. 336.

Εν κατακλείδι, τα ποιήματα της ενότητας αυτής αποδίδουν «το ταξίδι της ζωής» από τη σκοπιά της νιότης που βρίσκεται στην αρχή του ταξιδιού αλλά και ως ζωή που βρίσκεται σε τέλμα και με τον ερχομό της άνοιξης απεγκλωβίζεται για να συνεχίσει το ταξίδι της.

Συμπέρασμα

Η εξέταση του θέματος του ταξιδιού επικεντρώθηκε στην ανάλυση ποιημάτων τεσσάρων ποιητών της γενιάς του 1920, του Κώστα Ουράνη, του Μήτσου Παπανικολάου, του Κ.Γ. Καρυωτάκη και του Γιάννη Σκαρίμπα, με στόχο να αναδειχθούν οι όψεις του ταξιδιού στη ποίηση της γενιάς του 1920. Από την συνεξέταση των ποιημάτων προέκυψε ότι δύο είναι οι δρόμοι του ταξιδιού που παίρνουν οι ποιητές της γενιάς αυτής, ο ένας του γυρισμού και άλλος της φυγής. Ο γυρισμός είναι μια επώδυνη διαδικασία με συνδηλώσεις θανάτου. Ο τόπος της επιστροφής είναι ο τόπος της νιότητας, η πατρίδα ή οι τόποι των προηγούμενων ταξιδιών. Από τη άλλη μεριά, η φυγή συνδυάζεται άλλοτε με το πραγματικό ταξίδι και πιο συχνά με το ονειρικό. Το ονειρικό ταξίδι συνδέεται άρρηκτα με τη φυγή και παρουσιάζεται με διαφορετικούς τρόπους. Ειδικότερα, είναι ταξίδι-πέταγμα με σκοπό τη φυγή από τη δύσκολη πραγματικότητα που αδυνατεί να πραγματοποιηθεί εξαιτίας των σπασμένων φτερών και παράλληλα περιγράφεται ως αντίδοτο στην πλήξη και την ανία, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Επίσης, σε κάποια ποιήματα εντοπίζεται και μια προσποιητή επιθυμία φυγής στο ονειρικό ταξίδι, που έχει ως αποτέλεσμα το ταξίδι να μην ξεκινάει ποτέ. Τέλος, το ονειρικό ταξίδι είναι συνυφασμένο με το θάνατο, με την εξαϋλωση, με τα ακυβέρνητα πλοία, τα ναυάγια και με προορισμούς, όπως το χάος, το άπειρο, την άβυσσο.

Το ταξίδι στην ποίηση της γενιάς του 1920 συχνά γίνεται με πλοίο με αποτέλεσμα αυτό να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Το πλοίο λειτουργεί ως σύμβολο και ταυτίζεται ενίοτε με τον έρωτα, ενίοτε με το θάνατο και κάποτε ακόμα και με τον ίδιο τον ποιητή. Το ίδιο το ταξίδι λειτουργεί άλλοτε μεταφορικά: ο γυρισμός, η φυγή και το πέταγμα αναφέρονται στο ταξίδι της ποίησης ενώ μια άλλη κατηγορία ονειρικών ταξιδιών κάνει την εμφάνιση της, τα φανταστικά ταξίδια μέσω των βιβλίων. Η φυγή εντοπίζεται τέλος και στο ταξίδι της ζωής.

Τέλος, η εξέταση των ποιημάτων ανέδειξε πέρα από τις κοινές θεματικές αναζητήσεις και τις ιδιαίτερες ποιητικές επιλογές των δημιουργών. Ο Ουράνης αντιμετωπίζει το ταξίδι κυρίως ως διαρκή επιθυμία φυγής και αναζήτησης ενός ιδανικού τόπου, όπου το όνειρο διατηρεί ζωντανή την ελπίδα απέναντι στη διάψευση της πραγματικότητας. Στον Καρυωτάκη το ταξίδι συνδέεται περισσότερο με την συνειδητοποίηση της ματαιότητας, την αδυναμία της υπέρβασης της

πραγματικότητας και την παρουσία του θανάτου. Ο Παπανικολάου προβάλλει κυρίως τη νοσταλγία για την πατρίδα και την επιθυμία της επιστροφής, ενώ στον Σκαρίμπα το ταξίδι αποκτά ονειρικές και συχνά παράλογες διαστάσεις, ισορροπώντας ανάμεσα στη φυγή και το αδιέξοδο.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Γαραντούδης Ευριπίδης, «Ο ποιητής Ουράνης από τη σημερινή σκοπιά: “κρिनοδάχτυλες οπτασίες” ή μια ανθεκτική λυρική “χαμηλή φωνή”;», *Νέα Εστία*, Τόμος 167^{ος} (τεύχος 1831), Μάρτιος 2010, σσ. 464-487.

Γαραντούδης Ευριπίδης, «Ι. Ποιητές των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Εισαγωγή», στο: *Και με τον ήχον των για μια στιγμή επιστρέφουν...Η ελληνική ποίηση τον εικοστό αιώνα. Επίτομη ανθολογία*, επιμ. Δ. Μέντη & Ε. Γαραντούδης, Gutenberg, Αθήνα 2016.

Ιερωνυμάκη Θάλεια, «Με αφορμή ένα ταξίδι στη Ρουμανία. Ο Καρυωτάκης και τα ταξίδια του», στο: *Η Απήχηση του Ελληνικού Λόγου*, επιμ. Μουζακίτη, Α., Ράδος, Α. & Βόικου, Α., Iasi: Editura Universitatii 2016, σσ. 137-143.

Καρυωτάκης Κ.Γ., *Τα Ποιήματα (1913-1928)*, επιμ. Γ.Π. Σαββίδης, Νεφέλη, Αθήνα 1992.

Κόρφης Τάσος, «Κώστας Ουράνης», *Ματιές στη λογοτεχνία του μεσοπολέμου*, Πρόσπερος, Αθήνα 1991.

Κόρφης Τάσος, «Μήτσος Παπανικολάου», *Ματιές στη λογοτεχνία του μεσοπολέμου*, Πρόσπερος, Αθήνα 1991.

Λαδογιάννη Γεωργία, «Ο κόσμος του Γιάννη Σκαρίμπα. Η ιχνογραφία ενός άνισου διαβήτη», *περίπλους. Τετράδιο για τα γράμματα και τις τέχνες*, τευχ. 44, Αθήνα, Μάρτιος-Ιούνιος 1997, σσ. 81-96.

Ντούνια Χριστίνα, «Απηχήσεις του Ε. Α. Πόε στο έργο του Γιάννη Σκαρίμπα», *Πρακτικά Α' πανελλήνιου συνεδρίου για τον Γιάννη Σκαρίμπα 11-13 Νοεμβρίου 2005*, Διάμετρος, Χαλκίδα 2007.

Ουράνης Κώστας, *Ποιήματα*, επιμ. Δημήτρης Δημηρούλης, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, Αθήνα 2025.

Παπανικολάου Μήτσος, *Τα ποιήματα (1916-1942)*, επιμ. Μιχ. Γ. Μπακογιάννης, Σμίλη, Αθήνα 2024.

Σαββίδης Γ.Π., Ν.Μ. Χατζηδάκη, Μαριλίζα Μητσού, *Χρονογραφία Κ.Γ. Καρυωτάκη*, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1989.

Σκαρίμπας Γιάννης, *Άπαντες οι στίχοι 1936-1970*, επιμ. Κατερίνα Κωστίου, Νεφέλη, Αθήνα 2010.

Στεργιόπουλος Κώστας, «Γιάννης Σκαρίμπας», *Η ελληνική ποίηση. Ανθολογία, γραμματολογία: Ανανεωμένη παράδοση*, Σοκόλη Αθήνα, 1980.

Στεργιόπουλος Κώστας, «Κώστας Ουράνης», *Η ελληνική ποίηση. Ανθολογία, γραμματολογία: Ανανεωμένη παράδοση*, Σοκόλη Αθήνα, 1980.

Στεργιόπουλος Κώστας, *Η ελληνική ποίηση. Ανθολογία, γραμματολογία: Ανανεωμένη παράδοση*, τομ. 4^{ος}, Σοκόλη, Αθήνα 1980.

Τριανταφυλλόπουλος Ν. Δ., «Σημειώσεις στο Σκαρίμπα, σ. β'. Κατακρήμνιση», *Μνήμη Σταμάτη Καρατζά*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 1990.

Τσιριμώκου Λίζυ, «Η αυτοσυνειδησία των ποιητών στον ελληνικό μεσοπόλεμο», στο: *Για μια ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας του εικοστού αιώνα*, επιμ. Α. Καστρινάκη, Α. Πολίτης, Δ. Τζιόβας, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2012.

Φιλοκύπρου Έλλη, «Τ' ανέβασμα του άχαρου δρόμου» στη ποίηση του Κ.Γ. Καρυωτάκη, στο: *Παλαμάς, Καρυωτάκης, Σεφέρης, Ελύτη. Η διαρκής ανεπάρκεια της ποίησης*, Μεσόγειος, Αθήνα 2006.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.